

СААДИ ГЮЛЕСТАН ГРАДИНА НА РОЗИТЕ

Превод от персийски (фарси): Йордан Милев, 1983

chitanka.info

ВЪВЕДЕНИЕ

В името на милостивия и милосърден аллах! Хвала на славния и могъщ бог, защото, ако сме покорни, ще заслужим неговата милост и от благодарност ще увеличи богатата ни. Всеки дъх, който вдишваме, удължава живота ни, а този, който изпускаме, обновява нашето естество.

И така всеки дъх съдържа две блага, а за всяко благо трябва да даваме мило и драго.

*Но где са тук ръцете и очите,
достойно да се отблагодарите?*

„О, семейство Давидово^[1]! Отплати се с благодарност. Колко малко са благодарните хора сред моите роби!“

*Добър е този роб — за своите постъпки
пред божия престол глава навел,*

*че иначе — от всички кой ли може
да върне туй, що е от бога взел!*

Поръсва всички дъждът на безбройните му милости; килимът на безпределната му щедрост се разстила навсякъде.

Той не смъква от своите роби завесата на честта заради смъртните им грехове, не ги лишава от насъщния хляб заради подлостта.

Великодушни, ти си благ и щедър

към гебри^[4] и към християни.

*И ще ли ни лиши от милостта си
ръката и врага когато храни?*

Каза той на Фарраш — източния вятър — да разстеле изумруден килим и заповяда на кърмилниците — пролетните облаци — да нахранят малките кълнове, лежащи в земната люлка; облече той дърветата с дрехата на пролетта — наметало от зелени листа, а на главите на техните деца — клонките — сложи в чест на пролетта шапчици от цветчета; по негова заповед тръстиковият сок се превръща в прекрасен мед, а костилката на фурмата благодарение на неговата грижа става палма до небесата.

*Стараят се луна и слънце
и облак, и небе, и вятър
да се сдобиваш с хляб насъщен,
да го ядеш щастливо.*

*Те са готови да ти служат,
на волята ти са покорни,
на волята Му да не си покорен
е несправедливо.*

Преданието, дошло до нас от ореола на всичко съществуващо, гордостта на създанията, славата на човечеството, най-добрият от хората, съвършенството на всички времена — пророкът Мохамед — бог да го благослови и да пребъде —

*Доброволен наш защитник
и пророк великодушен,
разпределящ всяко благо,
и със знак незрим е той.*

*Всяка крепост е спокойна,
щом такъв защитник има,
мигар страшни са вълните,
щом кормчията е Ной?*

** * **

*Достигна той върха неземан,
разсея мрака с красота —
затуй молете се за него,
за близките му по света. —*

гласи, че когато някой от грешните роби, затруднен от тежките окови на нещастията и прегрешенията, с разкаяние издигне ръце към двореца на славния и могъщ бог и с надежда в неговото милосърдие, а всевишният не го погледне и робът още веднъж го повика, а той отново му откаже, и ако робът с ридание и молба го повика за трети път, то бог, всевишен и всемогъщ, ще промълви:

— О, ангели мои, срамувам се за своя роб — няма той друг бог освен мен и нека е простен; ще приема благосклонно молитвата му и ще изпълня неговата молба, защото ме е срам от риданията и разкаянията му.

*Великодушен, милосърден, в небето бог царува:
извършва робът грях, ала се Той срамува!*

Ревностните служители от храма на негово величество признават, че не му служат достатъчно добре, като казват:

— Ние не ти служим така, както трябва да ти служим.

А хората, които описват неговата хубост, са смаяни:

— Не те познаваме така, както трябва да те познаваме.

Ако някой ме помоли да опиша аз твореца,

то какво ще каже този, що е от сърце лишен?

*Влюбеният е безсилен две-три думи да продума,
няма глас у този, който от любов е съкрушен.*

Някакъв благочестив мъдрец, като отпуснал глава на гърдите си, потънал в морето на откровението. Щом излязъл от това състояние, един от приятелите му шеговито го попитал:

— Какъв е чудесният подарък, който ни донесе от градината, където се разхождаше?

— Мислех — отвърнал той, — доближа ли розовия храст, да напълня полата на дрехата си с рози, за да ги подаря на своите приятели. Но когато се добрах дотам, така ме опияни на розите ароматът, че полата на дрехата ми се изплъзна от ръката!

*Учи се на любов от пеперудата,
о, ранобудна птицо,
тя дума не мълви, обжарена от първите лъчи.
Приказват ли за любовта, ти знай — не я познават,
а този, който я познава, си мълчи.*

*О, ти, който си над всичко,
над ума и над сърцето,
над това, което шепнем,
знаем, гоним като дим —*

*дните ни завършват вече,
а сме още върху прага
на вратата, зад която
ти стоиш недостижим.*

Прекрасната мълва за Саади, носена от уста на уста из народа, и славата на неговите думи, разпръснати из зеления простор, сладката фурма на неговите разкази, която ядат като захар, и откъсите от неговите съчинения, които се разнасят по света като златни листа, не

трябва да се приписват само на съвършенството на неговия талант и красноречие. Може би цялата работа е в това, че владетелят на света, оста на кръговрата на времето, приемникът на Сюлейман, защитникът на хорската вяра, великият атабек Мозафар ед-Дин Абу Бакр ибн Саад ибн Занги — сянка на всевишния аллах на земята (господи, бъди доволен от него и го направи доволен) — е обърнал към него своя покровителствен поглед, изразил е пълното си одобрение и е показал искрено разположение, в резултат на което всички хора — както обикновените, така и избраните — единодушно са го обикнали, тъй като хората изповядват вярата на своите владетели.

*Откакто ти ме забеляза и бях от теб благословен,
подобно слънце засияха творбите, писани от мен.
Макар че твоят роб е пълен
със недостатъци безброй,
в достойнства всички се превръщат,
щом е от царя озарен.*

* * *

*Прислужникът във банята ми даде
къс ароматна хума да се мия.*

*„Ти мускус ли си, или амбра^[5] — я попитах, —
от твоя мирис чист да се опия?“*

*„Не — отвърна тя, — аз бях прах нищожен,
но чудна роза редом с мен израсна*

*и съвършенството ѝ ме направи
да ти изглеждам в тоя миг прекрасна.“*

Боже, ощастливи мюсюлманите с дълголетието му, умножи неговите прекрасни и достойни за похвала добродетели, въздигни

неговите приятели и наместници, унищожи враговете и недоброжелателите му, както е казано за това в Корана. Направи така, че в страната му да бъде безопасно, а неговите наследници да живеят прекрасно.

*Донесе на света той радост
и затова — да е щастлив,
с победи да го радва господ,
към праведните справедлив!
И нека израсте дървото,
където коренът е той,
че щом са семената щедри,
там всеки ствол ще е красив.*

Нека всевишният и могъщ създател да запази от опасности чистата земя на Шираз с помощта на строги и справедливи управници и старанието на трудолюбиви учени — до деня на Страшния съд!

*Фарс не ще познае мъка, нито пък беди,
докато, от бога пазен, управляваш ти.*

*Може ли да се намери някъде в света
по-добър приют от този, там, зад твоята врата.*

*Ти си длъжен да ни пазиш от грях и порок —
и награда ще получиш от самия бог.*

*Господи, на Фарс земята запази от ветри зли,
докато вилнеят ветри и за нея ни боли.*

[1] Давид — Дауд, цар на Израил и Юдея (X в. пр. н. ера), баща на Соломон. В Библията и Корана^[2] — един от светите пророци. Според преданието той бил мъдрец, желязото по волята на бога в

неговите ръце омеквало като восък. Притежавал дивен глас, който смайвал даже птиците и животните. ↑

[2] Коран — Свещена книга на мюсюлманите, която съдържа религиозното учение на Мохамед^[3], подсказано му уж от бога чрез архангел Гавраил. Коранът се състои от 114 глави (сур), дадени на Мохамед като откровение на аллах. Всяка глава от своя страна се състои от няколко стиха (аяти). ↑

[3] Мохамед — пророкът, основателят на мюсюлманската религия. ↑

[4] Гебри — огнепоклонници, последователи на зооастризма, религия, същността на която е борбата между доброто и злото и култа към огъня. Според ислямската представа гебрите са неверници. ↑

[5] Амбра — прилично на восък благовонно вещество: в поезията символ на аромат, благовоние. ↑

ПРИЧИНА ЗА НАПИСВАНЕТО НА ТАЗИ КНИГА

Една нощ, размишлявайки за изминалите дни, тъгувайки за напразно погубения живот, дълбаех с елмазени сълзи каменната къщица на сърцето и нареждах това стихотворение, съзвучно на моето положение:

*Едничък дъх и миг един отлита.
А колко ти остават — кой те пита!*

*Ти, петдесетгодишният, нали
за следващите пет дни те боли?*

*Несвършил всичко, да умреш, е срамно,
а със кервана без багаж — измамно.*

*Пред тръгване е сладък всеки сън,
но ставай, дълъг път лежи навън.*

*Човек пристига и издига къща,
и заминава, в нея друг се връща.*

*За дом и трети също е мечтал,
но никой в него не е заживял.*

*Не се привързвай към другар неверен,
не заслужава, щом е лицемерен.*

*Добро и зло щом трябва да умре —
бъди добър и тъй ще е добре.*

*Живей с това, което имаш вече,
заминеш ли — ще бъде то далече.*

*Животът ти напомня юлски сняг,
топи се той, а ти се лъжеш пак.*

*Отидеш ли без нищо на пазара,
ще се завърнеш даже и без вяра.*

*А хляба на зелено ли си ял —
по жътва ще изпиташ само жал.*

Като размислих над всичко, сметнах за разумно да се уединя в отшелническа обител, да се лиша от дружеските общувания и да се пречистя от празните слова, та разкайвайки се, да не се упреквам след това:

*Човек, прехапал си езика,
що в ъгъла немее,
е по-добър от този, който
сам думите си не владее.*

В това време по стар обичай дойде при мен един приятел, някогашен спътник по кербанджийските пътища и съученик от килиите на медресето. Но колкото и да се шегуваше, както и да разстилаше килима на веселието, аз не му отговарях и не вдигах главата си от коленете на богослужението. Обиден, той ме погледна и каза:

*Говори сега, щом можеш,
гледай да се веселиш.*

*Та нали ще дойде време —
цяла вечност да мълчиш.*

Ето какво му рече за моето решение един от моите близки:

— Той твърдо е решил да посвети остатъка от живота си на молитвите и мълчанието. Ако можеш и ти да се вразумиш, поеми също пътя на въздържанието!

Той отговори:

— Кълна се в могъществото на всевишния и в някогашната ни дружба: няма да се успокоя и крачка няма да направя, докато не заговоря с него по познатия обичай и отдавна известното правило. Не е вежливо да обидиш приятеля си с лекомислено отричане на клетвата: неблагоприятно и несъвместимо е за разсъдъка на умните хора мечът на Али^[1] в ножницата да седи, а зад зъбите — езикът на Саади:

*Какво е туй език, кажи, мъдрецо? —
Ключ, който на съкровища вратата пази.*

*Затворена ли е, как можем да узнаем,
чакъл ли има там, или елмази?*

* * *

*Макар мълчанието да е злато, както казват,
старай се тази мъдрост сам да нарушиш,*

*че две неща са неразумни: да мълчиш,
щом трябва да говориш,
и да говориш във мига, когато трябва да мълчиш.*

С една дума, не намерих сили да се въздържа от разговора и реших, че е неблагоприятно да му обърна гръб, тъй като беше мой искрен и добър приятел.

*Щом си войник, сражавай се с по-слабия си враг,
или със този, от когото можеш*

да се отървеш със бяг.

Разприказвахме се по необходимост и тръгнахме да се разхождаме извън града. Това беше през пролетта, когато стихваше яростта на студовете и настъпваше царството на цветовете.

*Дърветата са в пролетна омая —
така е за щастливците във рая.*

* * *

*Настъпни пролетта по календара на Джелал,
славеев глас от клоните долита,
росата върху розата блести
подобно капка пот
върху лицето на красавица сърдита...*

Наложи ни се да прекараме нощта в градината на един приятел. Мястото беше приятно и невероятно, дърветата преплитаха клоните си, земята изглеждаше като райска ливада, а отгоре висяха гроздове, подобни на съзвездието Плеяда^[3].

*В гората ручей тичаше звънливо
и птичи песни там ехтяха живо,*

*поляната бе пълна с цветове,
по клоните — зелени плодове*

*и вятър тих с ръка незрима
разстилаше на пролетта килима.*

Сутринта, когато желанието да се върна в къщи надделя над удоволствието от изживяното в градината, видях, че и приятелят ми се готви да тръгне. Полата на дрехата му беше пълна с рози и зюмбюли, настурции и босилек. Казах му:

— Както знаеш, ароматът на розовите градини е недълготраен и сезонът на розовите цветарници не е безкраен, а мъдреците говорят: „Това, което е непостоянно — не е достойно за обич!“

— Какво да правя тогава? — възкликна той.

Аз отвърнах:

— За развлечение на читателите и отрада на всички желаещи мога да напиша книгата Гюлестан (Градина на розите), чиито листа няма да окапят от жестокия дъх на есенния вятър и кръговратът на времето няма да превърне нейната радостна пролет в тъжна есен:

*За какво ти е букет набран,
по-добре вземи ти Гюлестан.
Розата живее в срок уречен —
моят Гюлестан ще бъде вечен.*

Но едва произнесъл тези думи, той изсипа цветята от полата си и като ме хвана за дрехата, възкликна:

— Великодушният изпълнява своите обещания!

Този ден беше написана една глава: „За правилата на общуването и изкуството на разговора“, и то в такава премяна, че да послужи на ораторите и да засили красноречието на писателите. С една дума, още не беше минал сезонът на розовите градини, когато книгата Гюлестан беше завършена; само че тя ще получи истинския си завършек, когато бъде одобрена в двореца на шаха — опора на света, сянка на създателя, блясък на божествената милост, съкровище на времето и защитник на вярата, любимец на небето, съкрушител на враговете, десница на могъщата държава, светилник на най-чистата вяра, украшение на човечеството, гордост на исляма, Саад, син на великия Атабек^[4], най-могъщият цар на царете, господар на народа, покровител на арабските и иранските царе, владетел на сушата и моретата, наследник на царствата на Сюлейман, Мозафар ед-Дин Абу Бакр ибн Саад ибн Занги (да удължи аллах щастието им, да въздигне тяхното превъзходство, да

направи техните начинания благополучни!) — и когато шахът я прочете с царствения си поглед:

*Щом я види шахът с поглед чист,
тя ще е китайска живопис.*

*И едва ли ще се мръщи тука —
няма място в Гюлестан за скука.*

*Затова, че името му заблестя
още в най-началните листа.*

Продължавайки, трябва да отбележа, че тази книга — невеста на моите мисли — няма да вдигне глава, срамувайки се от своите безобразия, и няма да отмести печалния си поглед, смутено отпуснат към земята, и няма да блести в кръга на благородните мъдреци дотогава, докато не се украси с благоволението на великия емир — справедливия, учения, победоносния, подкрепян от небето, опора на царския трон, съветник в държавните работи, приют за бедняците, убежище за чужденците, учител на учените, приятел на праведните, гордост на народа на Фарс, десница на царството, избраник на повелителя, царедворец, слава на вярата и света, опора на исляма и мюсюлманите, поддръжник на султаните и царете — Абу Бакр ибн Абу Наср^[5] (да удължи аллах живота му, да засили могъществото му, да разшири гърдите му и да увеличи наградите му!) — най-славния от великите мъже под небето, с най-благородни качества в сърцето!

*Всеки, който се намира
в сянката на господар,
прав ще е — ако е грешен,
враг ли е — ще е другар.*

На всеки от неговите роби и приближени е възложена определена задача. Ако някой от тях изпълнява дълга си лекомислено и

вечно проявява нехайство, то той е длъжен да отговаря и няма да се спаси от беда. Но за съсловието на дервишите, които също трябва да благодарят, възхваляват и благославят великите на този свят за техните благодеяния, е по-леко да изпълняват този дълг отдалеко, отколкото отблизо, тъй като последното е близко до ласкателство, а първото е далече от лицемерието и подобни молби по-бързо стигат до ушите на аллах.

*С по-друга светлина започна сводът да блести,
когато ти за дните наши се роди.*

*И колко мъдро е, че сам творецът
изпрати своя раб да ни закриля от беди.*

*Щастлив е, който се сдобие с честно име,
че ще го пази то подир смъртта от клевети.*

*И да приказват — или не — за тебе мъдреците,
красивото не се нуждае от хвалби и суети.*

Причините за моето отклонение от добрата служба в царския дворец могат да бъдат изложени по следния начин:

Веднъж няколко индийски мъдреци разсъждавали за достойнствата на мъдрия везир^[6] Бозорджомехр^[7]. И в края на краищата тези мъдреци му открили само един недостатък: прекалено е бавен в разговора, прекалено дълго обмисля думите си във всеки спор и събеседникът му губи ума и дума, докато той продума. Като чул това, Бозорджомехр промълвил:

— По-добре да помисля над това, което ще кажа, отколкото да се разкайвам за онова, което съм казал!

*Мъдрецът, преди дума да отвори,
ще си помисли и ще заговори.*

Пред разговора — помисли и — плавно;

не е беда, ако приказваш бавно.

*Мисли и говори — написано е в книга,
и замълчи, преди да чуеш: „Стига!“*

*С речта си от животните се отличаваши,
но те са по-добри, щом истината премълчаваши.*

Това е особено важно по отношение на мен. Ако аз отвикна да нанизвам думи пред погледите на велможите на негово царско величество (да бъде славна помощта му на хората), чийто двор е средище на дълбокомислените и убежище на най-мъдрите учени, само с това ще извърша дързост, ще направя недостойна услуга на негово високо величество; нали ахатът не струва и ечмено зрънце на златния пазар, а светлината на свещта остава незабелязана при сиянието на слънцето и високите минарета изглеждат като джуджета в подножието на планината Алванд^[8].

*Издигнеш ли главата си високо,
в миг може да пострада тя жестоко.*

*Свободен Саади от свободата пие,
с такъв едва ли някой ще се бие.*

*Премисляй първо, а след туй мери словата,
че след основата иззижда се стената.*

Аз умея да правя изкуствени цветя, но няма да ги предложа в цветарник: търгувам с красавици, но не в Ханаан^[9].

Попитали Логман^[11]:

— От кого си се научил на мъдрост?

— От слепите — отвърнал той, — те докато опипат мястото, не стъпват с крак. Или както казва арабската поговорка: „Преди да влезеш, помисли за това как ще излезеш“.

Отначало изпитай мъжката си сила, а след това се жени.

*Макар и смел, нима петелът може
срещу сокол да си изпита смелостта!*

*И котката е лъв, щом с мишката се бори,
но с тигъра в борба е мишка тя.*

При все това, уповавайки се на благородните качества на великите, които закриват очите си пред недостатъците на подчинените и не се стремят да разкриват прегрешенията на малките, ние поместихме в тази книга някои произшествия, притчи, стихове, предания и случки из живота на предишни царе, загубвайки за това част от своя скъпоценен живот. Ето причината за написването на книгата Гюлестан, а успехът е от аллах!

*И нека да пребъдат тези стихове и книга,
додето под небето прах човека вдига.*

*Целта е да оставиш подир себе си следа,
че мигар има смисъл друг света.*

*И може някой някога да се помоли
за нашите дервишки мъки и неволи.*

Съблюдавайки съразмерността при написването на книгата, разпределението на главите и мястото на думите, сметнах за добре да поставя в тази разкошна и превъзходна градина осем врати, като в рая. Книгата ми, за да не навява скука, ние изложихме в следния ред:

Първа глава — За живота на царете

Втора глава — За нравите на дервишите

Трета глава — За преимуществото на малкото задоволство

Четвърта глава — За ползата от мълчанието

Пета глава — За любовта и младостта

Шеста глава — За старостта и немоцта

Седма глава — За влиянието на възпитанието

Осма глава — За правилата на общуването

*Над шест и половина века след пророка
бях обладан от мъката жестока*

*да събера във книга думите елмаз:
на бог предавайки я — си заминах аз.*

[1] Али — племенник и зет на пророка Мохамед (570 — 632), син на Абу Талеп; един от първите последователи на учението на Мохамед, след чиято смърт става халиф, четвърти поред след Абу Бакр (632 — 634), Омар (634–644) и Осман (644–656). В резултат на борбата за власт той бил убит в гр. Куфа^[2] през 661 година, след което в мохамеданската религия се образуват две секти — шиити и сунити. Шиитите не признават първите трима халифи и приемат за истински халиф Али и неговите потомци. Али се почита като светец.

Известно е прозвището мечът на Али, чиято арабска дума Золфагар в буквален превод означава „разсичащ гръбнака“. Според преданието този меч бил подарен на Али от самия Мохамед, който го отнел по време на борба в местността „Бадр“ от езичника арабин Ас ибн Мунаббих. Потомците на Али носели дълги къдрици. Мечът на Али поражда неверниците. ↑

[2] Куфа — град в Месопотамия, основан през VII век. През време на халифите от династията на Омейядите (661 — 749) и до X в. гр. Куфа е крупен културен център на Изтока, и преди всичко на мюсюлманския свят. Сега Куфа е малко село. ↑

[3] Плеяда — група от седем звезди в съзвездиято „Телец“. ↑

[4] Атабек — регент, титла на управителя на областта Фарс. ↑

[5] Абу Бакр ибн Абу Наср — съветник, министър на властелина на Фарс Абу Бакр ибн Саад ибн Занги. ↑

[6] Везир — първи съветник, министър при двора на източните мюсюлмански царе. ↑

[7] Бозорджомехр — Бозоргмехр, известен персийски мъдрец, везир на Ануширван (Хосроу I Ануширван). ↑

[8] Алванд — планински връх (3400 м.) и планински хребет в Иран, на юг от град Хамадан. ↑

[9] Ханаан — в Библията под това название се има предвид областта между Йордания и Средиземно море. В Стария завет ханаанци са племена, населяващи Палестина до идването на евреите. Според преданието Юсуф^[10] (Йосиф) Прекрасни произхожда от Ханаан и в ханаанската земя той бил хвърлен в кладенец, откъдето го извадили египетски търговци и го отвели в Египет и там го продали на велможата Пантефрей. ↑

[10] Юсуф — библейският Йосиф Прекрасни, най-младият син на Яков. Според легендата той бил изключително красив, с привлекателна външност и признаци за пророческа мисия. Бил обичан от своя баща повече от всички. Неговите по-големи братя му завидели, отвели го в пустинята и го хвърлили в един кладенец. Продаден по-късно на велможата Пантефрей, неговата жена Золейха се влюбила в Юсуф (Йосиф) и се опитала да го съблазни. Но той останал докрай целомъдрен. ↑

[11] Логман — легендарен мъдрец, два пъти споменат в Корана.

↑

ПЪРВА ГЛАВА

ЗА ЖИВОТА НА ЦАРЕТЕ

1

Чувал съм за един падишах, който заповядал за някакъв грях да накажат със смърт един пленник. От отчаяние нещастникът се хвърлил върху царя да го хули и ругае, както си знае. Както казват, който се прощава с живота си, издумва всичко, което е на сърцето му.

*Нямаш ли възможност да избягаш,
сам към меча със ръка посягаш.*

* * *

*Тъжният човек е зъл и злобен,
той на котка срещу куче е подобен.*

Царят попитал:

— Какво казва този?

— О, господарю — отговорил благородният везир, — той нарежда, че този, който гнева си укротява, той на виновните прощава.

Царят го съжалил и живота му подарил. Но друг везир, противник на първия, казал:

— На хора с нашето звание, в присъствието на падишаха, не се полага да говорят нищо друго освен истината. Този пленник хулеше царя и говореше неприлични думи.

Царят, слушайки това, се намръщил и отсъдил:

— Неговата лъжа ми хареса повече от твоята истина. Тя бе изречена за добро, а твоята истина води към престъпление.

Мъдреците казват, че лъжа, която преследва благополучие, е по-добра от истина, водеща към бедствие.

Този, с който шахът управлява,

е злодей, ако със зло го занимава.

Над входа в двореца на Ферейдун^[1] било написано:

*На никого светът не ще остане, братко.
В двореца вярвай ти, макар за кратко.*

*С голяма кошница не чакай много ти,
че път един пред всички ни блести.*

*И щом смъртта е обща в края на нещата,
какво че си на трон или върху земята?*

[1] Ферейдун — освободител на Иран от тиранина Захак, нов законен владетел на престола (от рода на Джамшид). Символ на победата, освобождението от чуждестранния гнет, идеал за справедливост и достойнство. ↑

На един от хорасанските царе се присънил султан Махмуд, син на Сабоктагин^[1]; цялото му тяло било изгнило и превърнато в прах освен очите, които гледали унило. Дошли мъдреци от всички страни, но минали много дни и нито един от тях не могъл да изтълкува този сън. Накрая един дервиш се сетил и казал:

— Тръпне той и още злобее, като гледа как царството му от друг се владее.

*Герои славни легнаха в пръстта,
ала къде е тяхната следа?*

*А този, който век ора и пости,
от него няма и следа от кости.*

*Ануширван^[2] за всички е премъдър шах,
макар че е и той отдавна прах.*

*Твори добро, додето в някоя година
не известят: „И еди-кой си... си замина!“*

[1] Махмуд, син на Сабоктагин — Махмуд Газневи, султан, най-видният представител от династията на Газневидите (названието идва от столицата на тяхното царство гр. Газна или Газнин, в територията на съвременен Афганистан). ↑

[2] Ануширван — Хосроу I Ануширван, един от най-могъщите шахове на Иран от династията на Сасанидите (531 — 579). По време на управлението на неговия баща Гобад начело на голямо народно въстание застава Маздак, който проповядвал общност на имуществата и равенство между хората. Въстанието на Маздак било смазано от Ануширван и всички участници в него — екзекутирани. Затова

зороастрийските жреци и по-късно мюсюлманското духовенство му дава прозвището „Справедливия“. ↑

3

Слушал съм за един царски син, че бил нисък и с черти уродливи, а братята му — високи и красиви. Веднъж бащата го погледнал с отвращение и презрение. Младежът бил прозорлив и казал:

— О, татко, по-добре нисък мъдрец, отколкото висок глупец! Не всеки, който е висок и строен, за уважение е достоен; овцата принадлежи към чистите животни, а слонът — все едно, че е мърша!

*Тур планина — най-ниска тя е на земята,
но за аллах е най-висока, че е свята.*

* * *

*Дали си чул как слабият мъдрец
е казал на глупака дебелак:
„Дори най-слабият арабски кон
от най-дебелото магаре е по-як“.*

Бащата се засмял и стълбовете на държавата одобрили неговите думи, а у братята това предизвикало смъртна обида.

*Човек додето не продума дума,
кой знае — глупав ли е той, или — с акъл.
И не мисли, че всичко шарено е черга,
а може би да е и тигър зъл.*

Чувал съм, че в това време против царя настъпвал опасен враг. И когато войските на двете страни се срещнали, младежът излязъл пръв

на бойното поле. При това той възкликнал:

*Не съм аз този, чийто гръб ще видиш в боя,
а онзи, който в кърви вдига меч.*

*Тоз, който влиза в бой, на своята кръв разчита,
а бяга ли — разчита на кръвта на цялата войска.*

Като казал това, той се втурнал към вражеската войска и свалил няколко ратника. Върнал се при баща си, целунал праха пред нозете му и произнесъл:

*Навярно ти се струвам слаб, нищожен,
но не със ръста мери се честта.*

*И мършавият кон във боя влиза,
охранената крава — за месо е тя.*

Разказват, че много били враговете и малко — във войската на царя — мъжете. Част от тях побягнали. Тогава младежът викнал:

— Хей, мъже, бийте врага или женски дрехи облечете сега!

Думите му вдъхнали храброст на конниците и те дружно нападнали нашествениците. Чух, че този ден удържали победа. Господарят целунал сина си по очите и челото и го прегърнал; от ден на ден му ставал все по-драг и мил и накрая за свой наследник го провъзгласил.

Завиждайки му, братята сложили отрова в неговата храна. Сестра му забелязала това от пруста и хлопнала прозорчето. Младежът се досетил, отдръпнал ръка от храната и казал:

— Не е справедливо доблестните мъже да умират, а некадърните — местата им да забират!

Дори и птицата Хома^[1] да се затрие,

под сянката на кукумявка кой ли ще се скрие.

Съобщили за случилото се на бащата. Той извикал братята и сурово ги наказал. След това отделил на всеки определена област, така че утихнали смутовете в страната и изчезнала враждата — нали казват, че десет дервиша на един креват могат да спят прекрасно, но на двама царе в една страна е тясно.

*Светецът, вкусил залък хляб, готов е
останалото на бедняка да даде.*

*А царят, завладял една държава,
и други се стреми да окраде.*

[1] Хома — огромна приказна птица, носеща щастие. Според легендата върху когото падне нейната сянка, той става цар. Хома не напада живи същества, а се храни с кости. Игра на думи — от хомаюн — щастлив. ↑

На върха на една планина арабска разбойническа шайка разположила стан и започнала да напада керван след керван. Жителите на тези места били застрашени от грабежите ѝ, а войската на султана търпяла поражение след поражение, тъй като разбойниците били заели непристъпните проходи и ги превърнали в свои убежища.

Управителите на тези краища започнали да се съветват как да се избавят от бандата и решили, че ако шайката се задържи още малко, не биха могли да ѝ се съпротивляват след това.

*Дърво, което е наскоро вкоренено,
ти можеш да изскубнеш мигновено.*

*Оставиш ли го да развие ствол —
ще ти потрябва силата на вол.*

*Не пресушиш ли извора с лопата —
не ще преминеш и със слон реката.*

Те решили враговете да разузнаят и след това да им дочакат края.

Веднъж, когато разбойниците тръгнали да грабят и оставили гнездото си празно, управителите изпратили там няколко опитни воители, които се укрили в планинския проход. Разбойниците се върнали през нощта, след нападението, с награбените вещи. Свалили оръжията и разпределили плячката. Тогава ги нападнал първият враг — сънят. Когато отминала първата нощна стража

*И слънчевият диск потънал в тъмнината,
тъй както и Йоан^[1] на кита във устата, —*

смелите воини изскочили из засадата и след кратка борба на всички поотделно завързали ръцете зад гърба, а когато зората започнала да се разгаря, ги отвели в двореца на царя. Той заповядал да убият всичките. Случайно сред тях се оказало момче, което било в разцвета на ранната си младост; тревицата по ливадката на страните му едва покарвала. Един от везирите целунал пред трона стъпалата, навел с молба лицето си към земята и промълвил:

— Царю, това момче още не е вкусило плодовете от градината на живота и не се е наслаждавало на блаженото време на младостта. Затова, като разчитам на добротата и великодушието на царя, аз вярвам, че царят ще прояви милост към мен — своя роб — и ще му дари живота!

Властелинът се намръщил от тези думи, които противоречели на възвишените му мисли, и казал:

*Помогнеш ли на злия, ще сгрешиш.
Не може орех на кълбо да закрепши.*

Най-добре е да унищожим мръсния им живот и да изкореним техния род, тъй като не е присъщо на мъдреците, когато угасят огъня, да оставят искри; и когато убият змия, да оставят живи нейните малки.

*Жива вода^[2] сводът да разлее,
на върбата плод не ще узрее.*

*Безполезно е подлец да учиш,
от камъша захар няма да получиш.*

Като изслушал тези думи, везирът по неволя ги одобрил, възхвалил добрите мисли на царя и казал:

— Това, което благоволи да каже господарят, е самата истина. Ако той се възпитаваше в обществото на онези негодяи, би усвоил техните нрави. Но вашият роб все пак се надява, че като се учи в обществото на праведни хора, юношата ще усвои нравите на

мъдреците. Та нали е още дете, размирните привички на шайката не са укрепнали в него, а преданието гласи: „Всички деца се раждат с чиста природа и едва след това бащите ги правят юдеи, християни или огнепоклонници“.

*Съпругата на Лот^[3] с неверници сдружи се
и затова загина неговият род.*

*А песът с праведници в пещерата
забрави своя кучешки живот.*

След това и други приближени на царя подкрепиха застъпничеството на везира; тогава господарят, подарявайки живота на момчето, казал:

— Аз му прощавам, макар да не виждам в това добро.

*Тъй на Рустам^[4]-юнака казваше бащата:
„Не смятай своя враг лишен от сила.*

*Край извора реката ни изглежда плитка,
разлее ли се, може да удави и камила.“*

С една дума, везирът с нежност и ласки момчето обкръжил и възпитанието му на опитен учител поверил. Младежът усвоил придворната учтивост в обноските, научил се да беседва изискано и да върши всичко в съответствие с придворните правила за държание. Той заслужил всеобщото одобрение и възхищение. Веднъж в присъствието на царя везирът говорел за способностите на младежа, уверявайки, че възпитанието сред разумни хора е оказало благотворно влияние и е избило от него предишното невежество.

Царят се усмихнал при тези думи и промълвил:

Вълчето заприличва на вълка изцяло,

дори сред хората да е живяло.

Изминали две-три години и шайка крадци от близкия квартал се свързала и започнала да дружи с този младеж; като издебнал удобен случай, той убил везира и двамата му синове, заграбил голяма част от имуществото му, настанил се в пещерата на разбойниците, на мястото на своя баща, и станал размирник. Щом разбрал за това, царят от изненада прехапал пръста си и произнесъл:

*Как може меч да се направи
от тенеке и ламарина?*

*Подлеца няма да възпиташ,
макар да си към него мил.*

*Вали дъждът еднакво щедър,
ала когато дойде време,
в градината растат лалета,
а върху пясъка — бодил.*

* * *

*Зюмбюлът не расте на бедна почва —
спести си семената и труда тегло.*

*Добро да правиш на глупците — означава
на хората добри да причиняваш зло.*

[1] Йоан — евангелският пророк Йоан Кръстител, син на Захарий. Неговата мнима гробница се намира в Дамаск и служи за поклонение. Често пъти името му се свързва с митичната риба кит, плаваща в безкрайния океан и носеща бика, който от своя страна крепи земята върху рогата си. ↑

[2] Жива вода — според легендата изворът на приказната „жива вода“ се намира в царството на вечния мрак. ↑

[3] Лот — един от проповедниците на Мохамед и сподвижник на Авраам. Според легендата той е живял и проповядвал в Сирия, в един от петте града, изтрети от лицето на земята по волята на аллах. Съгражданите на Лот се предавали на срамни пороци и разврат. Лот, изпратен от бога, ги направлявал по праведния път, но те продължавали да затъват в разврата. Нещо повече — жената на Лот била на тяхна страна. Тогава той се обърнал с молба към аллах, който изпратил ангели да ги накаже и да спаси семейството му. Ангелите спасили Лот, а жена му превърнали в солен стълб, тъй като тя погледнала към Содом и Гомор, които били засипани с градушка от камъни и унищожени. Жената на Лот — това прозвище станало нарицателно за порочни хора от добри семейства. ↑

[4] Рустам — син на Зал и Рудабе, основен любим герой на народните персийски предания. С името на Рустам е свързана цялата героико-епическа част на „Шах-наме“. Общо значение на думата „Мощният“. Непобедим юнак и великан, който живее 600 години и непрестанно брани Иран от всевъзможни врагове и зли демони (диви). Накрая загива трагично от ръката на своя брат. ↑

Видях сина на един военачалник в двора на Оголмош. Този младеж беше толкова умен, разсъдлив, съобразителен и приветлив, че е трудно да се опишат всичките му достойнства. Още от детинство на челото му личаха признаците на величие.

*Сияе над главата на мъдреца
на светлия му ум венеца.*

С една дума, султанът го харесал, тъй като притежавал благородна външност и вътрешно съвършенство, а мъдреците казват: „Богатството е в дарбата, а не в състоянието и величието се мери с разума, а не с възрастта“.

Хората от неговия кръг завидели на положението му, обвинили го в предателство, приписали му стотина мръсни дела с цел да го подведат под смъртно наказание, но всичко било напразно:

*Врагът какво ще ти направи,
ако приятел имаш ти?*

Царят го попитал:

— Коя е причината за ненавистта на хората към теб?

— Под покровителствената сянка на господаря — да се уголеми царството му — отвърнал той, — аз угодих на всички, с изключение на завистниците, които ще бъдат недоволни дотогава, докато не настъпи краят на моето благоденствие — да продължи щастието на царя!

*Аз мога никого да не обидя,
но мога ли да се спася от завистта?*

*Умри, завистнико, от тази тежка болест
единственият изход е смъртта.*

** * **

*Глупакът при беда се моли
и друг да има същите неволи.*

*Щом прилепът не вижда светлината,
у слънцето ли е вината?*

*Да ослепеят, щом такива са очите,
отколкото да не изгряват пак лъчите.*

На един царски прием четели от книгата „Шах-наме“ — за падането на Захак^[1] и въздигането на Ферейдун.

Везирът попитал царя:

— Как да се обясни това — нали Ферейдун не е имал нито съкровища, нито владения, нито дружини — как е завладял царството?

Шахът отговорил:

— Както си слушал, около него се обединил угнетеният народ, подкрепил го и той завладял царството!

— Царю честити — продължил везирът, — ако сплотяването на народа е източник за въздигането на властта, ти защо го разгонваш? Излиза, че не знаеш да царуваш.

*Грижи най-добри войската заслужава,
че султанът със войската управлява.*

Царят казал:

— По какъв начин мога да обединя около себе си войската и народа?

— За да обедини народа — отговорил везирът, — шахът трябва да бъде справедлив и щедър: тогава хората ще могат да живеят спокойно под сянката на неговото управление достойно. При теб няма нито справедливост, нито щедрост!

*Угнетителят не може дълго да царува,
както и вълкът да се превърне на овчар.*

*Щом с насилие и гнет страната мъчи —
свойто царство сам подрива този цар.*

Не се харесали на царя съветите на мъдрия везир. Намръщил се властелинът от тези думи и хвърлил везира в тъмница.

Не минало много време и братовчедите на царя въстанали против него. Подготвили бойни дружини, за да си възвърнат бащините владения.

Поданиците, които били разпръснати по света, доведени до отчаяние от насилията му, се събрали около въстаналите роднини, умножили тяхната сила и властта била изтръгната от ръцете на царя. Утвърдило се господството на неговите врагове.

*Падишахът, който е тиранин,
враг приятелят му ще е в тежък ден.*

*Уважава ли народа и войската,
дълго ще царува той блажен.*

[1] Захак — цар-натрапник, триглав змей, дракон, в чийто образ са отразени смътните спомени за нахлуването на семитите (асири-вавилонците) от запад в Иран. Персийската историческа традиция приписва на Захак основаването на Вавилон. Митологията рисува Захак като пряк потомък на злия бог Ахриман и един от родоначалниците на арабите. В по-късната литература Захак е символ на тиранин, чуждоземец-завоевател, образ, противоположен на Ферейдун — тираноборец и освободител. ↑

Някакъв падишах се качил на кораб заедно с един тюркски гулам^[1]. Гуламът никога не бил виждал море и нямал представа за морската болест. И когато корабът заплавал, той изпитал несгода, тръшнал се разтреперан на пода и колкото и да го успокоявали, той не можел да дойде на себе си. Това помрачило настроението на шаха, но нямало какво да прави със сиромаша. На кораба имало един мъдрец. Той казал на царя:

— Ако заповяда царят на страната, ще намеря начин да успокоя слугата.

— Това би било много хубаво и благородно! — отвърнал царят.

Мъдрецът заповядал да хвърлят гулама в морето. Щом потопил няколко пъти главата си, моряците го хванали за косата и го измъкнали на палубата. След това той седнал в един ъгъл и се успокоил. Царят се учудил:

— Каква е същността на тази мъдрост?

Мъдрецът казал:

— Той никога не е изпитвал страх от удавяне и не съумя да оцени безопасността върху кораба. А само онзи може да разбере на благополучието цената, който е преживял бедата.

*Понеже ти си сит, хлябът ечемичен не ти се нрави,
но лошото за теб — за мен е славен пай.*

*Чистилището в рая за красавицата ад е,
за другите, които са във ада, то е рай.*

* * *

*Едно е своята любима да ласкаеш,
а друго — пред вратата ѝ да си мечтаеш.*

[1] Гулам — роб, слуга. ↑

Попитали Хормоз^[1]:

— В какво са се провинили везирите на твоя баща, та ги окова във вериги?

— Никаква вина не установих — отвърнал той. — Но забелязах, че много се страхуват от мен и не ми се доверяват. Уплаших се да не би от страх за себе си да ме убият. Затова превърнах в дело думите на мъдреците:

*Страхувай се, мъдрецо, от човека,
що се бои от тебе,*

*дори стотици като него
да можеш в бой да победиш.*

*Не си ли забелязал котка,
спасение когато няма,
как скача с нокти към очите
на някой тигър риж?*

*И затова змията бърза
крака да клъвне на овчаря,
понеже може той със камък
главата ѝ да скълца триж.*

[1] Хормоз — Ормуз IV (578 — 590), ирански цар от династията на Сасанидите, син на Ануширван Справедливия. Той се отнесъл много грубо със съветниците и министрите на своя баща и подозирайки ги в заговор, ги затворил в една тъмница. Озлобените придворни подготвили срещу него заговор, свалили го от престола и на негово място поставили сина на Хосроу — Парвиз. ↑

Един арабски цар се разболял на старини и вече бил пред смъртта, когато изведнъж при него влязъл конник с радостна вест:

— Благодарение на царското благополучие ние завзехме еди-коя си крепост, враговете са пленени, войската и поданиците на областта — покорени!

— Тази радостна вест не е за мен — въздъхнал царят, — а за моите врагове — за наследниците на моето царство!

*В мечти, уви, изнизаха се дните,
за да се сбъднат в мойта гръд мечтите.*

*Постигнах всичко, ала за какво,
когато свърши всяко тържество?*

*Дочувам барабана на съдбата,
очи, кажете сбогом на главата!*

*Простете се вий, длани, рамене
и лакти, и безсилни колене.*

*Опасен враг на моя праг почука,
приятели, защо ви няма тука?*

*Като глупак аз всичко изживях,
внимавайте, аз просто не успях.*

Веднъж аз се молах в съборната джамия на Дамаск пред гробницата на пророка Йоан Кръстител (мир на праха му!). Случи се така, че там дойде на поклонение един арабски цар, известен със своята несправедливост. Той изрече молитвата си и се помоли да се сбъднат желанията му.

*Нищ и богат — два раба, и еднакъв им е краят,
но от аллах богатите по се нуждаят.*

След това се обърна към мен:

— Говорят за вас, дервишите, че сте великодушни и мислите ви са близко до бога; поучи ме с някоя своя молитва, тъй като се страхувам от един силен враг!

Аз му отвърнах:

— Към бедните хора бъди добряк и няма да се страхуваш от силния враг!

*Щом си могъщ
и твойта длан е яка,
престъпно е да чупиш ти
ръката на бедняка.*

*Не се страхува този, който
към хората в беда е милостив,
че падне ли той сам, едва ли
ще му помогне някой жив!*

*Щом злото си посял и чакаш
да изкласи доброто,
напразно дълго си размахвал*

на празните мечти крилото.

*Мини — и справедлив, и честен —
през иглено ухо отвъд,
че иначе — ще дойде скоро
денят на твоя страшен съд.*

** * **

*И бял, и черен, малък и голям —
едно е тялото у синовете на Адам.*

*Но само пръста ти да порази съдбата —
веднага ще те заболи главата.*

*И ако ти на другите не даваш лек —
едва ли трябва да се назовеш човек.*

В Багдад се появил дервиш, чиито молитви достигали до бога. Съобщили за това на Хаджжадж^[1]. Той го повикал и му казал:

— Помоли се за мен!

Онзи промълвил:

— Господи, вземи неговата душа!

— Господи, помилуй, що за молитва е това? — попитал Хаджжадж.

— Тази молитва е добра — отговорил дервишът — както за теб, така и за всички мюсюлмани!

*Властителю, към подчинените си зъл,
о, докога ще продължава твойта злоба?*

*Защо ти трябва трон и власт,
не е ли по-добре да легнеш в гроба?*

[1] Хаджжадж — Хаджжадж ибн Юсуф, пълководец и наместник на халиф Абд ол-Малек ибн Марван (685 — 705), известен със своята жестокост и тиранство. ↑

Несправедлив цар попитал един праведник:

— По какъв начин може да се служи най-добре на бога?

Онзи отговорил:

— Най-добрият начин за теб е — полудневният сън, за да не обиждаш хората поне през това време!

*Видях един заспал тиранин посред пладне
и казах: „Докога ще бъдеш див?“*

*Тоз, който само във съня си е добър,
е по-добре да бъде мъртъв, а не жив.*

Чух за един цар, който цяла нощ гулял и на сутринта, когато престанал да пиянствува, зашептял:

*Не съществува миг по-благ за нас под свода божии,
когато нито злото, ни доброто ни тревожи.*

На улицата лежал гол дервиш. Той казал:

*Ти, който във света си най-щастлив,
ще бъдеш ли към мен немилостив?*

Харесали на царя тези думи. И като решил да хвърли през прозорчето кесия с хиляда динара^[1], той викнал:

— Хей, дервишо, подложи полите си!

Дервишът отвърнал:

— Откъде да взема тези поли, като нямам дреха?

Милостта на царя към нищетата на този дервиш нараснала още повече. Той добавил към динарите и халата си и му ги изпратил по слугата.

Дервишът бързо пропилял тези пари и отново се върнал при царя.

*Пари в прахосник и търпение
на влюбения във сърцето —
приличат на вода в решето.*

Доложили за това на царя в такова време, когато не му било до него. Царят се възмутил и се намръщил. Ето защо проникателните и

мъдри хора казват, че не трябва да се предизвиква гневът и яростта на царете, тъй като голяма част от високите им помисли са свързани с важни държавни дела и уморени от тях, те не могат в такива мигове да понасят присъствието на прости хора.

*В неподходящо време и с молбица плаха
не ще получиш милостта на падишаха.*

*Мигът не е ли сгоден, ти не се моли,
че безполезно ще те заболи.*

Царят заповядал:

— Изгонете този дързък прахосник, който пропиля толкова много пари за съвсем кратко време. Та нали държавната хазна е хляб за бедняците, а не храна за братята на самия сатана.

*Ако глупакът изгори свещта си през деня,
не ще се радва през нощта на светлина.*

Един от везирите — съветник на царя — казал:

— О, господарю, според мен за такива хора ще бъде най-добре да им се отделят средства за живот през определен къс от време, за да не ги прахосват наведнъж. А това, дето заповяда да го накажат и да не го пускат, е несъвместимо с нрава на великодушните. Те не бива да обнадеждават някого с милостта си, а след това да го огорчават, като го лишават от тази надежда!

*Пред алчни хора заключи вратата,
отвориш ли я — бъди благ в душата.*

* * *

*Не се събират жадните в Хеджаз^[2]
на сухо място сред простора.*

*Където има извор свеж,
ще видиш птици, мравки, хора.*

[1] Динар — златна монета. ↑

[2] Хеджаз — област, в която се намира Мека. ↑

Някакъв падишах проявявал нехайство в държавните работи, а войската държал в нищета. И, разбира се, когато срещу него потеглил силен враг, всички царски ратници ударили на бяг.

*Ако войникът без пари остане,
за меча няма да се хване.*

Един от тези ратници беше мой приятел. Аз го упрекнах и казах:
— Негодник, неблагодарен подлец и нечестивец е онзи, който при най-малката опасност от нещастие се отвърща от своя господар и забравя дълголетната му милост.

— Ти трябва великодушно да ми простиш — отвърна той.

— Та нали преди това сражение за коня ми нямаше ечемик и бях заложил седлото му. А царят не е щедър към войника, той няма да отдаде живота си за него.

*Пари дадеш ли му — готов е да умре войника,
а скръндза ли си с него — ще захвърли щика.*

* * *

*Войникът сит — ще влезе смело в бой.
А щом е гладен — ще избяга той.*

Принудили един везир да подаде оставка и той станал дервиш. Общуването с дервишите му се отразило благотворно и той достигнал душевна съсредоточеност. Тогава царят пак започнал да проявява внимание към него и му предложил отново да постъпи на служба в двореца. Но везирът отказал с думите на мъдреца:

— По-добре в оставка и с дружба, отколкото служба!

*Доволните от малко хора
не се боят от лай и ругатни,
за тях е нищо клеветата,
не ги тревожат гнусните сплетни.*

Царят възразил:

— На нас ни трябва достоен и разумен мъж, способен да води държавните работи!

Везирът казал:

— Признакът за достойнство и разум е в това — да не се занимаваш с такива дела!

*Затуй е птицата Хома над всички други птици,
защото за храна ѝ стигат и огризки, и трошици.*

*И затова Хома над птиците се извисява,
понеже само с кости се задоволява.*

Попитали риса:

— Защо избра обществото на лъва?

— Затова — отговорил той, — защото се храня с остатъците от плячката му и защитен от могъществото му, не ме заплашва злобата на

неговите врагове!

Казали пак:

— След като си застанал под сянката на неговото покровителство и си му благодарен за благодеянията, защо не отидеш по-близко до него, за да те вмъкне в кръга на своите приближени и да те причисли към преданите си роби?

— Но аз сам — отговорил рисът — се страхувам от неговото могъщество!

*Да пали огън гебрът сто лета дори,
щом падне в него — в миг ще изгори.*

Бивало е приближеният до султана да получава злато, но се е случвало и да загуби главата си. Мъдреците казват:

— Трябва да се пазиш от промените в настроението на царете, тъй като понякога те се обиждат на тези, които ги поздравяват, а други — за хулене награждават.

Казват също, че за приближените на царя солените шегички са доблест и смях, а за мъдреците — грях.

*Пази достойнството си във делата,
за приближените му остави шегата.*

Един мой приятел дойде при мен да ми се оплаче от нещастната си съдба.

— Парите — каза той — са малко, а семейството ми е голямо и нямам сили да понеса тежестта на бедността. Неведнъж мислех да отида в друга страна, там както и да живея, никой няма да знае за моите сполуки и несполуки —

*И не един, безименен, от глад смъртта дочака,
отлитнаха душите им, но никой не заплака —*

но аз се страхувам от злорадството на враговете, които издевателски ще ми се надсмеят и като назоват грижата за семейството безчовечност, ще изблеят:

*Не гледай ти към този безсърдечен
човек без щастие, че той*

*децата и жена си е оставил,
за да намери някой ден покой.*

Както е известно, аз разбирам нещо от науката за сметководенето и ако от уважение към вашия сан ми определят някакво възнаграждение, което би послужило за успокоение на духа ми, то целият ми останал живот няма да стигне, за да ви се отблагодаря.

— Службата при царя, брат — казах му аз, — има две страни — надежда за хляб и страх за живота; несъвместимо е с разума на благоразумните хора заради тази надежда да понасят такъв страх.

Не ще продума никой на бедняка пред вратата:

„Плати си дълговете за земята!“

*Или се примири със грижите и със скръбта,
или с достойнство приеми съдбата.*

Той отвърна:

— Тези думи не се отнасят до моето положение и ти не отговори на молбата ми, сякаш не си чувал: който се занимава с мошеничество, при бруене сякаш ръцете му треперят.

*Към истината милостта на бога е сторъка,
не съм видял човек в прав път да се обърка.*

Мъдреците казват:

— Четирима се страхуват от други четирима: разбойникът — от царя, крадецът — от пазача, мошеникът — от доносника и блудницата — от мухтасиба; но на когото сметките са верни — живее без мисли черни!

*Не бива да си разточителен във службата, щом
искаш да не дочуеш упрек
ти от твоя враг по-късно.*

*Бъди добър, от никого не се страхувай:
перачките с бухалка само перат прането мръсно.*

— Знаеш ли — промълвих аз, — за твоето положение много подхожда разказът за лисицата: видели я да се мята на земята извън себе си, да ляга и да бяга. Някой й казал:

— Каква беда ти се е случила? Какво е предизвикало толкова страх у теб?

Тя отговорила:

— Чух, че ловят всяка камила, за да я принудят да работи
насила!

Онзи казал:

— О, глупачке, какво отношение има камилата към теб и какво
общо имаш ти с нея?

— Мълчи — възразила тя, — ако от злоба завистниците кажат, че
аз съм камила и ме уловят, кой ще се погрижи за моето освобождаване
и за това — да се изясни положението ми. Нали докато донесат
противоотрова от Ирак, ухапаният от змията ще умре!

— Така е и с теб продължих аз. — Макар че си доблестен и
честен и с правдивост, и вярност — известен, в засада се таят
зложелатели и всеки ъгъл крие отмъстител и предатели. Ако направят
за теб донос пред царя и му кажат, че притежаваш тъкмо
противоположните качества на онези, които съставляват твоите
добродетели, и ти трябва да отговаряш пред падишаха, та кой ще
посмее да промълви за теб поне думичка? Затова аз те съветвам да се
радваш на царството на малките радости и да се откажеш от стремежа
към висока длъжност.

*Морето крие не една беда,
щом търсиш безопасност — на брега е тя.*

Щом изслуша тези думи, моят приятел се разгневи, намръщи се
и започна да ме оскърбява:

— Ех, че разум, ех, че разсъдливост! Ето ти знания и
проницателност! Верни са думите на мъдреца, който е казал:
„Приятелите се познават, когато си в затвора, а около масата всички
врагове изглеждат добри хора!“

*Не вярвай на приятел, щом те хвали,
когато преживяваш дни честити.*

*Приятелството се познава
в нещастията и бедите.*

Видях, че моят приятел се сърди и със злоба слуша съветите ми. Тогава отидох при Сахеддиван^[1], управителя на хазната, и му разказах като на стар познат за състоянието на моя приятел, разкрих неговите способности и достойнства така, че му дадоха работа.

След известно време забелязаха неговите прекрасни черти, одобриха разсъдливостта му и той беше назначен на по-висока длъжност. И така, все по-високо се издигаше звездата на неговото щастие, все по-ярко гореше, докато не достигна апогея — разположението на царя; стана приближен на султана, съветник по сърце и доверено лице.

Аз се радвах на неговото благоденствие и казах:

*Не се страхувай ти
и не тъгувай при беда,*

*нали във мрака скрит е
изворът на живата вода.*

* * *

*Човеко страдащ, не изпадай във унилоост,
че винаги във милосърдните ще се намери милост.*

* * *

*Търпи, не страдай, щом задухат
над теб превратни ветрове,
търпението е горчиво,
но носи сладки плодове.*

В това време се отправих с няколко приятели в далечно пътешествие и когато се връщах от поклонението в Мека, той ме

срещна — на два дни път от града. Видът му беше — да го съжалиш, и приличаше на изпаднал дервиш.

Попитах го:

— Какво се е случило с теб?

— Случи се това — отвърна той, — което ти предсказа, преди да постъпя в двореца на шаха. Хората ми завидяха. Обвиниха ме в коварство, а царят — да пребъде царството му — не благоволи да вникне в случая, както би трябвало да бъде, за да прозре истината, старите приятели и близките познати не пророниха нито думичка в защита на моята служба: бяха забравили старата дружба.

*Не си ли виждал как пред някакъв велможа
се кланят всички, свити до земята чак.*

*Но падне ли от власт, забравен от съдбата,
светът ще го настъпи по главата с крак.*

С една дума, подложиха ме на физически изтезания и едва тази седмица, когато пристигна добрата вест за твоето благополучно завръщане от поклонението, сваляха от мен тежките окови, като ми отнеха цялото състояние.

*За какво ти е букет набран,
по-добре вземи ти Гюлестан.*

Аз промълвих:

— Не се вслуша тогава в моите съвети, нали ти казвах: службата при царя прилича на плаване по море: или се намира съкровище, или от глад ще се умре.

*Търговецът или ще тъне в злато до ушите,
или ще го изхвърлят мъртъв на брега вълните.*

Но аз реших, че повече не е нужно да посипвам сол в душевната му рана и да я чопля с упреци, затова се ограничих с тези думи:

*Не знаеше ли, че ще си в окови,
щом никой не послуша ти околоръст?*

*Ако от жилото му се страхуваш,
във дупката на скорпион не бъркай с пръст.*

[1] Сахеддиван — титла на везира и съветника Абак-хан Шамс ад-Дин Джувайни, покровител на Саади, който му е посветил няколко касиди и цяла книга — стихотворен сборник с дидактико-лирическо съдържание. ↑

Познавах няколко дервиша с извънредно благочестива външност. Един велможа имаше твърде високо мнение за тях и им даваше определена издръжка. Но веднъж един от тези хора извърши постъпка, необяснима на дервишите за честта. Мнението му за тях се промени и ги притисна бедността.

Реших да им помогна, като запазя някак си средствата им за живот, и се отправих към властелина. Пазачът не ме пусна и ме наскърби, но аз му простих, защото:

*Пред прага на емир, везир, султан —
не спирай непредставен и незван.*

*Слуга и пес вратите тежки криват —
ще те ухапят, шията ти ще извият.*

Като разбраха кой съм, приближените на властелина ме въведоха при него с почит и ми предложиха да седна на високо място, но аз смилено седнах на пода и казах:

*Не смее робът нищ да те погледне,
до робите му позволи да седне!*

Той изрече:

— Боже мой, боже мой, какви са тези думи?

*Дори върху главата ми да седнеш с поглед ясен,
ще нося бремето, защото си прекрасен.*

С една дума, аз седнах и започнахме да говорим за това и онова. Когато стана дума за постъпката на моите приятели, аз промълвих:

*С какви постъпки са се провинили,
че шахът толкова презира всеки раб?*

*Макар че господ вижда греховете,
той не лишава никого от хляб.*

Много харесаха на господаря тези думи и той заповяда да им отпуснат отново същите средства за живот, като прибави към тях и за пропуснатите дни. Благодарих му за милостта, поклоних се до пода, помолих да ме извини за смелостта и на излизане казах:

*Откакто Каабе^[1] светиия стана,
прекланят му се хората подобно божество.*

*Каквито сме — да ни търпиш си длъжен,
не хвърляй никой камък към безплодното дърво.*

[1] Каабе — храм в гр. Мека, където се намира „свещеният черен камък“ на мохамеданите, които вярват, че бил паднал от небето. Често Каабе (Кааба) се нарича и самият камък, който според преданието бил почернял от греховете на хората. ↑

Един царски син получил в наследство от баща си несметно богатство. Той разтворил ръката на великодушието и дал пример за щедрост раздал на войската и поданиците си много дарове.

*Откъснато алое^[1] дъх не знае,
но в огъня — подобно амбрата ухае.*

*Със щедрост само ще постигнеш слава,
че не посееш ли, и жътвата не става.*

Един от приближените му, който не блестял с разум, започнал да го съветва:

— Това богатство е събирано от предишните царе с голям труд и е оставено за добри дела. Откажи се от тези действия, тъй като трудностите са пред теб, а врагът е зад гърба ти. Не бива в трудната минута да се чувствуваш безпомощен пред лицето на врага.

*Ако разтвориш своите хамбари,
ще се сдобие всеки с по две-три зърна.*

*Поискаш ли за зърно грош, тогава
ще се препълни шахската хазна.*

Царят се намръщил от тези думи, тъй като не му били по душа, заповядал да го накажат и казал:

— Всевишният ме направи владетел на тази страна, за да се гощавам, а и на другите да давам; аз не съм пазач на имане, който чака само крадец да хване.

*Карун умря, макар със съкровища огромни.
Ануширван е жив, че с име най-добро се помни.*

[1] Алое — вид многогодишно дърво в Индия, с червена ароматна дървесина. Използува се и за пушене вместо тютюн. ↑

Разказват, че за един лов на Ануширван Справедливия изпекли кебап от дивеч, но нямало сол. Един от неговите подчинени се отправил към близкото село. Ануширван заповядал:

— Вземи солта с необходимите пари, без насилие и вересия дори, защото това може да стане глупава привичка и селото да разори.

Попитали властелина:

— До каква загуба може да доведе тази дреболия?

— При сътворението на света — отговорил той — основата на насилието е била незначителна. Но след векове и ери всеки, който се е появявал, е прибавял по малко, докато стигнала до тези грамадни размери!

*Не трябва царят да изяжда чужда ябълка,
защото велможите му ще изкоренят дървото.*

*И ако пет яйца насила вземе — току-виж,
че войните му хиляди кокошки завъртят на шиш.*

Чух за един безсърдечен везир, който от стремеж да напълни собствената си хазна, разорил своите поданици. Бил забравил думите на мъдреца: „Ако някой оскърби великия и славен господ, като покори хора, то всевишният ще настрои против него на тези хора сърцата и те ще го премахнат от лицето на земята“.

*И пламъкът не е това за треволяка,
което за тирана е
горчивата въздишка на бедняка.*

Казват, че най-висше животно е лъвът, а най-низше магарето. Но магарето, което мъкне товара, е по-добро от лъва, който разкъсва човека.

*Макар магарето да не е умно,
почитай го, щом служи то разумно.*

*Магарето и волът — работливи —
са по-добри от хората свадливи.*

Но да се върнем към разказа за безсърдечния везир. В края на краищата царят разбрал за неговите злодеяния, подложил го на разпит и онзи умрял от изтезанията.

*Не ще получиш благосклонността на шаха,
преди придворните му да спечелиш сам.*

*Щом искаш да е милосърден бог към тебе,
твори добро на малък и голям.*

Казват, че един човек, който е бил обиден от онзи везир, посетил гроба му и като помислил за печалния му край, казал:

*Не всеки, който има власт и сан,
все безнаказано ще граби сиромаша.*

*Ти можеш да преглътнеш кост,
но виж, че ти пробил тя стомаха!*

* * *

*На тирана властта е бързотечна,
но омразата към него — вечна.*

Разказват, че някакъв военачалник ударил един дервиш с камък по главата. Дервишът нямал възможност да отмъсти в яда си, но прибрал камъка в дома си. Веднъж царят се разгневил на военачалника и го хвърлил в яма. Тогава дервишът се приближил до ямата и го ударил със същия камък по главата.

— Кой си ти и защо ме удари с този камък? — закрещял военачалникът.

— Аз съм еди-кой си, а камъкът е онзи, същият, с който ти ме удари по главата някога! — отговорил дервишът.

— Къде беше толкова време? — попитал онзи.

— Страхувах се от високия ти сан — отговорил той, — но сега, когато те видях в ямата, реших да се възползувам от удобния случай!

*Разбрали безизходността в нещата,
разумните приемат в миг съдбата.*

*От остри нокти, щом си ти лишен,
не тръгвай срещу звяра разярен.*

*А който със юнак започва схватка,
напразно влиза във борбата кратка.*

*Но чакай, виж, че ти помогнал бог,
тогава удряй още по-жесток.*

Някакъв цар заболял от страшна болест. По-добре да не се споменава каква. Група гръцки лекари решили, че за този болен няма друг лек освен жлъчката на човек, който притежава определени качества. Царят заповядал да издирят такъв човек. Намерили един селски син, който притежавал характерните черти, посочени от лекарите. Царят повикал при себе си бащата и майката на младежа, наградил ги с богата дан, а съдията прочел следния ферман: „Разрешено е да се пролее кръвта на сиромаша заради спасението на падишаха“. Палачът се приготвил. Младежът вдигнал глава към небето и се усмихнал. Царят попитал:

— Какво е това богослужение, когато се намираш в такова положение?

Младежът промълвил:

— Дълг на родителите е да се грижат за децата; в съда отиват с жалба; а правосъдие търсят от падишаха. Но сега родителите са съгласни да се пролее кръвта ми заради преходни хорски блага, съдията произнесе присъдата за моя последен път, а султанът търси изцеление в моята смърт. Не виждам друга опора освен славния и велик бог.

От теб обиден, друг кого да моля?

Едничък съд за мен е твоята воля.

От тези думи свило се на султана сърцето, а от очите му потекли сълзи по лицето. Той промълвил:

— По-добре болен да онемея, отколкото невинна кръв да пролея!

Прегърнал момъка, целунал челото и очите му, с несметни богатства го дарил и го освободил. Казват, че този, който бил заболял — същата седмица оздравял.

*Все още помня аз стиха, край Нил понесен,
един пазач на слонове повтаряше със стон:*

*„Щом ти не знаеш как е стъпкана от тебе мравка,
то представи си, че те е прегазил слон!“*

Един от робите на Амр-е Лейс^[1] избягал. Хората на Амр-е Лейс тръгнали по следите му и го върнали обратно.

Везирът на властелина изпитвал към него тайна злоба и заповядал да го убият за назидание на другите роби.

Робът паднал по очи пред Амр и казал:

*Каквото и да правят с мен,
приемам, щом си ти съгласен.
Под волята на своя шах
е най-добре да си безгласен!*

Все пак аз съм откърмен от милостта на този дом и такъв не желая в деня на Страшния съд да отговаряш за моята кръв. Разреши ми да убия везира и тогава за отмъщение заповядай да пролеят кръвта ми, за да бъде наказан по закона.

Царят се разсмял и попитал везира:

— Какво предлагаш?

— О, господарю — отговорил везирът, — заради покоя в гроба на твоя баща пусни тоя безсрамник на свобода, за да не ме вкара в беда. Вината е моя. Справедливи са думите на мъдреца, който е казал:

*Ако със прашка влезеш във борбата,
от глупост можеш да си счупиш сам главата.
Стрела ли пък изпратиш към врага,
внимавай да не те превърне на мишена тетивата.*

[1] Амр ибн Лейс — властелин от династията на Сафаридите, управлявал Фарс, Систан и Хорасан^[2] близо 22 години. През 899

година бил разбит от Саманидите, пленен и откаран в Багдад, където умира в тъмницата на халифа. ↑

[2] Хорасан — обширна област в Иран, от Техеран-Рей до бреговете на Аму-Даря, Средна Азия и част от Афганистан (Балх, Газнин). През различните времена е влизала в състава на много държави. В Хорасан е родният град на Саади — Шираз. ↑

При царя на Заузан^[1] имало някакъв великодушен и благороден ходжа. Той се стремял да помага на всички хора и да ги пази от грях, а зад гърба им се отзовавал с ласкави думи за тях. Но случайно някаква постъпка не се харесала на султана и той заповядал да отнемат имуществото му и да го накажат. Военачалниците на падишаха били признателни за предишните благодеяния на този служител божи и от благодарност към него не позволили на никого да го обижда и тревожи.

*Щом искаш да дружиш с врага, хвали го
пред него, нищо, че злослови срещу теб навред.*

*Нали излизат думите му от устата,
да не горчат, ти подслади я с мед.*

Той успял да отхвърли част от обвиненията, предявени от царя, но заради останалите се наложило да остане в тъмницата. В това време един от съседните царе му изпратил следното тайно послание: „Твоят цар не може да оцени достойнствата на такъв велможа като теб и те оскърби. И ако твоята възвишена душа — да ускори бог освобождаването ѝ — насочи своята благосклонност към нашата страна, ние ще проявим най-голямо усърдие да задоволим твоята душа. Велможите на нашата страна искат колкото може по-скоро да получат отговор на тези думи и с нетърпение чакат да те видят.“

Като получил това писмо, ходжата размислил, че благоприятният отговор може да му навлече беда, и веднага на обратната страна на листа написал няколко думи, каквито сметнал за нужно, и го изпратил.

Един от приближените на царя, щом разбрал за това, веднага му съобщил:

— Човекът, който ти затвори в тъмницата, поддържа кореспонденция с царя на съседната страна.

Царят се разгневил и заповядал да издирят това послание. Заловили вестносеца и прочели писмото. Там било написано: „Благосклонността, която Ваше величество изпитва към мен, превишава моите достойнства и Вашият роб няма възможност да приеме изпратеното от Вас предложение, тъй като винаги съм бил обграждан от благодеянията на този дом и заради някаква малка промяна в благосклонността на моя благодетел, не бива да правя измяна!“

*Тоз, който е добър към теб безкрайно,
прости му, ако те обиди той случайно:*

Царят харесал тази благородна постъпка, дарил го със скъпи дрехи и дарове и го помолил да му прости:

— Сгрехих и те обидих без причина!

— Твоят роб — отвърнал ходжата — не намира в този случай, че господарят е извършил някаква грешка. Може би такава е била волята на всевишния. И тогава какво по-хубаво от това, да се пострада от твоята ръка — нали ти винаги покровителствуваше този роб и му оказваше милост със същата ръка; не случайно мъдреците казват:

*Не се сърди на хората в бедата,
защото не диктуват те нещата.*

*Със всичко разполага само бог,
добър към всички и към всички строг.*

*От лък стрелата литва, но мъдрецът
разбира: стрелял е стрелецът.*

[1] Заузан — провинция в областта Хорасан в съвременен Иран.

Един арабски цар заповядал на служещите в неговия диван^[1]:

— Увеличете възнаграждението на еди-кой си човек, тъй като в работите на двореца е прилежен и в изпълнението на заповедите не е небрежен — тогава, когато другите слуги се отдават на развлечения и шеги и проявяват небрежност в изпълнението на своите задължения!

Чул това някакъв благочестив мъж и възкликнал:

— Повишението на робите край престола на всевишния и могъщ бог става по следния начин:

*Две сутрини, щом бил на службата прилежен,
на третата ще те погледне царят с поглед благ.*

*С надежда влизат вярващите в храма,
че с празни длани няма да напуснат неговия праг.*

* * *

*На бога служиш ли, ти си велик.
Неверникът е просто мъченик.*

*Друг път към истината няма,
освен да наведеш глава във храма.*

[1] Диван — сборник от стихове у източните народи; съвет на старейшините, учените, мъдреците. ↑

Разказват за един жесток човек, който купувал на ниска цена дърва от бедняците и след това ги продавал доста изгодно на богаташите. Един мъж с чиста съвест, като го срещнал, му казал:

*Змия ли си, че хапеш със отрова,
или, понеже грабиш, ти си сова?*

* * *

*Макар към всички да си невъзможен,
пред бога всемогъщ ти си нищожен.*

*И не измъчвай хората с властта,
да не дочуе бог ненавистта.*

Злодеят се обидил от тези думи, намръщил се, но не обърнал внимание на предупреждението. Но ето че една нощ огънят от кухнята се прехвърлил под навеса за дърва, изгорил цялото му имущество и го преместил от меката постеля върху топлата пепел.

Онзи, благочестивият човек, минал тогава случайно тъдява и го чул да казва на приятелите си:

— Не знам откъде се взе тоя пожар в моя хамбар?

Благочестивият възкликнал:

— Този огън е от дима на бедняшките въздишки!

*Пази се от въздишките човешки,
не могат да се скрият рани, щом са тежки.*

И ако можеш, всяка мъка утеши,

въздишка може тоя свят да разруши.

Върху короната на Кей-Хосроу^[1] било написано:

*Колко векове и колко хора
ще ни тѣпчат, станем ли на прах!*

*Както царството от друг сме взели,
тѣй и ще премине то в друг шах.*

[1] Кей-Хосроу — легендарен шах на древния Иран, третият от знаменитата династия на Кеянидите. В зенита на своето могъщество Кей-Хосроу се отрича от властта и изчезва през една снежна буря в планината. ↑

Някакъв човек усвоил до съвършенство изкуството да се бори отлично, знаел триста и шестдесет ловки хватки и всеки ден се борел различно. Но веднъж сърцето на бореца било завладяно от един негов ученик, който притежавал благородна външност, и той го научил на триста петдесет и девет хватки. Само последната хватка отложил за друг път. С една дума, младежът достигнал съвършенство в силата и ловкостта и никой по онова време не можел да мери силите си с него. Стигнало се дотам, че той веднъж заявил пред царя:

— Признавам, че моят учител ме превъзхожда само затова, защото е по-голям и защото съм му задължен за възпитанието. Иначе не му отстъпвам по сила, а и по умение съм му равен!

Тези думи се сторили груби на царя и той заповядал да се състезават. Приготовили голяма арена, събрали се стълбовете на държавата — велможите на негово величество и най-силните хора в страната. Младежът излязъл като свиреп лъв; той бил изпълнен с такава сила, че ако имало пред него желязна планина, би я съборил. Учителят разбрал, че момъкът го превъзхожда по сила. Но ето че го сграбчил с помощта на онази хватка, която криел от него. Борбата била кратка. Момъкът не съумял да го отблъсне. Учителят го вдигнал с двете си ръце над главата и го ударил о земята. Хората започнали да викат.

Царят заповядал да дарят учителя с дрехи и други богатства, а на младежа казал с присмех:

— Ти се хвалеше, че можеш да победиш своя учител, но ето че не се справи!

— О, царю — промълвил момъкът, — той ме победи не защото е по-силен, а защото скри от мен една от хватките на борбата!

— Аз я пазах за този ден — отвърнал учителят, — тъй като мъдреците казват: „Не давай на приятеля си такава сила, с която би могъл да те победи, ако започне да враждува с тебе!“ Мигар не си чувал какво е казал човекът, обиден от своя възпитаник:

*Или на тоя свят я няма верността,
или е някъде от някого ранена.*

*На всички, що научих на стрелба,
им станах след това мишена.*

В пустинята живеел самотен дервиш. Един ден край него минал падишахът. Но дервишът, смятайки, че блаженството е в покоя, не вдигнал глава и не му обърнал никакво внимание. А падишахът, който смятал, че властта трябва да внушава страх, се разсърдил и казал:

— Този дервиш е като скот, в него няма никакво човешко достойнство!

Везирът на падишаха се приближил и промълвил:

— О, почтени човече, покрай тебе мина повелителят на света, защо не му се поклони и не изпълни правилата на вежливостта?

— Кажи на царя — отвърнал дервишът, — чакай угодничество от онзи, който очаква от теб милост, и знай, че царете са за това — да пазят поданиците си, а последните не са, за да бъдат подчинени на господаря!

*Пастир е падишахът за бедняка,
от царската му власт струи покой.*

*Не за пастира стадото живее —
за да го пази, съществува той.*

* * *

*Ти виждаш днес: един е там щастлив,
а друг от труд едва-едва е жив.*

*Ала почакай да отмине време —
и двамата земята ще приеме.*

*Когато зине оня черен гроб,
що значи кой е цар, кой — роб.*

*А как ще разберат от гроба леден
богат ли е умрял, или пък беден!*

Думите на дервиша направили силно впечатление на царя. Той казал:

— Помоли ме за нещо!

— Моля те — отвърнал дервишът, — друг път да не ме безпокоиш!

— Тогава дай ми някакъв съвет! — помолил царят. Дервишът отвърнал:

*Помни, че щом богатство имаш тук,
то утре ще принадлежи на друг.*

Един везир отишъл при Зуннун Египетски^[1] и го помолил за благословия, нареждайки:

— Ден и нощ служа аз на султана, вече сила у мен не остана
благоденствията му да сънувам и от гнева му да се страхувам!

Зуннун се разплакал и казал:

— Ако аз се страхувах от могъщия и славен бог така, както ти от
султана, то аз бих попаднал с тревога сред приближените на бога!

*Дервишът да е стигнал небесата,
ако от всичко беше се лишил.*

*Тъй както и везирът да е ангел,
ако пред бог, подобно царя, бе глава склонил.*

[1] Зуннун Египетски — Зуннун Месри, прозвище на известен египетски мистик и отшелник. Истинското му име е Саабан. Веднъж той пътешествувал с кораб. Случайно един от пътуващите изгубил бисер и всички заподозрели Саабан. Тогава той започнал да се моли на бога, по чиято заповед из морето изплувала риба с бисера в устата. И след този случай той бил наречен Зуннун — господин риба. ↑

Някакъв падишах заповядал да убият един невинен човек. Онзи му казал:

— О, царю, не стоварвай върху себе си грях заради омразата, която изпитваш сега към мен — нищожната твар. Та нали ще ме убият за един миг, а грехът ще тежи вечно на моя господар.

*Подобно вятър над пустиня
времето минава
от зло и от добро, от скръб и радост
в миг какво остава!*

*Тиранинът си мисли
да ни мъчи безсърдечно,
ще мине туй, но лошото му име
ще остане вечно.*

Това наставление се сторило полезно на царя и той помилвал човека.

Веднъж везирите на Ануширван разисквали върху един важен държавен въпрос и всеки от тях изказвал своето мнение. Няколко думи казал и господарят. Бозорджомехр подкрепил мнението на царя. Другите везири тайно го попитали:

— Какво преимущество откри в мнението на царя, та пренебрегна съображенията на толкова мъдреци?

— Още не се знае — отговорил Бозорджомехр — как ще се реши въпросът успешно и бог знае дали мнението на всеки от нас не е погрешно. И така, по-добре от всичко е да се присъединя към мнението на царя, тъй като дори то да се окаже неправилно, аз ще избягна упреците му благодарение на това, че съм се съгласил с него.

*Да имаш друго мнение
от мнението на султана,
то значи да се миеш със кръвта си,
в миг проляна.*

*Дочуеш ли от него през деня:
„Сега е нощ“ —
отговори: „Да, ето ги
звездите и луната!“*

Някакъв измамник си сплел косите и взел да се представя за потомък на Али. Влязъл в един град заедно с кervана, който идвал от Хеджаз, и заявил, че се връща от хаджилък. След това с касида^[1] пред царя се явил, като го уверил, че сам я е съчинил. Царят го дарил богато, оказал му почести и благодения. Един от царските приближени, който наскоро се бил върнал от морско пътешествие, възкликнал:

— Но аз го видях в Басра по време на празника на жертвоприношението. Какъв хаджия може да бъде той?

Обадил се друг:

— Та нали баща му е християнин от Малатя^[2], как е станал потомък на Али?

А стихотворението, което представил за свое, намерили в дивана на Анвари^[3]... Царят заповядал да напердашат измамника и да го изгонят за лъжите, които наговорил. Онзи казал:

— О, повелителю на света! В мен останаха още няколко думи, позволи ми да ги кажа и тях и ако не са верни, готов съм да понеса всякакво наказание!

— Кой са те? — попитал царят.

Измамникът промълвил:

*Ако получиш ти от чуждоземец мляко,
то знай, че половината ще е вода!*

*Макар да се наслуша на лъжи, прости ми,
че много лъже, който е познал света.*

Царят се разсмял и казал:

— Навярно през целия си живот не си изричал по-верни думи!

Той заповядал да му дадат всичко, което пожелае, и измамникът си отишъл доволен.

[1] Касида — вид поучително или хвалебствено стихотворение, близко до одата. Може да бъде и с философско съдържание. ↑

[2] Малатя — град в Мала Азия. По времето на Саади е в състава на Византия. ↑

[3] Анвари — знаменит персийски поет-панегирик, който умира в края на XII век. Учи в Тус, след това попада в двореца на селджукския султан Санджар и след смъртта на последния (1157) напуска двореца и дълго време води уединен живот, осъждайки се до края на дните си, не е писал панегирики. ↑

Един везир се отнасял добре с подчинените си и винаги се застъпвал за благоприятния изход на делата им. Но случило се така, че бил изправен пред царския съд. Всички придворни се стараели да го спасят, приближените на царя му оказвали всякаква помощ, докато бил в немилост, а велможите неуморно разказвали за неговите добродетели, така че царят му простил вината. Някакъв благочестив мъж, като разбрал за това, произнесъл думите:

*Продай и бащината си градина,
да имаш ти приятели мнозина.*

*Котелът на доброто да възври,
със всичко старо огън разгори.*

*И към врага да са добри делата,
със кокал затвори на кучето устата.*

Един от синовете на Харун ал-Рашид^[1] отишъл разгневен при баща си и продумал с тъга:

— Синът на еди-кой си военачалник ме наруга!

Тогава Харун се обърнал към стълбовете на държавата:

— Как трябва да накажа този човек?

Един предложил да го убият, друг — да му отрежат езика, а трети да му вземат имуществото и да го изгонят...

Тогава Харун казал:

— О, сине, ще бъде великодушно да му простиш, а ако не можеш, също го наругай, но не повече от него свиреп, тъй като ще има право да се оплаче от теб.

*Не е герой в очите на мъдреца
тоз, който влиза в бой със слон свиреп.*

*Дори и разгневен, щом разсъждаваш —
„Това е мъж!“ — ще промълвят за теб.*

* * *

*Един човек, обиден от глупак,
така му казал: „Ти си май добряк!*

*По-лош съм от това, що казваш ти, признавам,
че по-добре от теб аз себе си познавам.“*

[1] Харун ал-Рашид — (786 — 809), арабски халиф от династията на Абсидите, популярен герой от фолклора и литературата. Жесток и деспотичен владетел, Харун ал-Рашид е представен в

легендите като образец на справедливост и мъдрост. Неговото име е свързано с най-големия литературен паметник на арабския свят — „Хиляда и една нощ“. [↑](#)

Един ден седях с няколко велможи на един кораб; изведнъж успях да забележа, че недалече от нас една лодка с двама братя се обърна във водовъртежа. Един от велможите каза на моряка:

— Спаси тези братя и за всеки от тях ще ти дам по петдесет динара!

Морякът се хвърли във водата без страх, но спаси само единия от тях. Аз възкликнах:

— Навярно на оня е било съдено да не живее повече, та побърза да извадиш първо този!

Морякът се разсмя и каза:

— Думите ти са верни, но освен това аз бях по-склонен да спася този, тъй като веднъж закъсах в пустинята без сила и той ме качи върху една камила; а за другия не се тревожех хич, тъй като в детството си от ръцете му получавах удари с бич.

Аз промълвих:

— Вярно е казал господ: „Който прави добро — за него доброто остава, а който върши зло — на себе си зло причинява!“

*Старай се да не бъркаш в чужда рана
и твоят път е може би трънлив.*

*Помагай ти на бедните в делата,
да ти помагат, докато си жив.*

Живели двама братя. Единият служел на султана, а другият изкарвал хляба си с пот. Веднъж богатият казал на бедния:

— Защо не постъпиш на служба при султана, за да се избавиш от тежкия труд?

— А защо ти не започнеш да се трудиш — отговорил другият брат, — за да се избавиш от унижението да бъдеш слуга на султана? Та нали и мъдреците казват: „По-добре да ядеш свой хляб и да седиш спокойно, отколкото да ти сложат златен пояс за слугуване достойно!“

*И по-добре с ръка да бъркаш негасена вар,
отколкото ръце да скръстиш ти
пред своя господар.*

* * *

*Животът драгоценен преминава в грижи:
какво през лятото да ям,
през зимата какво да облека!*

*О, ненаситно тяло, само с хляб бъди доволен,
наместо в царска служба да превивам аз снага.*

На някакъв човек се случило да занесе една добра вест на Ануширван Справедливия:

— Чух, че славният и могъщ господ от еди-кой си враг те избави!

— А не чу ли — попитал Ануширван, — смята ли господ сред живите да ме остави?

*Щом враг умре, не бързай да се радваш, братко:
и ние на земята също сме за кратко.*

В присъствието на Кясра^[1] (Хосроу Ануширван) няколко учени разсъждавали върху някакво важно дело. Но Бозорджомехр — най-великият от тях мълчал. Попитали го:

— Защо не вземаш участие в този разговор?

Той отговорил:

— Учените са като лекарите, а лекарят дава лекарство само на болен. Аз виждам, че вашето решение е правилно, и няма смисъл да говоря след това!

*Когато в нещо могат и без мене,
ненужно е да се намесвам в тоя час.*

*Но ако видя, че към ямата върви слепецът,
е грях да не продумам дума аз.*

[1] Кясра — арабизирана форма на шахска титла. Има се предвид шах Ануширван. ↑

Когато Харун ал-Рашид завзел Египетското царство, казал:

— Напук на онзи богохулник, който, гордеейки се с това царство, предяви претенции за божественост, ще подаря Египет на най-презрения роб.

И той подарил Египетското царство на негъра Хасейб. Казват, че този негър бил толкова „разумен“ и „разсъдлив“, „проницателен“ и „прозорлив“, че веднъж при него дошли няколко египетски земеделци и се оплакали, че посели памук, но изведнъж рухнали неочаквани дъждове и всичко загинало, той отговорил:

— Трябвало е да посеее вълна!

*Ако със ум и опит хлябът се добива,
невежите не ще живеят нито ден.*

*Глупците често толкоз получават,
че умният човек е поразен.*

* * *

*И не по ум ще имаш чест и слава,
от небесата туй се предрешава.*

*Така се случва в тоя свят весден:
глупакът — в почит, а умникът — унижен.*

*Напразно алхимикът в труд умира,
глупакът в миг съкровище намира.*

На някакъв цар китайска робиня довели в дар. Пиян, той пожелал да я обладае. Робинята се възпротивила, царят се разгневил и на един негър я подарил. Горната му устна опирала до ноздрата, а долната — висяла до яката. Муцуната му била такава, че от вида ѝ би се изплашил самият дявол Сахр; изпод мишниците му се носела миризма на сяра.

*И няма да се появи от него по-ужасен,
тъй както от Юсуф — докрая — по-прекрасен.*

* * *

*Той бил дотолкоз уродлив и страшен,
че невъзможно е да се опише тая смрад,*

*от тялото му се разнасял мирис —
воня от мърша в месеца мордад^[1].*

Казват, че тогава пламнала у негъра страстта и душата му била завладяна от похотта. При това и нейното желание той разгорял и я обладал. Сутринта царят потърсил робинята и не я намерил. Разказали му за случилото се. Изпълнен с ярост и жаден за мъст, той заповядал да завържат здраво негъра и робинята и да ги хвърлят от покрива на двореца в дълбокия ров. Един добър везир лице до земята склонил и промълвил:

— Нещастният негър не е виновен и не трябва да страда; нали всички роби и слуги са свикнали да чакат от царя награда!

Царят възкликнал:

— Какво щеше да стане, ако една нощ беше потърпял и не беше я обладал? Щях да го наградя повече, отколкото струва робинята!

— О, господарю на света — отвърнал везирът, — мигар не си чул, че:

*Когато жадният се добере до извор чист,
не ще се побои от слонове свирепи.*

*А гладен еретик, попаднал сам на пир,
за рамазан да помни — тези мисли са нелепи.*

Харесали тези думи на царя и той казал:

— Добре, ще ти подаря този негър, но какво да правя с робинята?

— Подари я на негъра — отговорил той, — тъй като неговите огризки са достойни само за него!

*Не поддържай ти приятелство със този,
който посещава недостойните места.*

*Само ако си безкрайно жаден,
пий и след зловонните уста.*

[1] Мордад — месец от иранския слънчев календар, от 23 юли до 22 август. ↑

Попитали Ескяндар^[1]:

— Благодарение на какво завладя всички страни на Запад и на Изток? Та нали предишните царе имаха повече войски и богатства от теб, но никой не можа да удържи такава победа!

Ескяндар отговорил:

— Аз не обиждах поданиците и поменавах само с добро имената на царете на онези страни, които завладях с помощта на славния и велик господ!

*Преходен е светът и нищо е това:
пари и власт, и трон, на щастието часовете.*

*Не оскърбявай ти доброто име
на отминалите преди теб,
за да се помни името ти със добро
през вековете.*

^[1] Ескяндар — Александър Македонски в поезията на източните народи. ↑

ВТОРА ГЛАВА

ЗА ПРАВИТЕ НА ДЕРВИШИТЕ

1

Някакъв велможа попитал един набожен човек:

— Какво ще кажеш за еди-кой си отшелник? Някои хора му приписват сянката на позора!

Набожният човек отвърнал:

— Работата е там, че отвън не забелязвам неговите недостатъци, а какво е скрито вътре — не знам!

*Когато видиш ти човек в набожна дреха,
че е добър и праведен мисли,*

*дори и да не знаеш що таи в душата —
за неговия свят да те боли!*

Видях един дервиш, който падна пред прага на Каабе и започна да стене:

— О, великодушни и милостиви боже! Ти знаеш какво може да се очаква от мене — глупака, паднал на колене!

*Прости ми, да съм по-добър към теб — не мога,
смирена, не съм достоен аз за милостта на бога.
О, само грешниците се разкайват в своя грях,
благочестивите — очакват думата ти строга.*

Благочестивите искат награда за своето послушание, както търговците — стойността на своите стоки. Аз ти нося не смирение, а само надежда и съм дошъл да моля за милост, а не да търгувам. Постъпи с мен според великодушието си!

*Убиеш ли ме, опростен —
ще падна с радост в гроба,
не знае думичката „край“
в покорността си роба.*

* * *

*Запомних как на Каабе пред прага
един страдалец молеше на глас:*

*„Не казвам чуй ти моите молитви,
прости ми греховете, моля аз!“*

Видели Абдолгадер Гилански^[1], бог да го прости, в храма Каабе. С лице, наведено към земята, такива му били словата:

— Прости ми, господи! Но ако все пак ми е съдено да бъда наказан за прегрешенията, възкреси ме сяп в деня на второто пришествие, за да не се срамувам пред лицето на праведните!

*Аз всяко утро с утринния вятър моля,
навел в прахта смирено лоб:*

*„О, ти, когото няма да забравя,
ще си припомниш ли след време твоя роб?“*

[1] Абдолгадер Гилански — знаменит суфийски шейх, мистик, основател на суфийския орден на Гадер, автор на многочислени дервишки трудове. Умира през 1166 година. Учители на Саади в Багдад са били учениците на Абдолгадер. ↑

В дома на един светец влязъл крадец, но колкото и да се ровил, нищо не открил и се натъжил. Като видял това, единствения килим измъкнал изпод себе си светецът и го подхвърлил на крадеца, за да не си отиде с празни ръце.

*Слушал съм, че хората благочестиви
не обиждат даже своя враг.*

*Ще достигнеш ли такова съвършенство,
щом и със приятелите си враждуваш пак?*

Любовта на праведниците към хората е еднаква: както в тяхно присъствие, така и в тяхно отсъствие; те не злословят зад гърба ти, ако в лицето ти са обещали да умрат за тебе.

*Пред тебе е овчица съща,
на вълк зад тебе се превръща.*

* * *

*Пред тебе който другите ругае,
пред тях към тебе той това е.*

Няколко страници тръгнали на дълго пътешествие. Споделяли те и радостите, и грижите. Поисках да се присъединя към тях, но те не се съгласиха. Тогава казах:

— Не е присъщо за великодушието на благородните хора да се отвърщат от обществото на бедняците и да не им правят добрини. Усещам в себе си такава сила и издръжливост, че за хора като вас мога да бъда добър приятел и доброжелател!

*Макар на кон да не потегля с вас,
с кече из пътя ще ви следвам аз.*

Един от тях промълви:

— Не се наскърбявай от думите, които чу: работата е в това, че тези дни един крадец към нас се присъедини, облечен като дервиш.

*Как можеш да познаеш ти
човека под палтото? —
щом само пишещият знае туй,
което е в писмото.*

Благодарение на присъщата за дервишите искреност ние не се усъмнихме в него и го приехме като приятел.

*За праведните — скъсаната дреха,
че са добри — това им е утеха.*

*Носи каквото щеш, ала — добряк
дори с корона и на рамо — с флаг.*

*От всичко ти се откажи, когато
захвърлиш и палтото си богато.*

*Мъжът достоен носи меч и щит.
Страхливият пред тях не е ли свит?*

Веднъж вървахме цял ден и когато вечерният мрак угаси дневния пламък, легнахме да спим край стените на един замък. Безсъвестният крадец взе ибрика на един приятел и каза, че отива да се измие. В действителност отиде да краде.

*Виж дрехата, с която праведникът се облича —
на чул същински за магаре тя прилича.*

Като се скрил от погледа на дервишите, той се промъкнал в замъка и откраднал едно ковчеже. Докато невинните му приятели спели, злодеят успял да се отдалечи доста от онова място. На сутринта ни вкараха в замъка и ни хвърлиха в тъмница... От този ден, след като всеки от нас си изпати, престанахме да общуваме с непознати и поехме по пътя на уединението на душата, тъй като „спокойствието е в самотата“.

*Ако дори един от племето напакости,
там мало и голямо ще пострада.*

*За кравата не си ли чул слуха,
как замърсила цялата ливада?*

Аз казах:

— Слава тебе, господи, че не ме лиши от благословията на дервишите, макар външно да съм далеч от тях. От вашия разказ извлякох голяма поука и тя ще ми послужи за цял живот както на мен, така и на подобните ми!

*Един глупак — пристига в миг беда,
обидата за много умни е голяма.*

*Ако вира напълниш с розова вода,
удави ли се куче — ще е помийна яма?*

Някакъв аскет бил на гости у царя. Когато седнали да се хранят, той ял по-малко, отколкото искал, и се молил повече, отколкото трябва, за да покаже на присъстващите — с осанка строга — колко е благочестив и усърден в служенето на бога.

*Страхувам се, о, бедуине^[1] —
не ще достигнеш Каабе —
спокойно твоят път отвежда
към туркестанското небе.*

Когато се върнал в къщи, поискал да сложат софрата и протегнал длани, за да се нахрани. Но синът му, който бил доста проникателен, го попитал:

— Татко, ти беше на гости у царя, нима там с нищо не те гостиха?

Бащата отвърнал:

— Пред погледите им не можах да се нахраня до насита!

— Помоли се тогава отново — възкликнал синът, — тъй като навярно и не си се молил с душа честита!

*Държиш на длани своите достойнства,
а недостатъците си затулваш с гръб,*

*ала, слепецо, за фалшивата монета
какво ще купиш в ден на скръб?*

[1] Бедуин — арабски чергар от скитнишко арабско племе в Арабия и Северна Африка. ↑

Помня, че като дете бях много набожен, молах се нощем с послушание и се отдавах на пост и въздържание. Една нощ седях с баща си, бог да го прости, и до сутринта, без да мигна, държах в ръцете си Корана, а около нас всички бяха унесени в здрав сън. Казах на баща си:

— Нито един от тях няма да си вдигне главата, за да отправи двойна молитва към небесата. Така дълбоко са потънали в съня на безгрижието, като че ли са мъртви!

— Душичко моя — отвърна баща ми, — по-добре и ти да беше поспал, вместо за другите да ти е жал!

*Единствен себе си ще забележи
самодоволният човек,
застанал зад завесата на свойто самомнение,*

*но подарят ли ти всевиждащо око,
ще разбереш, че повече от всички
заслужаваш съжаление.*

8

В кръга на знатни хвалели един от присъстващите мъже, превъзнасяйки благородните черти на неговия характер. Той ги изслушал, вдигнал глава и промълвил така, че всеки да разбере:

— Аз познавам себе си най-добре!

*Огорчи ме, щом приемаш
само моя външен вид,
не позна във мене вътре —
бог ли, дявол ли е скрит.*

* * *

*За хората видът ми външен е приятен,
но за душата — аз глава ще наведе от срам.*

*Пауна хвалят за опашката красива,
за своите крака ужасни той се срамува сам.*

Един ливански аскет бил известен в арабските страни със своята святост и чудеса. Той влязъл веднъж в съборната джамия на Дамаск и започнал да извършва умиване до басейна. Но неочаквано се подхлъзнал, паднал в басейна за срам и с голяма мъка успял да се измъкне оттам.

Когато молитвата свършила, един от събратята му се обърнал към него:

— Някакво съмнение ме мъчи и ако разрешите, ще ви задам един въпрос.

— Какъв? — попитал аскетът.

— Помня аз — казал събратът — как шейхът ходеше по Средиземно море дори без да си намокри нозете. Как така едва не загина днес в този малък басейн?

Шейхът замълчал и след дълго размишление вдигнал глава и промълвил:

— Мигар не си чувал, че господарят на света — Мохамед — е казал: „В близостта ми с аллах има и такива мигове, когато към мен не се осмеляват да се приближат дори близките на бога ангели и неговите пратеници“, но той не е казал, че така е винаги.

Както е казал самият той, понякога допускам до себе си дори архангелите Гавраил и Михаил, но в друго време — за бога спял — аз се развличам с Хафса и Зейнаб^[1].

Когато праведниците съзерцават бога, той ту им се явява — ту невидим за тях остава.

*Ту се покажеш, ту се скриеш,
о, боже мой, в мъглата
и от това по се разгаря
към теб мечтата.*

* * *

*В миг виждам твоя образ на небето,
но случва се — греши у мен сърцето.*

*Ти ни разпалваш, а след туй гасиш,
понеже всемогъщ над нас седиш.*

[1] Хафса и Зейнаб — две от четирите жени на пророка Мохамед.

↑

*Изгубил своя син един пророк.
И чул: „О, за какво е бог жесток!*

*От него лъх в Египет те задави,
а в Ханаан край тебе се удави?“*

*„Като светкавица сме — казал той, —
ще блесне в миг, а подир миг — покой.*

*Ту се намирам горе в небесата,
друг път дори не виждам и тревата.*

*Ако дервишът, че е тъй рече —
от двата свята ще се отрече!“*

Веднъж в съборната джамия на град Баалбек^[1] аз държах малка реч, нещо като проповед пред изморени хора, със загрубели сърца от грижи безкрайни, неспособни да пренесат душата си от този видим свят в света на божествените тайни. Забелязах, че моето вдъхновение не може да ги осени и от суровите дърва огън да възпламени. Стори ми се безполезно да възпитавам магарета и да държа огледало в квартал за слепи. Все пак портата на мислите беше отворена и веригата от души се разтягаше. Когато разяснявах стиха от Корана: „Аз (бог) съм по близо до него, (Адам), отколкото неговата сънна артерия“, стигнах до онова място, където обикновено произнасях следния стих:

*До мен приятелят ми е по-близо,
отколкото до себе си съм аз,
но странно, че от него съм далече.*

*Какво да правя, на кого да се оплача, че е той
в прегръдката ми, а си мисля,
че сме разделени вече!*

Дори аз бях опиянен от душата на тези думи, а чашата със сладостния им остатък още държах в ръката си... В това време покрай нашето събрание мина някакъв странник; последните ми думи го поразиха и той закрещя така силно, че заедно с него нададоха възторжен вик и другите. Всички невежи се развълнуваха. Аз казах:

— Слава на аллах, човече, отдалечените, но знаещи бога, се оказаха тук, а близките, но лишени от вътрешно виждане — далече!

*Слушателят, щом слуша безразличен,
как можеш да говориш вдъхновен!*

*Душата си разкрий за светли думи
и ще дочакаш радост някой ден!*

[1] Баалбек — град в Сирия. ↑

Една нощ в меканската пустиня нозете ми се схванаха от
безсъница. Проснах се на земята и на керванджията едва казах словата:
— Тръгвай, а мене остави!

*И докога ще издържат на пешеходеца нозете,
когато даже за краката на камила
не се намира лек?*

*Додето някой дебелан успее да отслабне,
от слабост ще издъхне слабият човек.*

— О, братко — промълви керванджията, — напред е светилище,
а назад — разбойници. Ако тръгнеш напред — ще спечелиш, заспиш
ли тук — ще умреш!

*Преди да тръгне в път керванът,
приятно е да се напиш,
но след това ще се наложи
с живота си да се простиш.*

Видях на брега на Средиземно море един праведник, изпонаранен от тигър. Той изживял големи мъки, тъй като раните му не заздравявали от никакъв лек. Дълго страдал до изнемога, но въпреки това не преставал да благодари на бога.

— Слава на всевишния и всемогъщ господ, че съм скован от телесен недъг, а не от грехове против божествените закони!

*Ако приятелят ми ме накаже,
не ще заплача пред смъртта, а даже —*

*„В какво сгреших?“ — въпрос ще му задам.
Да го обидя — ето моя срам!*

Някакъв дервиш изпаднал в нужда и откраднал от дома на свой приятел един килим. Властелинът заповядал да му отсекал ръката. Собственикът на килима се застъпил за него:

— Аз му прощавам!

Властелинът казал:

— Аз не мога заради твоето застъпничество да престъпя границите на закона!

— Ти говориш справедливо — отговорил дервишът, — но ако някой открадне някаква вещ от имуществото на вакфа, не му отсичат ръката, тъй като „беднякът не притежава нищо“, и всичко, което е у дервиша, принадлежи на нуждаещите се!

Властелинът простил на крадеца, но го порицал:

— Нима светът беше малък за теб, та не намери друго място за кражба освен дома на своя приятел?

— О, господарю — отвърнал дервишът, — мигар не си чул какво говорят: „По-добре е да ограбиш дома на приятел драг, отколкото да почукаш на вратата на своя враг“.

*Ако изпиташ остра нужда,
ще имаш ти разтуха,
снел кожата на своя враг,
а на другаря си кожуха.*

Един падишах попитал някакъв праведник:

— Мислиш ли понякога за мен?

— Да — отговорил той, — когато забравям за бога!

*Прогоненият праведник навсякъде се скита,
край трона — за чужд дом не пита.*

Някакъв благочестив мъж видял насън с изненада, че царят е в рая, а праведникът — в ада. Той попитал:

— Коя е причината за въздигането на единия и унижението на другия? Докато бяха живи, хората мислеха, че ще се случи точно обратното!

Раздал се глас:

— Този цар е приет в рая заради привързаността му към дервиша, а дервишът е изпратен в ада, понеже е бил близък на царя!

*И за какво си във набожни дрехи?
От грешните дела се опази.*

*Не ти е нужна козя шапка,
татарска по-добре носи.*

Един бос и гологлав странник излезе от град Куфа заедно с нашия керван, който се отправи към Хеджаз, и тръгна, без да изоставя от нас. Той нямаше никакви средства, но вървеше леко и пееше:

*Върху магаре не пътувам,
не съм камила със товар,*

*не заповядвам на народа,
ала не съм и роб на цар.*

*Не се страхувам за имане,
но и не търся нов самар,*

*свободно дишам и безгрижно
ще догоря, подобно жар.*

Един от тези, които седяха върху камилите, му каза:

— О, дервишо, къде си тръгнал, по-добре се върни, иначе ще умреш от лишения!

Но той не му обърна внимание и продължи да върви.

Когато стигнахме до кервансарая^[1] на Махмуд^[2], за богаташа, който дремеше върху камилата, настъпи смъртният час. Дервишът се приближи до възглавето му и каза:

— Аз не умрях от лишения, останал без сила, а ти умря, въпреки че беше върху камила!

*Един в нощта над болен бдял,
държал му топлото възглаве,
но рано сутринта умрял,
а болният усетил здраве.*

* * *

*Така се случва: конят ще закъса,
а куцото магаре ще достигне до целта.*

*Ранените понякога ще оживеят,
а често здравите погребваме в пръстта.*

[1] Кервансарай — странноприемница, хан за спиране на кервани. ↑

[2] Нахла-и Махмуд — кервансарай, на изток от Мека. ↑

Един падишах поканил при себе си някакъв отшелник. Отшелникът поразмислил и решил:

— Я да взема някакво лекарство за отслабване. Може би, като отслабна, уважението, което той изпитва към мен, ще се увеличи.

Казват, че лекарството се оказало смъртоносно и отшелникът умрял.

*Тоз, в чийто ум повярвах аз докрай,
излезе, че е бил за мен измама.*

*Как може праведниците да са в намаз^[1]
с лице към хората, а с гръб към храма?*

* * *

*Щом нищият ръце към бог възправа,
на него само той да се надява.*

[1] Намаз — мюсюлманска молитва. ↑

Веднъж на гръцка земя разбойници нападнали и ограбили някакъв керван. Търговците се вайкали и плачели, призовавали бога и пророка да се застъпят за тях, но напразно — съдбата била жестока.

*Разбойникът, щом удържи победа,
че плачат керванджиите не гледа.*

В същия керван се намирал мъдрецът Логман. Един от керванджиите му казал:

— Може би ще се обърнеш към тях с уважение и ще им кажеш нещо за поучение, за да оставят поне част от имуществото ни; та нали ще бъде жалко, ако оставим да пропадне такова богатство!

Той отговорил:

— Жалко ще е заради техните зулуми да им говоря мъдри думи!

*Ръждата, щом желязото покрие,
едва ли с лъскане ще го спасиш.*

*Не може с гвоздей камък да пробиеш,
престъпника — с добро да убедиш.*

* * *

*Добре ли си — на бедните помагай,
макар че милостта не е покой.*

*На молеция изпълни молбата,
от теб да не открадне той.*

Колкото и да ми заповядваше моят преславен шейх Абу-л-Фарадж ибн Джузи, бог да го прости, да се откажа от слушането на песни през нощта, колкото и да ми обясняваше ползата от усамотяването и самовглъбяването, младостта ми надвиваше, желанията и страстите ме увеличаха и аз понякога неволно отстъпвах от съветите на моя наставник и се наслаждавах на песните и общуването с приятели. И когато след такива нощни бдения си припомнях шейхските наставления, възкликвах:

*Ако с нас бе съдията,
щеше той да ни прости.
Пиеш ли със мухтасиба,
няма да пострадаш ти.*

И ето че една нощ попаднах сред весели приятели и там видях един певец.

*Неговият лък разстроен
жилеше душите там,
по-ужасен глас от този
аз не знаех и не знам.*

Моите приятели ту запушваха ушите си, да не слушат гласа му, ту слагаха пръст на устата си, молейки го да млъкне.

*От певеца ни вълнува
на гласа му прелестта,
ала ти ще ни зарадваш,
не отвориш ли уста.*

* * *

*Не, няма капка прелест в песента ти,
навън тя може всеки да отпрати.*

*Когато не запя ти, а нададе вой,
хазяина помолих: „Боже мой,*

*налей живак в ушите ми веднага
или за миг да изтърча през прага!“*

Въпреки това от уважение към приятелите, аз прекарах с тях нощта и с мъка издържах до сутринта.

*Глас дочух от минарето ненавреме,
муезинът^[1] бе се заблудил.*

*Миглите ми за нощта попитай,
нищо, че не бе ги сън склопил.*

Тогава в знак на благодарност аз свалих чалмата от главата си, извадих от пояса един динар, сложих го пред певеца, прегърнах го и дълго му показвах своята благодушност.

Приятелите сметнаха вниманието ми към него за неестествено и отдадоха това на лекомислие. А един от тях, като отпусна езика на възражението, започна да ме упреква:

— Постъпката, която извърши, е несъвместима с нрава на разумните хора. Безбожно е да сваляш чалмата си пред такъв певец, който през целия си живот не е държал нито един дирхем^[2] в ръката си и върху чието дайре никой не е поставял дори грош!

*Да бъде по-далеч от този ден почтен такъв певец,
пред който втори път стоят заключени вратите.*

*Наистина, когато над нашите души нададе вик,
на всички хора в миг им се изправиха косите.*

*От страх се разхвърчаха птиците навън, че той
разкъса своето гърло, а на нас разби главите.*

Аз казах:

— Съветвам те да скъсиш езика на възражението, тъй като този човек ми помогна да усетя чудесна сила!

— Разкрий тогава неговите достойнства — каза приятелят ми, — за да му изразя и аз своята признателност и да му поискам прошка за това, че му се надсмях.

— Да — отговорих аз, — работата е в това, че моят преславен наставник неведнъж ми заповядваше да се откажа от „слушането“ и най-красноречиво ме уговаряше, но аз не му се подчинявах. И ето че тази нощ щастливата съдба и добрият случай ме доведоха на това място, за да мога благодарение на този певец да се разкая и през целия остатък от живота си да не слушам музика и да не се приближавам до кръга на весели приятели.

*Приятен глас от сладкопойни устни
е за сърцето като пролетен ветреца.*

*Ала напеви даже с „Хорасан“, „Хеджаз“, „Ошаг“^[3]
не струват нищо във устата на бездарния певец.*

[1] Муезин — викач от минаре за молитва, низш духовен мохамедански служител. ↑

[2] Дирхем — мярка за тегло и название на сребърна монета. ↑

[3] Ошаг — вокална метрическа система в класическата арабска песен. ↑

Попитали Логман:

— От кого научи правилата за приличие?

— От невъзпитаните — промълвил той, — аз се въздържах от всичко неприлично, което забелязвах в техните постъпки!

*От всяка дума, даже на шега изречена,
ще има полза умният човек.*

*Но сто глави, от книгата на мъдростта прочетени,
не могат да помогнат на зевзек.*

Разказват, че един отшелник всяка нощ изяждал храна — по десет мана^[1], и до сутринта успявал да прочете на глас Корана.

Като чул за това, някакъв благочестив мъж казал с тъга:

— Ако се хранеше само с чорба и спеше, щеше да бъде праведен, отколкото сега!

*Не яж докрай, да има място в теб
и за божествената светлина.*

*Ти си лишен от мъдростта,
защото си преситен от храна.*

[1] Ман — мярка за тегло, от два до пет килограма. ↑

Божие то милосърдие пратило на някакъв човек, затънал в грехове, светла благодат и той отново се върнал при праведниците. Благодарение на общуването с дервиши, на похвалните му деяния и чистотата на душата порочните наклонности на неговия нрав били заменени с благородни качества и той укротил чувствените си влечения. Въпреки това клюкарите продължавали да злословят за него, че е такъв, какъвто е бил преди, и че въздържаността и благочестието му не заслужават доверие.

*Ще се спаси от бога този, който
със добро го поменува,
ала от хорския език
спасение не съществува.*

Той не издържал обидите от злите езици и се оплакал на своя наставник. Онзи му отговорил:

— Как ще можеш да се отблагодариш на бога за такава милост, щом си по-добър, отколкото хората те мислят?

*Не казвай повече: „От злоба
клеветниците хулят роба,*

*злословят срещу мен със стръв,
мърсят пролятата ми кръв!“*

*Бъди добър, макар охулен,
отколкото — мръсник притулен.*

Аз би трябвало да мисля и да се тревожа за това, че доброто мнение на хората за мен е стигнало до съвършенство, а аз съм самото несъвършенство.

*О, ако върша туй, което сам говоря,
аз портите на рая ще отворя.*

* * *

*Макар и нещо да укрива от съседа,
знам: винаги аллах над мене гледа.*

* * *

*Затваряме ний пътната врата,
пороците ни да останат в тайна,

но можеш ли да скриееш нещо ти
пред бога във вселената безкрайна!*

Обърнах се към един шейх с жалба:
 — Еди-кой си твърди, че съм порочен!
 — А ти го опровергай — отвърнал той, — като докажеш, че си
 добродетелен!

*Бъди добър, за да не може твоят зложелател
 да те упрекне в грехове безброй.*

*Мелодията на барба́та^[1] щом е стройна,
 не се нуждае от настройка той.*

[1] Барбат — популярен музикален инструмент в арабските страни. ↑

Попитали някакъв сирийски шейх:

— В какво се състои същността на суфизма?

Той промълвил:

— По-рано суфистът беше човек — външно разпуснат и вътрешно съсредоточен, а сега той е външно съсредоточен и вътрешно безнравствен.

*Ако твоето сърце витае тук и там,
даже сам не ще достигнеш чистотата строга:*

*Знатен да си, сан висок да имаш и земя,
свят отшелник ще си, щом сърцето ти е с бога.*

Помня как веднъж цяла нощ вървахме неуморно с един керван и едва призори полегнахме да починем в края на една гора. Изведнъж един от спътниците ни, навярно смахнат, нададе силен вик, спусна се към пустинята и през цялото време крещя, без дори за миг да се успокои. Когато настъпи денят, аз го попитах:

— Какво се случи с теб през тази нощ?

Той отговори:

— Чух, че славеите пеят по дърветата, яребиците — от планината, жабите крякат в езерото, а животните се обаждат от гората, и си помислих — не е справедливо, когато всички славят бога високо, аз да спя дълбоко!

*Рано вчера чух как пее птица
и помръкна в мене радостта,*

*но внезапно моят плач достигнал
до един приятел в утринта.*

*Рече той: „Не мога да повярвам,
че ще те обърка песента!“*

*Казах му: „Нали е недостойно
да мълча, а бог да слави тя!“*

Веднъж по време на едно пътешествие до Хеджаз с мен тръгнаха и няколко благочестиви млади хора. Вървахме дружно и весело. Младите хора пееха от време на време и произнасяха стихове и вълнуващо, искрено възхваляваха бога. Един от нашите спътници — някакъв богомолец — не обикна тези дервиши, тъй като не можеше да разбере колко голяма беше душевната им тревога и стремежът за опознаване на бога. Когато стигнахме до кервансарая на Бани Хелал от стана на арабите излезе мургаво момче и запя така хубаво, че птиците започнаха да се спускат от небето към него... Аз видях как камилата на богомолеца се впусна в нещо като танц, събори от себе си ездача и се понесе към пустинята. Тогава казах.

— О, шейх, песента на момчето предизвика възторг дори у животното — и то отпътува, — а тебе не развълнува!

*Знаеш ли какво ми каза нежно утринният славей?
„Мигар си човек, когато от любов не си ранен?“*

*И камилата, дочула стих арабски — се вълнува,
ти дори не си животно, щом от радост си лишен.*

* * *

*Щом вятърът се спусне над земята,
не камъкът — превива се върбата.*

* * *

*И всичко в тоя свят твореца славослови,
но чува онзи само, който има дух висок.*

*Не само славят над розата за него пее,
дори и всеки шип език достоен е за бог.*

Един цар нямал никакъв наследник и в предсмъртния си час завещал да предадат царската власт и да сложат венеца върху главата на онзи, който пръв влезе сутринта през градската порта. Оказало се, че първият влязъл бил някакъв бедняк, който през целия си живот събирал залци и пришивал кръпка върху кръпка на дрипите си. Стълбовете на държавата и царските велможи изпълнили последната воля на господаря и предали на бедняка връзката с ключовете от съкровищата и крепостта. Той управлявал известно време, докато няколко емира престанали да му се подчиняват; царете на всички съседни страни започнали вражда с него и струпали войски, за да го прогонят.

След това и войската, и поданиците се възмутили и той загубил власт върху част от владенията си. Беднякът цар тъгувал много заради това нещастие, когато изведнъж един от неговите стари приятели — приятел от бедните дни — се завърнал от чужбина. Щом го видял в този сан, той му казал:

— Благодарение милостта на всеславния и всемогъщ бог за теб от бодлите израснаха рози и тръните няма да бодат твоите нозе, съдбата е била добра към теб, сполуката и щастието са те съпътствували, щом като си постигнал това: „Наистина след бедствието следва благоденствие“.

*Разцъфва, прецъфтява пролетта,
ту голо е дървото, ту с листа.*

Онзи казал:

— О, приятелю мой, ти по-добре да ми беше изразил съболезнованията си, тъй като няма за какво да ме поздравяваш! В ония времена, които помниш, аз се грижех само за парче хляб, а сега съм обременен от грижи за цялото царство!

*Да страдаме без мирско благо сме готови,
но има ли го — то ни служи за окови.*

** * **

*Не съществува по-голямо зло от злото на богатата,
без тях, със тях — скърби душата.*

** * **

*Богатства имаш ли, към малкото стреми се,
че няма по-велико нещо от това.*

*Богатият да те засипе със жълтици,
не се учудвай и не свеждай благодарствено глава.*

*От умните мъже съм слушал:
скромността е по-достойна
от щедростта и от надутите слова.*

** * **

*Бахрам^[1] онагра^[2] да си изпече
под свода на твореца,
по-сита мравката ще бъде
и със крака на скакалеца.*

[1] Бахрам — шах от династията на Сасанидите, царувал през 421 — 438 г. Впоследствие под името Бахрам Гур или Бахрам дивото магаре става герой на много приказки и поеми заради страстта си към

лова на диви магарета (онагри). В същото време Гур означава и гроб. В няколко разказа Саади го използва като игрословица. ↑

[2] Онагра — онагр, диво магаре. ↑

Един човек имал приятел, който служел в дивана. Двамата не се били виждали дълго. Някой забелязал това:

— Отдавна не си се виждал с еди-кой си приятел!

— Не искам да го видя! — отговорил той.

Случайно на разговора присъствувал един от подчинените на този човек. Той попитал:

— В какво е виновен приятелят ти, та не искаш да го видиш?

— Не че не искам да го видя — отговорил онзи, — но работата е в това, че приятеля, който служи в дивана, можеш да видиш само тогава, когато го уволнят; но аз не желая да го постигне беда заради моето удоволствие!

*Които имат власт, пари и слава,
приятелите си избягват, суетата им расте,*

*но при нещастие или оставка,
при тях със мъката си идват те.*

Абу Хорайра^[1], бог да го поживи, всеки ден навестявал божия избраник, бог да го благослови!

Веднъж пророкът казал:

— О, Абу Хорайра, идвай през ден и ще те обичам повече!

*Розата живее срок уречен —
моят Гюлестан ще бъде вечен.*

* * *

Казали на един благочестив човек:

— Колкото и да е прекрасно слънцето, не сме чули никой да го е обикнал страстно и да изпитва към него особена привързаност!

— Това е — отговорил той, — защото слънцето може да се види всеки ден, освен през зимата, когато е незримо и затова е любимо!

*Добре е хората да посещаваши,
но не тъй често, че да чуеш: „Стига тук!“*

*Сам себе си понякога упреквай,
не чакай ти да те упрекне друг.*

[1] Абу Хорайра — един от сподвижниците на Мохамед. Буквалният превод на името му означава „баща на котката“, прозвище, получено от това, че не се разделял с любимата си котка. ↑

В стомаха на някакъв праведен мъж започнал до бушува противен вятър, но колкото и упорито да се борел с него, не можал да го удържи. И ето че вятърът се изтръгнал навън въпреки усилията му да го задържи. Светецът казал:

— О, приятели, това, което извърших, се случи въпреки волята ми и затова ангелите няма да запишат провинение за моя сметка, а същността ми се успокои послушно; простете ми и вие великодушно!

*За вятъра стомахът е затвор!
Не ще му сложи умният резето.*

*Усетиш ли го — пускай го навън,
че иначе е тежест за сърцето.*

* * *

*Щом гостът неспокоен се върти,
във своя дом не го задържай ти.*

Веднъж ми опротивя кръгът на моите дамаски приятели, оставих ги и се отправих към пустинята Годс^[1] и започнах да дружа със зверовете, докато не попаднах в плен на франките^[2], които ме оковаха във вериги. Франките ме взеха заедно с евреите на работа в изкопите на Триполи. Веднъж покрай мен мина един велможа от Халаб^[3], с когото се знаехме от по-рано, позна ме и възкликна:

— О, еди-кой си, какво се е случило с теб?

Отвърнах:

— Какво да кажа?

*В пустините и планините се укрех,
заради бог да не общувам с хора.*

*Представяте ли си какво съм днес,
щом трябва да живея със животните в обора!*

* * *

*В окови, но с приятели да съм в бедата
е по-добре, отколкото със врагове — в гората.*

Той ме съжали, освободи ме за десет динара от оковите, заведе ме в Халаб и ми даде дъщеря си за жена, като прибави на това отгоре и сто динара. С течение на времето се оказа, че тя е дива и заядлива, и порочна, непослушна и опърничава жена. Започна да си разпуска езика и да ми трови живота.

*В дома на мъж добър жената зла
е ад и той неистово ще страда.*

*Спаси ни, от такава ни спаси,
спаси ни, боже, от скръбта на ада!*

Веднъж, като разпусна злия си език, тя сякаш ме отрови:

— Нима ти не си онзи, който баща ми откупи за десет динара от франкските окови?

— Да — отговорих аз, — за десет динара ме откупи той, а за сто — ме направи пленник твой.

*Слушал съм, че някакъв велможа
от вълка овца спасил, но с ножа*

*привечер заклал я сам,
нейната душа завила там:*

*„От вълка спаси ме днес, човече,
че и сам си вълк, разбрах го вече!“*

[1] Годс — пустиня, близо до Ерусалим. ↑

[2] Франки — така са били наричани по времето на Саади кръстоносците, а по-късно и всички европейци. ↑

[3] Халаб — Алеппо, град в Сирия. ↑

Някакъв цар попитал един богомолец:

— Как прекарваш скъпоценното си време?

Той казал:

— Цяла нощ беседвам тайно с бога, сутрин му се моля за моите грижи, а през деня бързам да изкарам прехраната си колкото мога!

Царят разбрал намека на богомолеца и заповядал да му определят средства за препитание, за да смъкне от сърцето си тежестта на семейните грижи.

*Пленнико, в семейните окови
отдих няма да дочакаш ти!*

*Грижите за хляба и децата
ще сломят небесните мечти!*

* * *

*По цял ден се готвя да се моля,
през нощта — да търся небесата.*

*Ала пред молитвата си мисля:
„Ще ли имат утре хляб децата?“*

Някакъв сирийски аскет живял в гората и се хранел на дърветата с листата. Веднъж го навестил един цар и му казал:

— Ако желаеш, аз ще ти осигуря място в града, за да можеш да се молиш по-спокойно, та хората да се радват на твоето благодатно дишане и да подражават на благочестивите ти деяния!

Отшелникът не се съгласил. Тогава един от везирите му казал:

— Би следвало от уважение към царя да дойдеш за няколко дни в града и да огледаш това място. И ако чистотата на твоя живот, о, свети човече, помътнее дори малко от общуването със страничните за тебе неща, постъпи, както искаш.

Богомолецът се отправил към града. Настанили го в царската градина. Това място омайвало сърцето и веселяло душата под небето:

*Страните на красавици са тука розите червени,
а техните къдрици са зюмбюлите отвъд.*

*Цветята, свити от студа последен,
приличат на деца, несукани от майчината гръд.*

* * *

*Цветята, разцъфтели върху клоните на всеки нар,
пламтят в зелените листа подобно на пожар.*

Царят веднага му изпратил прекрасна робиня.

*С такава красота ще съблазниш светеца,
ще съгреши той с нея изведнъж.*

*Щом я погледне ще изгуби мигом
покоя на душата си и праведният мъж.*

А след нея изпратил на отшелника и един роб, който бил поразително красив и прелестно строен.

*От жажда покрай него хората загиват,
а виночерпецът спокойно чашата държи.*

*Очите не престават да го съзерцават,
тъй както жадният със поглед над Ефрат кръжи.*

Отшелникът започнал да се храни с изискани ястия, да носи красиви дрехи, да се наслаждава на благоухаещи плодове, на всякакви сладости и да се любува на красотата на роба и робинята. А мъдреците казват: „Красивите къдрици на прелестните хубавици са окови за нозете на разума и капан за хитрите птици!“

*Това, което имах, ти получи като дан.
Сега съм хитра птица, ти — капан.*

С една дума, блаженото сподвижничество на отшелника се нарушило; нали казват:

*И всеки праведник — и старец, и мюрид^[1],
и златоустият със чистота в душата,*

*щом само малко поживеят в тоя свят,
затъват в грехове, както в меда мухата.*

Веднъж царят пожелал да го види. Забелязал той, че предишният вид на отшелника се е изменил: бил бял и затлъстял. Аскетът лежал

върху копринена възглавница, а прекрасният прислужник край него държал ветрило от паунови пера. Царят изразил задоволството си от добрия вид на отшелника и започнал да беседва с него. Към края на разговора царят казал:

— От всички хора на тоя свят аз уважавам две съсловия — учените и отшелниците!

На разговора присъствувал и един везир — голям философ, човек, който познавал света. Той промълвил:

— О, повелителю, разумът изисква да облагодетелствуваш и двете съсловия: на учените давай пари, за да се занимават още повече, а на отшелниците не давай нищо, за да си останат отшелници!

*Красивата жена не се нуждае
от пръстени, огърлици и гривни.*

*Благочестивият и свят дервиш да няма
излишен гняв за дарове противни.*

* * *

*Да имам и за още да ламтя аз диво —
не е отшелник — да рекат, е справедливо.*

[1] Мюрид — послушник, ученик на имам или шейх, който е последовател на мюридизма — реакционно религиозно политическо движение сред мюсюлманите, което изпитва фанатична ненавист към всички друговерци и защитава класовите интереси на светските и духовните феодали. ↑

Ето един разказ, подобен на предишния. На един цар му предстояло важно дело и той обещал:

— Ако всичко завърши съгласно желанието ми, ще раздам на отшелниците толкова и толкова дирхема!

Когато се изпълнило желанието му и грижата в душата му изчезнала, наложило се да изпълни даденото обещание. Дал той на близкия си слуга торба с дирхеми, за да ги раздаде на отшелниците. Казват, че този слуга бил съобразителен и разумен човек. Цял ден ходил, а вечерта се върнал, целунал торбата, поставил я пред царя и казал:

— Колкото и да търсих, не можах да намеря нито един отшелник!

Царят казал:

— Що за измислици! Доколкото ми е известно, в това царство има четиристотин отшелника!

Слугата възкликнал:

— О, повелителю на света! Истинският отшелник не взема пари, а който взема — не е отшелник!

Царят се разсмял и казал на приближените си:

— Колкото и да обичам и да уважавам тези богомолци и колкото и да ги ненавижда и отрича този дързък нахалник — правотата е на негова страна!

*Пари от теб отшелникът щом вземе,
по-стар отшелник ти търси безвреме.*

* * *

*Щом ти на бог се уповаваш
и имаш нрав благочестив,*

без хляб безплатен и без милостиня си дервиш.

*На хубавиците ръцете и прелестните им уши
със обеци и скъпи гривни не се стреми да украсиш.*

Попитали един праведен учен:

— Какво ще кажеш за дервишите, които ползват вакуфния хляб^[1]?

— Ако го ползват за душевно съсредоточаване — отговорил той, — това е позволено, но ако са душевно съсредоточени заради хляба, това е възмутително!

*Набожният ще вземе хляб,
да се помоли сред стените голи;
в килията не влиза той
за още хляб да моли.*

[1] Вакуф — вакф, пожертвование или завещание за богоугодно дело. Набирането и разпределението на вакуфа се намира в ръцете на своеобразно благотворително дружество. ↑

Някакъв дервиш пристигнал в дома на един стопанин, който бил великодушен и разумен човек. Край него имало няколко образовани и красноречиви приятели и всеки от тях, както е прието сред изтънчените хора, казвал някаква шега или анекдот. Дервишът бил изморен от извървения през пустинята път, а го мъчел и гладът. Един от присъстващите се обърнал към него шеговито:

— Ти също би трябвало да кажеш нещо!

— Аз не съм така образован и красноречив като останалите — отговорил дервишът, — пък и нищо не съм чел: ще трябва да се задоволя с едно двустишие.

Всички възкликнали единодушно:

— Говори!

Той казал:

*Аз съм гладен пред трапезата богата,
същ ерген на женска баня до вратата!*

Всички се разсмели, одобрили шегата му и преместили към него покривката с хляба. Стопанинът на пира възкликнал:

— О, приятелю, почакай малко, моите слуги готвят кюфтета^[1]!

Дервишът вдигнал глава и казал:

*Не слагайте пред мен кюфтета,
и хляба твърд за гладния са те.*

[1] Кюфте — ядене от мляно месо. ↑

Някакъв послушник казал на своя наставник:

— Какво да правя? Нямам покой от хората. Често ме навещават и с това нарушават благочестивите ми занимания!

— Ако са бедни — казал наставникът, — помогни им с нещо, а що се отнася до богатите, поискай им нещо взаем, за да не идват повече при теб!

*И поведе ли просякът
войските мюсюлмански,
от страх пред бедността му
към стените на Китай
неверниците ще се втурнат кански.*

Един законовед казал на баща си:

— Величествените и сладки думи на проповедниците не ми оказват никакво влияние, тъй като не виждам съответствие между думи и дела.

*Да се отречем от всичко
те ни учат упорито,
а сами натрупват жадно
и сребро, и жито.*

*Колкото и да ни учи
даже някакъв мъдрец,
само дума да излъже —
ще остане той лъжец.*

*Учен е човекът, който
като пример жив остава,
а не този, що не върши
туй, което поучава.*

„Вие учите хората на добро, но сами забравяте за него!“

*Учен, който се стреми
да е сит, с пари — безброй,
е в заблуда — на кого ли
пътя ще покаже той?*

Бащата казал:

— О, сине, не бива под влияние на тези глупави думи да се отвърщаш от поученията на наставниците и да говориш така, като че всички учени се отклоняват от правилния път. Не бива в търсене на праведен учен да се лишиш от ползата, която ти предоставя науката, подобно на онзи слепец, който паднал една нощ в калта и казал: „О, мюсюлмани, осветете със свещ пътя ми!“ Някаква присмехулница възкликнала: „Ти не виждаш свещта, та какво ще видиш при светлината ѝ!“ И въобще слушането на проповед е подобно на посещение в търговски дюкян — в него няма да получиш стока, докато не дадеш нужната цена, а при проповедника — ако не проявиш душевен стремеж, няма да получиш вътрешно блаженство!

*С ушите на душата си лови
на учения словото разумно,
дори в делата си сам той
да не постъпва умно.*

*Безсмислено е всичко туй,
което злобният бърбори.
Как може този, който спи,
с друг спящ да заговори?*

*Човек във думите си да внимава,
да знае тяхната цена,
дори ако лежат пред него,
изписани върху стена.*

* * *

*С чист нрав, приятелите си напуснал под небето,
един дервиш дойде наскоро в медресето.*

*„Каква е разликата — го попитах аз —
между дервиша и човека с ум и власт?“*

*Отвърна той: „Дервишът мисли за килима само,
а ученият ще помогне на потъващия с рамо“.*

Някакъв пиян младеж изпуснал от ръката си капистрата на вола и заспал на пътя. Покрай него минал един благочестив мъж и с възмущение се произнесъл за отвратителното му състояние. Пияният вдигнал глава и казал:

— Когато минаваш покрай нищожество простодушно, минавай великодушно!

*Щом видиш грешник — приеми
пороците му равнодушно.
Защо, блюстителю, край мене
не продължиш великодушно?*

* * *

*Благочестивецо, не скривай
от грешник своето лице.
А погледни го със сърце господно.*

*Неблагодарни да са моите дела,
но ти мини край мене благодарно.*

Няколко лекомислени хаймани се опълчили срещу един дервиш. Започнали да го наричат с неприлични думи, набили го и го обидили. Той отишъл да се оплаче на сподвижника, наставник на дервишите, и му разказал какво се случило.

Сподвижникът казал:

— О, сине, дрехата на дервиша е дреха на задоволството и всеки, който носи тази дреха и не може да понася нещастията, е лъжедервиш и не му е позволено да я носи!

*Голямата река не ще размътиш с камък,
мъдрецът, който се обижда, е малък ручей само.*

* * *

*Направят ли ти зло — великодушно
прости и тъй ще се спасиш от грях.*

*О, братко, щом накрая прах ще станеш,
ти прах бъди, преди да станеш прах.*

*Послушай как в Багдад преди години,
обвеяно от слава и руини,*

*започна спор там знамето боец
с една завеса в шахския дворец:*

*„И двамата — продума то горчиво —
на господаря служим мълчаливо.*

*Слуги сме ний, но нямам миг покой,
щом тръгна в поход или вляза в бой.*

*Не знаеш ти какво е прах и буря,
как гневно цяла крепост се катуря...*

*Заслугите ми нямат брой и чет,
ала до трона ти си по-напред!*

*В ръцете на красавици витаеш
и на жасмин с робините ухаеш.*

*А аз в дланта на някакъв коняр
предвождам похода във студ и жар!“*

*Завесата отвърнала: „Аз се свеждам
и дръзко към небето не поглеждам.*

*Тоз, който горделиво вдига врат,
без него ще остане в тоя свят!“*

Някакъв благочестив мъж видял един надменен и груб пехливанин; той бил толкова разярен, че пяна покривала устата му. Благочестивият мъж попитал:

— Какво се е случило с него?

Отговорили му, че някой го е наругал.

— Ето ти глупак — възкликнал мъжът, — той може да вдигне камък хиляда мана, а една дума не може да издържи!

*Не се хвали, че си мъжествен,
когато в същност си глупак,
и милосърден, и нищожен,
жена и мъж, и още как.*

*Щом можеш — подслади устата
с една изгаряща целувка —
наместо ти да я разбиеш, —
това е по-мъжествен знак.*

* * *

*Дори да може да убие слон,
не е той мъж, човещина щом няма.*

*От прах създаден, кой ли е човек,
ако не носи доброта голяма?*

Попитали някакъв праведен мъж за качества на суфиите. Той казал:

— Преди всичко те поставят желанията на близките си по-високо от своята изгода. Нали и мъдреците казват: „Брат, който е скован от грижи за себе си, не е нито брат, ни близък!“

*На път не вярвай на човек,
ако върви до теб забързан.
Не се привързвай към човек,
щом той към теб не е привързан.*

* * *

*Ако в рода ти са лишени
от благочестие и срам,
ти по-добре без род да бъдеш,
отколкото — с позор голям.*

Помня, че някой от спореците възрази против думите ми в този бейт^[1], като каза:

— В свещените книги всевишният бог е забранил враждата между роднините и е заповядал да се обичат, а онова, което ти каза, му противоречи!

— Не е вярно — възразих аз, — думите ми съответствуват на Корана. Там е казано: „Ако родителите ти започнат да те принуждават да се откажеш от своето преклонение пред мен и да говориш неща, които не знаеш, не им се подчинявай!“

Дори хиляда близки в миг,

*нетърсеци във бог защита,
ще принеса във жертва аз
за чужд човек, що бог почита.*

[1] Бейт — двустишие, основна строфа в много поетически жанрове на персийската поезия. Прочути майстори на този жанр са Рудаки, Незами, Саади, Алишер Навои. Бейтът е съставна част на различни литературни форми, присъщи на източната поезия: газела^[2], касида, рубаи, дастан. ↑

[2] Газела — малко стихотворение, предимно с любовно съдържание в лирическата поезия на източните народи. ↑

*Известен веселяк в Багдад живял,
на обучаю той дъщеря си дал.*

*Но тъй се младоженецът нахвърлил,
че устните ѝ пламнали от кърви.*

*Бащата, щом съгледал този срам,
на своя зет така продумал там:*

*„Аз знам, че имаш зъби остри като ножа,
ала едно е устни, друго — кожа!“*

*Не за шега дочу от мен речта,
поука по-дълбока крие тя:*

*Ако с привичка лоша се сдобиеш,
от нея до смъртта не ще се скриеши.*

Един законовед имал изключително грозна дъщеря. Дошло ѝ време за женитба. Но никой не искал да се ожени за нея въпреки зестрата и богатството ѝ.

*Брокат, коприна — нищо не отива,
ако невестата не е красива.*

Наложило се в края на краищата да я омъжат за един слепец. Разказват, че в това време от Сарандиб пристигнал лекар, който умее да възвръща зрението на слепите. Попитали законоведа:

— Защо не излекуваш зет си?

— Страхувам се — казал той, — че като прогледне, ще се разведе с дъщеря ми!

За грозната жена е нужен мъж слепец.

Един цар гледал с презрение на няколко дервиша. Единият от тях разгадал мислите му и казал:

— О, царю, на този свят нашите грижи са по-малко от твоите, а радостите ни са повече; в смъртния час сме равни, а в деня на възкръсването сме по-добре от теб!

*Макар да има всичко някой цар,
на ден — коричка хляб дервишът стар,*

*когато си отидат те след време,
савана само всеки ще си вземе.*

*Пристигне ли смъртта, ако си нищ,
по-лесно с тоя свят ще се простиш.*

* * *

Външният признак на дервиша е дрехата и остриганата глава, а истинската същност — бодро сърце и умъртвена страст.

*Не е дервиш отшелникът, когато
в килията се радва на покой.*

*От планината да се спусне камък,
от камъка да се не пази той.*

Задълженията на дервиша са — да моли и славослови бога, да прислужва и да му се подчинява, да принесе в жертва себе си и

малките удоволствия, единобожие и надежда в бога, смирение и търпение. Който притежава тези качества — е наистина дервиш, дори ако носи светска шапка. А безпътният, който не се моли, покланя се на чувствените влечения и похотта, прекарва дните си в оковите на страстта, а нощите — в безгрижен сън, който яде всичко, което му попадне, и говори всичко, което му дойде на езика — той е развратник без божя утеха, дори и да е облечен в суфитска дреха.

*О, ти, в чиято същност няма капка чест,
а външно носиш дрехи лицемерни,*

*не скривай със завеса седемцветна твоята врата,
когато във дома ти има само стари черги.*

*Видях веднъж със трепет във душата
куп рози, разцъфтели сред тревата.*

*Попитах аз: „Как смееш ти, трева,
край розите да подадеш глава?“*

*„Не говори — заплака тя тогава, —
великодушният на слабия прощава.*

*Какво, че нямам тази красота,
нали аз редом с розите раста?“*

*Аз — роб смирен на бога милосърден
и с милостта му до мига отвъден,*

*със доблести или в греховен час,
опора само в него имам аз.*

*Не ме гнети на златото товара,
дори да няма в мене капка вяра,*

*той знае как, къде и не греши
как своя беден роб да утеши.*

*Когато робите са вече стари,
на свобода ги пуска господаря.*

*О, боже, сам небесните черти
на побелелия си роб прости.*

*Вдигни се, Саади, на път отново,
към Каабе със божие то слово!*

*Нещастният от този път страни,
ала друг праг не ще го осени.*

Попитали един мъдрец:

— Кое според теб е по-добре — да бъдеш щедър или смел?

— Който е щедър — отговорил той, — няма нужда от смелост!

*Написали преди години
над гроба на Бахрам:
„И по-добре с ръка най-щедра,
отколкото с юмрук голям“.*

* * *

*Хатем е прах, не съществува,
ала с добро запомни го света.*

*Плати зекат^[1] — така лозата
подрязана, по ражда тя.*

[1] Зекат — налог, данък върху движимото имущество в полза на бедните слоеве на арабското население. ↑

ТРЕТА ГЛАВА
ЗА ПРЕИМУЩЕСТВОТО НА МАЛКОТО
ЗАДОВОЛСТВО

1

Някакъв бедняк от Магреб^[1] попаднал сред търговците на тъкани на пазара в Халаб и казал:

— О, стопани на богатата, ако вие притежавате съвест, а ние, бедните — въздържаност, просията би изчезнала от земята.

*Въздържаност, обогати ме с бедност,
не зная благо по-добро за мен.*

*Килята е радост за мъдреца,
нетърпеливият от мъдрост е лишен.*

[1] Магреб — в буквалния смисъл на думата — „зalez“. Под Магреб източните мюсюлмански народи подразбират западната част на халифата, има се предвид Северна Африка до Испания. Магребско море — Средиземно море. ↑

Живели в Египет двама емирски синове; единият овладявал всякакви науки, а другият трупал богатства. В края на краищата първият от тях станал най-ученият от учените на своя век, а другият — цар на Египет. Богатият гледал с презрение на учения. Веднъж той казал:

— Аз достигнах до царството, а ти все още живееш в сиромашия!

— О, братко — отговорил онзи, — на мен подобава повече, отколкото на теб, да благодаря на бога — да бъде славно името му за неговото благодеяние, тъй като аз открих наследството на пророците, науката, а ти наследството на Фараон и Хаман^[1] — Египетското царство!

*Аз съм мравката, която тъпчат със нозе,
а не осата със отровно жило.*

*И мога на небето да благодаря,
че със такава милост ме е надарило.*

[1] Хаман — везир, министър на египетския фараон, който преследвал Мойсей, и подобно на царя бил богат, надменен и безбожник. ↑

Чух за някакъв дервиш, който горял в огъня на сиромашията, пришивал кръпка до кръпка на дрехата си и говорел:

*Дервишка дреха и коричка хлебец
е радостта ми всеки миг.*

*По-леко ми е да съм беден,
отколкото да съм длъжник.*

Някой му казал:

— Защо седиш? Еди-кой си човек в този град притежава великодушие и голяма щедрост. Той е готов да послужи на всички дервиши и стои край вратата на техните сърца. Ако узнае за положението, в което се намиращ, за него ще бъде чест да удовлетвори желанието на такъв дълбокоуважаван човек като теб!

— Млъкни! — отвърнал той. — По-добре да умра в калта, отколкото да се обърна към някого за помощ в бедността!

*И по-добре да кърпя кръпки,
в килията си аз да страдам,
отколкото писмо да пиша
с молба за дрехи до богат.*

*Наистина за мен е мъка,
ако със помощ от съседа
съм стигнал рая — о, тогава
за мене той ще бъде ад.*

Някакъв ирански цар изпратил един изкусен лекар на служба при Мохамед Избраника, бог да го благослови!

Цяла година лекарят живял в арабската страна, но през това време никой не дошъл при него за преглед или лечение. Отишъл той при пророка и се оплакал:

— Изпратиха ме тук, за да лекувам твоите последователи, но досега никой не се е обърнал към мен с молба да изпълня задължението, възложено на твоя роб.

— Нашият народ има такъв обичай — казал пророкът, — докато не ги надвие гладът, хората нищо не ядат и отстраняват ръката си от яденето, преди да заситят глада си!

Лекарят заключил:

— Ето причината за тяхното здраве!

Целунал праха пред нозете на пророка и си заминал.

*Ще си отвори мъдрият устата,
или пък ще посегне към храната,*

*когато не издържа на глада
и вече да мълчи ще е беда.*

*Естествено речта му ще е кратка,
храната — здравословно сладка.*

В биографията на Ардашир Бабакан^[1] се разказва как той попитал веднъж един арабски мъдрец:

Какво количество храна трябва да се приема на ден?

— Сто дирхема! — отговорил онзи.

— А каква сила дава това количество? — попитал Ардашир.

— Тази храна — отговорил мъдрецът — ще те носи, а всичко друго, което добавиш към нея, ще носиш ти!

Това значи, достатъчно е такова количество храна, че да се държиш сам на нозете си, а всичко, което изядеш отгоре на това е излишък, който ще трябва да носиш с нозете си.

*Храната е, за да живееш
и пред бог молитвено да спреш,
а ти си мислиш, че си на земята,
за да ядеш.*

^[1] Ардашир Бабакан — основател на династията на Сасанидите в Иран (226–241). ↑

Двама хорасански дервиша скитали заедно. Единият от тях бил слаб, тъй като се хранел само по веднъж на два дни, а другият бил як, защото се хранел по три пъти на ден. Случайно край вратата на един град ги заподозрели в шпионаж и ги затворили в една стая, чиято врата зазидали с тухли.

След две седмици, когато се изяснило, че не са виновни, намерили якия мъртъв, а слабия — жив. Всички били изненадани. Един мъдрец казал:

— Щеше да бъде чудно, ако се беше случило обратното, тъй като единият, свикнал да яде много, не е издържал лишенията и е умрял, а другият е бил въздържан и, разбира се, по силата на навика е изтърпял и се е спасил.

*Ако към храната си въздържан,
леко недоимъка ще понесеш.*

*А преяждал ли си и живял богато,
в дни на глад и мъка ще умреш.*

Някакъв мъдрец забранил на сина си да яде много, като го уверявал, че преяждането погубва човека. Синът отговорил:

— О, татко, напротив, гладът убива хората. Нима не си чул какво говорят остроумните хора: „По-добре да умреш от преяждане, отколкото да гладуваш!“

Бащата казал:

— Имай мярка! „Яжте, пийте, но не прекалявайте!“

*Не яж дотолкова, че да повърнеш ти,
но не гладувай — злото ще те сполети.*

*За всички е храната радост и наслада,
но този, който преяде, ще страда.*

*Не трябва да си лаком — каквото и да става,
за кокала — кой кучето не подиграва!*

Попитали някакъв болен:

— Какво се иска на сърцето ти?

— Иска се на сърцето ми нищо да не иска! — отговорил той.

*Щом си преял и всичко те гнети,
лекарство няма да намериш ти.*

В град Васит^[1] няколко суфи^[2] задължнели с няколко дирхема на един бакалин. Бакалинът идвал всеки ден за парите си и нагрубявал суфите с непочтени думи. Братята се уморили от нахалството му, но нямали какво да правят — били принудени да търпят. Един от тези благочестиви мъже възкликнал:

— По-лесно е да залъжеш гладен стомах, като му обещаеш храна, отколкото да удовлетвориш бакалина с обещание, че ще му върнеш парите.

*Ти по-добре от милостта на богатшите се
откажи,
отколкото слугите им да те ругаят.*

*И по-добре умри от жажда за месо,
че алчните месари срам не знаят.*

[1] Васит — град между Куфа и Басра в Ирак. Намира се точно по средата на пътя между двата града: в превод означава „средина“. ↑

[2] Суфи — последовател на суфизма, мистико-пантеистично учение, възникнало през IX век. ↑

По време на татарските нашествия един доблестен мъж бил смъртно ранен. Някой му казал:

— Еди-кой си търговец има спасителна билка; ако му я поискаш, може би няма да му се досвиди и ще ти я даде!

Казват, че този търговец бил известен със своето скъперничество.

*Наместо хляб — той слънцето да има за храна,
ще бъде тоя свят без светлина!*

Доблестният мъж промълвил:

— Ако поискам спасителната билка, още не е известно дали ще ми я даде, или не. И ако ми я даде, не се знае ще ми помогне ли билката, или няма да ми помогне; а да го моля — за мен това е смъртоносна отрова!

*И всичко туй, което
от подлец си придобил,
за твойто тяло е,
но с къс от твоята душа си го платил.*

И мъдреците казват: „Ако продават животворна вода за цената на честта, мъдрият човек няма да я купи, тъй като ще предпочете да умре в мъки, отколкото да живее в унижение“.

*И киселици от ръцете на добряк
яж, братко!
От кисел мъж —
не вземай даже сладко.*

В семейството на един учен имало много гладници, а средствата му били малко. Той се обърнал с молба за помощ към един велможа, който бил негов почитател. Но онзи се намръщил, чувайки молбата му, тъй като му се сторило отвратително образован човек да проси.

*Не се въси, приятел ако молиш,
че може да го натъжиш със своето тегло.*

*Щом имаш нужда — говори с усмивка,
тогаз и благодетелят не ще намръщи своето чело.*

Казват, че велможата увеличил с малко заплатата му, но значително намалил привързаността си към него. След известно време, като не забелязал у него предишното разположение, ученият възкликнал:

*Противна е храната, с унижение добита —
котелът ври, но с твоята душа честита!*

* * *

*Сдобих се с хляб, но с унижението на честта;
пред унижението от молбата е по-добра скръбта.*

Един дервиш изпаднал в нужда. Някой му казал:

— Еди-кой си човек притежава несметни богатства; ако узнае за твоята нужда, незабавно ще ти помогне!

— Не го познавам! — възкликнал дервишът.

— Аз ще те заведа — отвърнал онзи, хванал го за ръка и го завел в дома на богаташа.

Щом видял пред себе си човек с надменно стиснати устни и мрачна външност, дервишът нищо не казал и се върнал. Някой го попитал:

— Какво направи там?

— Подарих му неговия подарък — изражението на лицето му! — отговорил дервишът.

*Не моли човек, когато
с кисел образ те посреща,
че видът му глупав скоро
само ще те натъжи.*

*Ако видиш, че с усмивка
твоята скръб успокоява —
на такъв човек веднага
болката си разкажи.*

Веднъж, в една сушава година, бедняците от Александрия изпуснали из ръцете си поводите на търпението; небесните врати били затворени за земята, макар че воплите на нейните жители стигали до небесата.

*И всички зверове и птици, риби и мушици
във отчаяние завили на възбог.*

*Ала въздишките на хората не се събрали
да се превърнат в бури, а сълзите им — в поток.*

В това време живеел един подлец — дано никога не намери приятели! — за качествата на когото би било неприлично да се говори особено в присъствието на велможи, но тъй като не трябва и да се премълчава за тях, защото хората могат да приемат мълчанието за бездарие на разказвача, ще се огранича с две двустишия — както е известно, малкото може да свидетелствува за много, а от шепа зърно може да се съди за чувал:

*Ако татарин в миг такъв подлец убие,
дано нито един татарин не умре,*

*додето на Багдад вода под моста има
и преминава по гърба му хорското море.*

Та този мъж, за чиито качества ти чу сега, притежаваше несметни богатства в тази тежка година. Той раздаваше на нуждаещите се злато и сребро, а за скитниците слагаше софра... Няколко дервиша, доведени до крайност от гнета на бедствието, решиха да отидат на

устроения от него благотворителен пир, като преди това дойдоха да се посъветват с мен. Аз не се съгласих, поклатих глава и възкликнах:

*Лъвът не търси кучешки огризки,
дори от глад да вижда своя край.*

*Да мреш от глад — пак не протягай
ръката си към негодяй!*

* * *

*На Ферейдун по злато и имоти да е равен,
бездарният човек не струва никаква цена.*

*Атлазът и коприната върху подлеца
приличат на позлата връз стена.*

Попитали веднъж Хатем Тайски^[1]:

— Виждал ли си на света по-великодушен човек от теб, или може би си чувал за такъв?

— Да — отвърнал той, — веднъж принесох в жертва на арабските емири четиридесет камили и случаят ме отведе в един отдалечен край на пустинята. Там видях дървар, който беше събрал сноп съчки. Аз му казах:

— Защо не отидеш на благотворителния пир на Хатем? Около неговите натрупани с ястия маси са се събрали много хора.

Той отвърна:

*Ядеш ли хляб, добит без помощ чужда,
от милостите на Хатем ти нямаш нужда!*

В този ден аз се убедих, че той е по-великодушен и благороден от мен!

[1] Хатем Тайски — легендарен арабски емир, прославен със своята щедрост. ↑

Мойсей — мир на праха му! — видял веднъж един бедняк, заровен в пясъка, за да скрие голотата си...

— О, Мойсей — казал той, — помоли се за мен, та славният и всемогъщ господ да ми даде средства за живот — виждаш до какво съм стигнал от сиромашия!

Мойсей мир на праха му! — се помолил и си отишъл. Не минало много време и когато се връщал, след тайната беседа с бога, видял бедняка окован във вериги, а около него цяла тълпа безделници. Той попитал:

— Какво се е случило?

Казали му, че беднякът се напил, скарал се и един човек убил, а сега ще му отсичат главата.

*Понякога, щом слабият със сила се сдобие —
на друг, по-слаб, ръцете ще извие.*

„Ако на своите роби в изобилие аллах поднася благата, то те без мярка биха буйствували на земята.“

Мойсей — мир на праха му! — признал мъдростта, изказана от създателя на вселената, и поискал прошка за дръзката си молитва.

*Защо загина ти, надменнико, кажи ми?
На мравките криле са необходими!*

* * *

*Достигне ли подлецът сан висок,
то само удар по врата ще го свести.*

*Не си ли чул за думите на някакъв мъдрец:
„Добра е мравката, понеже не лети“.*

Бащата има много мед, но неговият син изгаря в огън слаб и блед...

*Не те направи той богат, защото
ти мислеше доброто.*

Видях сред бижутерите на Басра един арабин. Той разказваше:

— Веднъж в пустинята аз загубих пътя. Нямах никакви хранителни запаси и подготвих душата си за гибел, когато изведнъж намерих торба с бисери... Никога няма да забравя онзи възторг и онази радост, които изпитах при мисълта, че това е печено жито, и онази мъка от разочарованието, когато разбрах, че торбата е пълна с бисери!

*В пустинята и пясъците южни
вода — не бисери са нужни.*

*От глад и път, щом свиеш колена —
и златото е без цена.*

Веднъж в пустинята някакъв арабин, изнемогвайки от непосилна жажда, крещял:

*Все пак смъртта когато дойде,
едно бих пожелал без страх*

*река край мене да се плиска,
за да напълня своя мях.*

По същия начин някакъв пътник се заблудил в безкрайната пустиня. Силите му се изтощили, а припасите — пресъхнали, докато в пояса му лежали все още няколко дирхема. Той дълго се лутал, но не открил пътя и умрял от лишения. Веднъж на това място дошли няколко странника. Видели те, че пред тях лежат дирхеми, а на пясъка било начертано с букви големи:

*Човек, отрупан с чисто злато,
без хляб в пустинята ще си умре.*

*За жадния не куп сребро е нужно,
с една гулия ще е по-добре.*

Аз никога не съм се оплаквал от кръговрата на времето, никога не съм се мръщил на съдбовните промени освен веднъж, когато нозете ми бяха боси и нямах средства да си купя обувки. Тогава, опечален, влязох в съборната джамия на Куфа и видях там един човек без нозе... Благодарих на бога за благодеянието му и продължих да ходя бос.

*За ситите сварената кокошка
не струва колкото паница праз.*

*Ала за бедните и рязката сварена
е... печена кокошка с мас.*

Веднъж през зимата, по време на лов, един цар с няколко от своите приближени се отдалечил доста от двореца. Настъпила вечерта. Царят видял наблизко селска колиба и казал:

— Тази нощ ще спим там, за да не замръзнем!

— Недостойно е за високия сан на царя — отвърнал един от везирите — да търси подслон в дома на прост селянин. Ще опънем тук шатра и ще разпалим огън!

Щом разбрал това, селянинът приготвил, каквото имал подръка, занесъл го на царя, целунал праха пред нозете му и казал:

— Величието на господаря нямаше да загуби от блясъка си, ако той беше влязъл в нашата колиба, но навярно съветниците не искат да се възвиси достойнството на селянина!

Харесали на царя тези думи и през нощта всички се преместили в колибата. На сутринта благородният господар му подарил скъп халат и други дарове. Селянинът изпратил гостите с думите:

*Величието на султана с нищо не пострада,
че погостува той на селянин обикновен.*

*Калпакът селски слънцето достигна,
от сянката султанска осенен.*

Разказват, че някакъв презрян бедняк събрал огромно състояние.
Царят му казал:

— Говорят, че притежаваш несметно богатство, а ние имаме голяма нужда от средства. Ако ни помогнеш с някаква сума сега, веднага щом приберем реколтата, ще си изплатим дълга!

— О, повелителю на земята — отговорил онзи, — не е достойно за величието на царя да цапа великодушната си десница с парите на такъв бедняк като мен — та аз съм ги събирал зрънце по зрънце.

— Това не е беда — възкликнал царят, — аз трябва да ги дам на татарите — „мръсното е достойно за мръсните!“.

*Ако вода нечиста във герана
християнски се открие,
не е беда! — евреин мъртъв може да умре.*

* * *

*Разказват, че е мръсна варта негасена,
но с нея се поддържа хигиена.*

Чух, че беднякът не се подчинил на царската заповед, започнал да спори и дързости да говори. Тогава царят наредил да му отнемат със заплаха и сила необходимите средства.

*Щом с добро не може царят да се справи,
ще трябва сила да приложи той.*

*На ближния си който не помага —
да не очаква милост и покой.*

Видях един търговец, който имаше сто и петдесет товарни камили, четиридесет роби и слуги. Бяхме веднъж на остров Киш^[1]. През нощта той ме заведе в своя дюкян и непрекъснато говори празни думи:

— В Туркестан имам еди-кой си склад, а в Хендустан — еди-каква си стока; ето нотариалния акт на еди-коя си земя, еди-кой си ми дължи толкова и толкова.

Или:

— Каня се да отида в Александрия, там климатът е благоприятен!

След това възкликна:

— Не, няма да отида! В Магребско море човек го очакват всякакви бедствия! О, Саади, предстои ми едно пътешествие; ако се осъществи, целия остатък от живота си ще прекарам в някое спокойно кътче!

— Какво е това кътче? — попитах аз.

— Искam да откарам в Китай персийска пемза^[2] — отговори той, — чух, че там има висока цена, а от тези места ще взема китайски порцелан за Рум, румска коприна ще откарам в Индия, индийска стомана — в Халаб, халабско стъкло — в Йемен, а йеменски платове във Фарс. След това ще изоставя търговията и ще стоя само в дюкяна си...

С една дума, той избърбори толкова глупости, че накрая не му останаха сили да говори.

След това каза:

— Саади, разкажи ми и ти нещо за онова, което си видял или чул!

Аз възкликнах:

*Един търговец, някъде из Гур,
се свлякъл от камилата и промълвил със злоба:*

*„Ще се наситят жадните очи
не с денковете стока, а щом видят гроба!“*

[1] Киш — остров в Персийския залив. ↑

[2] Пемза — шуплив камък от застинала лава за седемте отрока, става дума за седемте ефески отрока, живеещи в пещерата; скала, която служи за полиране, изтриване на мастилени петна и др. ↑

Чух за един богаташ, който бил толкова известен със скъперничеството си, колкото Хатем Тайски — с щедростта си. Външно животът му бил украсен със светски блага, но душевната мерзост така била вкоренена в него, че той не би откъснал от ръката си и залък хляб за някоя велика душа, не би нагостил с коричка котката на Абу Хорайра и не би хвърлил и кучешка кост на седемте отрока... С една дума, никой не бил виждал вратата му отворена и масата отрупана с ястия.

*И само мирис от храната му
беднякът ще усети,*

*а птиците — дори трохичка
от хляба му не ще си клъвнат клетки.*

Чух, че веднъж се отправил през Магребско море за Меср^[1], а главата му била надута от Фараонов мисли, когато „изведнъж му дошъл часът на потъването“, противният вятър залюлял кораба:

*Сърцето ти тъй както твоя гнусен нрав не слуша,
така и вятърът попътен няма да те изведе на суша!*

Вдигнал ръцете си за молитва и напразно закрещял:
„Когато се качат на кораб, те уверяват бога, че са чисти и благочестиви!“

*И нямаш нужда от молитва ти
във часове на мъка и несгода,
когато в дни на радост си стоял*

със скръстени ръце под свода.

** * **

*Със злато и сребро на ближните си дай
и радости, и дни приятни.*

*И споменът за теб, оставен като дом,
ще е от тухли сребърни и златни.*

Казват, че в Меср той имал бедни роднини, които наследили богатствата му. След неговата смърт те разкъсали старите си дрехи и си ушили нови от брокат и дамиетска тъкан^[2]. След една седмица видях един от тях: той яздеше кон, а след него подтичваше роб.

*О, ако някой ден умрелият се върне
при близки и роднини за живот:*

*за тях ще е по-тежко от смъртта му
да върнат разпиления имот.*

С него бяхме стари познати, хванах го за ръкава и му казах:

*Пред алчни хора заключи вратата
отвориш ли я — бъди благ в душата.*

*Човеко благороден, радвай се на дните,
напразно твойт чичо трупахе парите.*

^[1] Меср — Египет. ↑

[2] Дамиятска тъкан — тънка, изящна тъкан, прочута по онова време в целия източен свят, произвеждана в египетския град Дамият. ↑

В мрежата на един немощен рибар попаднала голяма риба. Той не можал да я удържи, рибата го надвила, измъкнала мрежата от ръцете му и изчезнала.

*Един слуга отиде на реката
вода да донесе, но се удави в близката дълбочина.*

*Куп риба всеки път извличаше серкмето,
но този път със себе си отвлече го една...*

Другите рибари се ядосали и го упрекнали:

— Такава риба попадна в мрежата ти, а ти не можа да я удържиш!

— Ех, братлета — казал той, — какво да правя, изглежда, не ми беше съдено да я уловя, а и дните на рибата още не бяха преброени.

На рибаря ако не му е съдено, няма да улови риба дори в Тигър; а риба, на която часът още не е ударил, няма да умре дори на суша!

Един сакат човек убил стоножка. Някакъв благочестив мъж минавал наблиз, забелязал това и възкликнал:

— Слава на аллах! Макар и стокрака, тя не успя да избегне бедата от безръкия и безкрак човек, защото така е заповядала съдбата!

*Преследва ли те твоят враг, в последния си час
ще забележиш, че препъва коня ти съдбата.*

*И в този миг, когато те настигне той,
ти ще опънеш безполезно тетивата.*

Видях аз един дебел глупак, облечен в скъпоценен халат, възседнал арабски кон, а на главата му блестеше чалма от тънко и скъпо египетско платно. Някой ме попита:

— Саади, как ти изглежда този пъстър брокат върху главата на този глупав ат?

— Това е грамота с гнусно съдържание — отвърнах аз, — написана със златни букви!

*Че е животно — на магарето личи,
прилича на теле, но като вол мучи.*

Добрата душа е по-добра от хиляди копринени дрехи.

*Не можеш да твърдиш,
че туй животно на човек прилича —
дори по дрехата му
и по това, което той владее.*

*Във външността му проникни —
да разбереш тогава,
че няма нищо друго освен кръв,
която може някой ден да се пролее.*

* * *

*Дори да обеднее благородният човек,
не ще е недостоен и безроден.*

С пирони златни своя праг да обкове —

юдеят няма да е благороден.

Един крадец казал на някакъв бедняк:

— Мигар не те е срам заради грош да протягаш ръката си пред всеки скъперник?

Беднякът отговорил:

*Ръката ми за грош е по-добре да се протегне,
а не да я отрежат с меч, ако към златото посегне.*

Разказват, че един пехливанин бил измъчен до крайност от злата съдба и широкият му врат — изнемощял от неуспехи. Отишъл той да се оплаче на баща си и му поискал разрешение със следните думи:

— Реших да се отправя към далечно пътешествие; може би ще ми се отдаде със силата на ръцете да намеря щастието си:

*Талант и доблест — пух и прах
са те, ако човек нехае.
Алоето дъхти в жарта,
а мускусът, разтрит, ухае.*

Бащата отговорил:

— О, синко, изхвърли от главата си тази безразсъдна мисъл и прибери нозете на въздържанието под полата на спокойствието, тъй като мъдреците казват: щастието не идва според заслугите и затова е по-добре да не си причиняваш излишни вълнения.

*Не може никой да е щастлив насила,
не за слепеца пролетта се е родила!*

* * *

*Какво да прави силният човек,
ако се види изоставен от съдбата.*

*Щастливата ръка е по-добра
от тази, що със сила е позната.*

* * *

*От всеки косъм твой да блика мисъл жива —
без полза е, ако съдбата е немилостива.*

Синът казал:

— Татко, изгодата от пътешествието е голяма: пътувайки, радваш сърцето, извличаш някаква полза, виждаш разни чудеса, слушаш чудесии, разглеждаш градове, разговаряш с приятели, разширяваш познанията си, умножаваш богатствата си, запознаваш се с различни хора и изпитваш радостта и позора. Както казват пътниците, които вървят по божия път:

*Ти няма с дух висок да полетиш,
додето в своя дом седиш!*

*Тръгни на път, поскитай по света,
преди със него да се разделиш.*

Бащата промълвил:

— О, сине, ползата от пътешествията, както казваш ти, е голяма, но те са достъпни само за пет категории хора. На първо място са търговците, които освен богатството и доходите, имат и прелестни роби и робини, и пъргави коняри. Те се наслаждават на светските блага всеки ден в нов град, всяка нощ — на ново легло, всеки час — с нова разходка:

*Богатия човек в пустинята, в степта, в гората —
не го посрещат като чужденец.*

*Но този, за когото мирските блага са недостъпни,
и в своя роден край е пришълец.*

На второ място са учените, които със сладкодумието, достойнствата на ума и красноречието си, където и да отидат, се радват на почест и получават всичко необходимо.

*Прилича ученият мъж на чисто злато,
където и да е, посрещат го богато.
А глупавият властелин е като грош,
без стойност и значение познато.*

На трето място са красивите хора. Сърцата на всички са склонни да общуват с тях; както казват мъдреците: малката красота е по-добра от голямото богатство. Говорят, че красивото лице е балсам за умореното сърце и ключ, който отваря затворени врати. И естествено неговото присъствие е навсякъде желано, а да служиш на такова лице е приятно задължение.

*Да, всеки към красивия човек
е благосклонен,
дори последният от своя дом
да е изгонен.*

*В Корана аз видях веднъж
едно пауново перо.
„Че те почитат — промълвих, —
за мене е добро!“*

*А то отвърна: „Замълчи,
че всичко, що е тук красиво,
не ще го никой спре
да радва всичко живо!“*

* * *

Щом юношата е красив и строен,

не е беда и да остане сам.

*Тъй бисерът от раковината си няма нужда
и всеки е готов да купи бисера голям.*

Четвърти е певецът, който с гласа на Давид спира течащите води и полета на птиците. С помощта на този дар той пленява сърцата на влюбените; мъдрите се стремят да общуват с него и полагат грижи като за скъп приятел.

*Слухът ми красотата на мелодията дири,
къде е този, който с лютнята ще ми засвири?*

* * *

*О, колко е прекрасен нежният ти и печален глас,
за рано вкусилия радостта е той отрада!*

*Гласът приятен от красивото лице е по-добър,
макар че той храна духовна е, а то — награда.*

И накрая — занаятчията, който изкарва прехраната си с труд, така че не му се налага да унижава достойнството си заради насыщния хляб.

*Ако замине обущарят във друг град,
ще преживее с труд, каквото да се случи.*

*Но ако царят на Нимруз^[1] изгуби своя трон,
той ще гладува като куче.*

О, сине, качества, описани от мен, дават на хората душевен покой и всякакво благоденствие по време на пътешествие; но ако човек, лишен от тях, тръгне по света с празна надежда, никой няма да чуе името му и ще остане неизвестен.

*Щом на съдбата ти си чужд,
пред тебе тя ще изкопае ями.*

*Ако е съдено на гълъба да бъде без гнездо,
в капана зърното ще го примаме.*

— О, татко — възкликнал синът, — как е възможно да се противоречи на мъдреците, които са казали: въпреки че насъщният хляб е даден от небето, все пак е нужно да се изкарва по някакъв начин, макар че бедите са предопределени от съдбата, човек трябва да стои по-далече от вратата, през която влизат.

*Макар че хлябът ни се дава от небето,
умът те задължава да го търсиш из полята.*

*И въпреки, че никой преди своя срок не ще издъхне,
все пак не влизай ти на дракона в устата.*

Аз съм толкова силен, че мога да се бия с разярени слонове и да премея силите си със свирепи лъове. И все пак, татко, за мен ще бъде най-добре да тръгна по света, тъй като нямам повече сила да понасям лишенията.

*Остане ли човек далеч без дом и близки,
да не скърби, родината за него е — света.*

*В нощта богатият към своя дом се връща,
дервишът спи, където го завари вечерта.*

Щом казал това, младежът се простил с баща си, поискал благословията му и тръгнал на път, бърборейки на себе си:

*Ако на доблестния не върви — той заминава
там, гдето даже неизвестен поминава.*

И така той стигнал до брега на една река, която в яростта си влачела камъните по дъното. Те се удряли един о друг и издавали страшен шум.

*Опасно е, когато над реката бурна чаплата лети.
Цял воденичен камък малкият поток върти.*

Той видял една лодка, в която няколко човека срещу дребни монети били заели местата и се готвели да отплуват по водата. Тъй като ръката на младежа била завързана за щедростта, той отвързал устата си с молба; но колкото и да молел, не му помогнали,

*Без злато ти кого ще победиш на тоя свят,
не ти е нужна сила, ако си богат.*

Безсъвестният лодкар се отвърнал със смях от него и казал:

*Без злато как ще плуваш ти,
макар че си добър плувец;
от десет живи сила — не,
вземи ти злато от мъртвец.*

Сърцето на младежа се свило от издевателствата на лодкаря и той решил да му отмъсти, но лодката се отдалечила.

Тогава младежът закрепцял:

— Ако те задоволи дрехата, която е на мен, няма да я пожаля!

Лодкарят хвърлил поглед върху дрехата, съблазнил се и върнал лодката назад.

*Понякога от алчността и мъдреците страдат:
тъй птиците и рибите във мрежите попадат.*

Щом като брадата и яката му попаднали в ръцете на младежа, той го измъкнал от лодката и безжалостно го ударил о земята. Приятелят му слязъл от лодката, за да му помогне, но също срещнал грубост и побягнал. Нямало какво да се прави — помирили се с пехливанина и решили да не му вземат пари за пътя.

*Не тръгнеш ли с насилието да се бориш —
на битката вратата с кротост ще затвориш.*

*С добро и ласки, и със дружелюбен тон —
със косъмче след себе си ще поведеш и слон.*

*Понякога пред злото наведи гърбина,
не реже мечът остър меката коприна.*

Лодкарите започнали да се извиняват за случилото се, паднали в нозете му и лицемерно започнали да го целуват по челото и очите. След това му позволили да се качи в лодката и да потегли на път. Плували, докато стигнали до стърчаща колона, останала във водата от някаква гръцка постройка. Лодкарят възкликнал:

— В лодката се появи пукнатина. Оня от вас, който е най-силен, трябва да се покачи на колоната и да завърже лодката с въже, за да запушим пробоя.

Младежът, опиянен от своята смелост, не подозирал глупавите намерения на оскърбения враг и пренебрегнал съветите на мъдреците, които казват: „Ако веднъж си огорчил нечие сърце, след това и стотици благодетели няма да те спасят от възмездието на онази единствена

обида, тъй като стрелата излиза от раната, но болката остава в сърцето.“

*Подобно на Бекташ^[2] ще ти река:
„Пази се, ако си обидил ти врага!“*

* * *

*Пази се, ще довтаса някой ден бедата,
ако към някой зло си се държал.*

*Към крепостта не хвърляй камък,
че току-виж, обратно полетял.*

Веднага щом младежът намотал въжето от лодката на ръката си и се изкачил върху колоната, лодкарят изтеглил въжето от ръката му и подгонил лодката надалече. Бедният младеж бил поразен. Два дни търпял бедите, мъките и тежките лишения, а на третия — сънят го хванал за яката и го съборил в реката; след едно денонощие течението го изхвърлило на брега. В него все още тлеели последните искрици живот. Започнал да яде листата на дърветата и корените на тревите; като събрал малко сили, той тръгнал през пустинята. Вървял дълго, измъчван от жажда, докато най-после се добрал до един кладенец. Около кладенеца се тълпели хора. Срещу един башиз^[3] получавали чаша вода. Младежът нямал нито един башиз; той започнал да се моли сърцераздирателно, но никой не го съжалил. Поискал да вземе вода насила, но не му се удало; наложило се да повали на земята няколко човека, но хората го надвили, безжалостно го били и го изпонаранили.

*Рояк комари, щом нападнат слона,
макар и силен — ще потъне в кръв.*

Така и мравките, накуп събрани,

ще повалят дори и яростния лъв.

Нямало какво да прави — попаднал на следите на един керван и тръгнал с него. Вечерта стигнали до едно място, което било опасно поради това, че наблизо имало разбойници. Пехливанинът забелязал, че керванджиите започнали да треперят, а в душите им се промъкнал страх пред смъртта. Той казал:

— Не се страхувайте, щом като аз съм сред вас, сам мога да се справя с петдесет мъже, а и другите младежи ще ми помогнат!

Като чули тези думи на младежа, пътниците, които вървели с кервана, останали доволни от неочакваното застъпничество, успокоили се и сметнали за необходимо да подкрепят силите му с вода и храна. А в стомаха на младежа бушувал огън; поводите на търпението се изплъзнали от ръцете му. Жадно преглътнал няколко хапки храна, след това изпил няколко глътки вода. Като успокоил злия дух в стомаха си, той заспал.

С кервана пътувал един старец, много чул и видял. Той казал:

— О, приятели! Аз се страхувам не толкова от разбойниците, колкото от този наш телохранител. Разказват, че един арабин имал няколко дирхема и през нощта не се решил да спи сам в дома си, защото се страхувал от крадци. Довел при себе си един приятел, за да разсее с присъствието си ужаса от самотата. Приятелят прекарал няколко нощи в дома му и веднага щом разбрал къде са дирхемите, откраднал ги и избягал. На сутринта видели арабина гол и със сълзи на очите. Попитали го: „Какво се е случило, да не би крадец да е задигнал дирхемите ти?“ Той отвърнал: „Не, кълна се в аллаха, че ги е откраднал пазачът!“

*Аз винаги се пазя от змията,
от оня миг, когато я настъпих с крак.*

*Врагът е по-опасен от отрова,
ако минава за приятел драг.*

Откъде знаете дали този младеж не е разбойник, проникнал при нас с хитрост, за да извести другарите си в подходящия момент? Съветвам ви да го оставите да спи, а ние да заминем.

Опасенията, изказани от стареца, завладели всички. Натоварили вещите си и оставили спящия младеж. Младежът се събудил едва тогава, когато слънцето започнало да припича раменете му. Той вдигнал глава и видял, че керванът е заминал. Дълго се лутал беднякът, но доникъде не стигнал. Измъчван от жажда и глад, той легнал по очи на земята, приготвил душата си за гибел и казал:

*Кой ще ми каже откога
камилите заюздени поеха?*

*Ако изпадне чужденец в беда,
от чужденец ще види той утеха!*

* * *

*Към чужденец ще се държи немил
тоз, който по чужбина не е бил.*

Докато той произнасял тези думи, край него застанал един царски син, който се бил отдалечил от свитата си по време на лов. Принцът чул думите му и го погледнал. Външният вид на младежа му се сторил благороден, а състоянието му — плачевно. Принцът го попитал:

— Откъде си и как попадна на това място?

Младежът разказал накратко за своите патила. Принцът се смилил над плачевното му състояние и му дал дрехи и пари. След това го отпратил с един от своите доверени слуги и така пехливанинът стигнал до своя град.

Бащата се зарадвал на срещата със сина и благодарил на аллах за благополучното му завръщане. Вечерта младежът разказал на баща си за онова, което се случило с него: за случая с лодката и жестокостта на

лодкаря, за насилието на селяните край кладенеца и за предателството на керванджиите из пътя.

Бащата казал:

— О, сине, нима не ти говорих, преди да тръгнеш, че храбрата десница на бедняка е вързана, а смелата му длан — сломена?

*И прав е оня беден воин,
изрекъл със душа унила:*

*Един грам златен е по-силен
дори от килограми сила.*

Синът възразил:

— О, татко! Тъй или иначе, докато не се потрудиш, няма да добиеш богатство, докато не подложиш живота си на опасност — няма да победиш врага и докато не посееш зърно няма да събереш никаква реколта. Нима не виждаш какъв покой намерих с цената на онзи малък труд, който загубих, и колко мед донесох заради онова жило, което получих.

*Макар аз повече да не изям
от туй, което ми е отредено,
дори за всеки залък хляб
съм длъжен да се трудя вдъхновено.*

* * *

*И щом ловецът пред акулата трепери,
той бисери едва ли ще намери!*

Долният воденичен камък е неподвижен и затова понася големи мъки.

*Какво ли ще яде лъвът,
когато вече остарее?
Ще бъде ли соколът сит,
ако не може да лети?*

*Мечтаеш ли да си на лов,
но не излизаш от дома си,
с ръце и със нозе — паздер —
на паяк ще приличаш ти.*

— О, сине промълвил бащата, — този път небето ти е помогнало и си бил спасен от щастливата съдба — видял те е богат човек, смилил се е над теб и те е извел от тежкото положение; но такива случаи са рядкост и не бива да се доверяваш на случайността, пази се и не позволявай на суетните надежди да те излъжат отново както преди.

*Не всеки път ловецът ще убие зъл чакал,
но мигар
не може във един прекрасен ден
да го разкъса тигър.*

Един персийски цар имал пръстен със скъпоценен камък. Веднъж той тръгнал с няколко от приближените си на разходка до Мусалла в Шираз. Когато пристигнали, той заповядал да поставят пръстена му върху купола на джамията на Азод^[4] и казал:

— Пръстенът ще принадлежи на онзи, чиято стрела премине през него.

Случило се така, че четиридесетте стрелци, които били в свитата му, не улучили. В това време някакво момче си играело върху покрива на хана и пускало стрели на всички страни. Немирният вятър проврял една от тях през пръстена. То получило скъпа дреха, други дарове и пръстена. След това момчето веднага изгорило лъка и стрелите. Попитали го:

— Защо направи това?

То отговорило:

— За да не престава да се носи славата за първия ми успех!

*Ще те учуди умният човек
понякога дори и с глупостта.*

*А често тъй е: щурото дете
по грешка стреля право във целта.*

[1] Нимруз — древно название на Систан (в древността — Сакистан, Сеистан), страна на саките, чергарски племена, населяващи Североизточен Иран и Западен Афганистан. ↑

[2] Бекташ — разпространено тюркско име. ↑

[3] Башиз — дребна монета, синоним на бедност. ↑

[4] Азод од Доуле — властелин на Фарс и Ирак от 949 до 983 година, представител на династията на Буидите. Неговият мавзолей се намира близо до Шираз. ↑

Чух аз, че някакъв дервиш, който живеел в една пещера, бил затворил вратите си за миряни и в неговите високи помисли царете и богаташите нямали никакво уважение и величие.

*Вратата си ако отвориш за просия,
ще бъдеш в нужда до последния си ден.*

*Без алчност си бъди цар на царете,
не ще се скърши врат, от алчността освободен.*

Един от царете на онзи край му изпратил писмо, с което го канел при себе си:

— Ние се надяваме на благосклонността на светия мъж, който може би ще благоволи да опита заедно с нас хляба и солта ни!

Отшелникът дал съгласието си, тъй като да удовлетвориаш молбите е божи завет. На другия ден царят отишъл при отшелника, като поискал извинение за това, че го е обезпокоил с посещението си. Отшелникът станал от мястото си, прегърнал царя, благодарил му за посещението, отнесъл се ласкаво към него и му отдал хвала. Когато царят се отдалечил, един от послушниците попитал отшелника:

— Любезността, която оказа днес на царя, е непривична за теб, никога досега не сме забелязали да си се отнасял с някого така!

— Нима не си чул — отвърнал отшелникът — какво говорят: на когото ядеш хляба ръжен — на него да служиш си длъжен!

*Дори и цял живот ухото, боже,
без звук от арфи и от флейти може.*

*Очите ще живеят и без цвят,
носът ще бъде нос без аромат.*

*Възглаве нямаш ли — ще кажеш: здраве —
и ще си сложиш камък за възглаве.*

*Щом милата не си презърнал ти,
ръцете на гърдите си скръсти,*

*но само този наш стомах — утроба,
насищане не знае чак до гроба.*

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

ЗА ПОЛЗАТА ОТ МЪЛЧАНИЕТО

1

Казах на един приятел:

— Предпочитам да говоря по-малко, тъй като в разговора може да има и добро, и лошо слово, а врагът не забелязва нищо освен лошото.

— По-добър е онзи враг — отвърна той, — който не забелязва доброто!

*Дори добър, дори най-правоверен —
пак на врага си ще изглеждаш черен.*

* * *

*Във вражките очи доброто
изглежда като най-голям порок,
тъй Саади е като роза,
но на врага в окото — трън жесток.*

* * *

*Когато слънцето изгрее дивно,
за прилепа то само е противно.*

Някакъв търговец загубил хиляда динара и казал на сина си:

— Не казвай на никого за това!

Синът възкликнал:

— О, татко, да бъде волята ти, аз нищо няма да кажа, само искам да ми обясниш, каква ще бъде ползата от тази тайна?

— За да не се удвои бедата — отвърнал бащата, — към загубата на парите ще се присъедини и задоволството на хората!

*Не казвай мъката си на врага, че може
той да възкликне радостен: „Дай боже!“*

3

Един ученолюбив младеж изучил до съвършенство всички науки, но по природа бил плах и когато се намирал сред учени хора, не отварял уста от страх. Веднъж баща му казал:

— О, сине, ти също кажи онова, което знаеш!

Той отговорил:

— Страхувам се, че ще ме попитат за онова, което не знам и ще ме е срам!

*Ти слушал ли си как един суфи е подковавал
ботушите си със пирон подир пирон?*

*В миг някакъв военен го повел тогава:
„Ела, приятелю, да подковеш и моя кон!“*

* * *

*Едва ли някой ще те пита, додето —
сигурен — мълчиш,
но дума кажеш ли, веднага ти
трябва да я подкрепиш.*

Някакъв много уважаван учен започнал спор с един еретик — да падне проклятието на аллах над предците му! — но тъй като не го победил с помощта на своите доказателства, захвърлил щита и се отдалечил.

Някой му казал:

— Ти с такива знания и образование не можа да наддумаш някакъв си безбожник!

Той отвърнал:

— Аз познавам Корана, преданията и думите на шейховете. Но той не вярва във всичко това и не иска да ги чуе, така че защо аз трябва да слушам неговата ерес!

*Щом спорецят няма вяра в Корана
и крещи напет,
не му отвърщай, това за него е най-точният ответ.*

Джалинус^[1] видял веднъж как някакъв глупак хванал един учен за врата, като го обсипвал с всякакви ругатни. Джалинус възкликнал:

— Ако наистина беше учен, той не би довел с глупака спора до такава крайност на позора!

*Не ще се скарат двама мъдреци.
Не се препира умният с глупци.*

*Но щом един невежа се развика,
все може да го укроти умника.*

*А щом са чисти две сърца — за тях
честта е скъпа, подлостта е грях,*

*че само глупостта на двама стига,
за да разкъсат даже и верига.*

* * *

*Един човек бил обруган веднъж,
но спрял пред грубияна: „О, достоен мъж!*

*Къде, къде съм повече аз черен
от туй, което знаеш ти, благонамерен!“*

[1] Джалинус — Гален, знаменит римски лекар и естествоизпитател, оказал голямо влияние на средновековната медицина. Предполага се, че е роден в Пергам около 130-та година и

умира около 200-та година. Автор и на трудове по логика, философия и др., той се ползува с голяма популярност в източните страни. [↑](#)

Сибхан Вайел^[1] бил признат за несравним оратор, защото в течение на година постоянно излизал пред едно събрание и не изричал един и същ израз; ако му се наложело да изрази същата мисъл, употребявал други думи, без да се повтаря. Това било едно от качества, необходими на хората, приближени до царя.

*Дори и да си сладкоречив и мил
и всички думи да си усвоил —*

*едно и също не повтаряй многократно:
халва два пъти да ядеш е неприятно.*

[1] Сахбан Вайел — знаменит арабски оратор (VII в.); неговото красноречие е влязло в предания и поговорки. ↑

Слушал съм, че някакъв мъдрец казал:

— Никой не изразява своето невежество така, както онзи, който започва да говори, преди другият да е завършил онова, което е започнал да разказва!

*Човеко умен, с край е всяка реч,
затуй не говори, щом друг говори!*

*Тоз, който ненавижда глупостта,
едва ли друга мисъл ще повтори.*

Няколко от слугите на Махмуд попитали Хасан Майманди^[1]:

— Какво ти каза султанът днес за онази работа?

— Това няма да остане тайна и за вас — отговорил той.

— Онова, което той казва на теб — възразили те, — няма да го каже пред такива като нас!

Той отвърнал:

— Защото вярва, че и аз няма да го кажа на никого; така че защо ме питате?

*Дори добър, дори най-правоверен —
пак на врага си ще изглеждаш черен.*

*Не доверява всичко царят на везира:
за царска тайна лесно се умира.*

[1] Хасан Майманди — везир на султан Махмуд Газневи. ↑

Поколебах се веднъж да купя някаква къща. Един евреин ми каза:

— Аз съм от собствениците в този квартал. Никой няма да те осведоми по-добре от мен за нейните достойнства. И ще ти кажа: купи я, тя няма недостатъци отвед!

Аз отговорих:

— Освен един, че ти си мой съсед!

*Къща със съсед като теб
дирхеми десет евтени не струва,
но се надявам, че след твойта смърт
за хиляди ще се купува.*

Един от поетите отишъл при главатаря на някакви разбойници и му прочел хвалебствена ода. Главатарят заповядал да го съблекат и да го изгонят от селото. Нещастникът тръгнал гол и бос по студа. Към него се спуснали кучета, той поискал да вземе камък, за да ги прогони, но земята била замръзнала и нищо не могъл да направи.

— Ех, че мерзавци! — възкликнал той. — Пуснали кучетата, а завързали камъните!

Главатарят видял това през прозореца, чул думите му, разсмял се и казал:

— О, мъдри човече, поискай от мен, каквото желаеш!

— Ако искаш да ме дариш, върни ми дрехите! — отвърнал той.
— И от това ще бъда доволен.

*От хората добро човекът чака:
от теб — аз не, но не мъчи бедняка!*

Главатарят на разбойниците го съжалил, върнал му дрехите и за да бъде мил — прибавил към тях една шуба и няколко дирхема.

Някакъв звездоброец, като се завърнал в къщи веднъж, заварил при жена си непознат мъж. Той захванал да го ругае и нагрубява, започнала кавга, вдигнала се врява. Един умен човек, който, без да иска, станал свидетел на това зрелище, възкликнал:

*Защо ли ти са небесата, щом
не знаеш кой е в твоя дом?*

Някакъв проповедник, който притежавал отвратителен глас, смятал, че пее прекрасно и, уви, не пропускал случай да се изяви. Ти би казал, че в гърлото му има гарван, който предвещава раздяла, или би решил, че думите от Корана: „Наистина и най-противният от гласовете — е гласът на магарето“ — са казани за него.

*Когато ревне проповедникът Аболфаварес^[1],
стените на Естахр^[2] се тресат сред Фарс.*

Жителите на селото търпели безкрайни мъки, но поради сана му не се решавали да роптаят против него. Ала веднъж дошъл да го навести един проповедник, който изпитвал към него скрита омраза, и му разказал:

— Сънувах един сън за теб, дано да бъде за твое добро!

— Какъв е сънят? — попитал онзи.

— Стори ми се насън — отговорил дошлият, — че имаш прекрасен глас и хората се наслаждават на твоето пеене!

Проповедникът потънал за известно време в размисъл, а след това промълвил:

— Благословен сън си сънувал, тъй като ми показва моя недостатък и аз разбрах, че имам противен глас и хората се измъчват от моето гръмко пеене. Разкайвам се и отсега нататък ще произнасям молитвата съвсем тихичко!

*Защо ми са приятели, що лудо
приемат глупостите ми за чудо*

*или за доблест всеки мой порок:
уж виждат роза, а не шип жесток.*

*Къде сте, врагове, че само с вас
пороците ще си откроя аз?*

[1] Аболфаварес — арабско иронично прозвище на осела. ↑

[2] Естахр — древната столица на областта Фарс — Персепол, известна със своите каменни постройки. ↑

Един човек доброволно призовавал към молитва в джамията „Санджария“^[1], но гласът му звучал така ужасно, че предизвиквал отвращение у тези, които го слушали. Емирът, който владее джамията, бил справедлив и великодушен човек и не искал да го обиди. Но веднъж му казал:

— О, доблестни човече, към тази джамия има стари муезини; на всеки от тях аз плащам по пет динара на месец, но на теб съм готов да дам десет, ако отидеш на друго място!

Той се съгласил да вземе парите и си отишъл. След известно време същият човек срещнал емира на пътя и се обърнал към него:

— О, повелителю, ти постъпи с мен несправедливо, като ми предложи десет динара, за да напусна джамията, тъй като там, където отидох, ми предлагат двадесет динара, за да отида на друго място, но аз не съм съгласен.

Емирът се превил от смях и като се насмял до насита, дал му такъв съвет:

— В никакъв случай не ги вземай, те ще ти предложат и петдесет!

*Длетото по гранита тъй не стърже,
тъй както грубият ти глас във моето сърце.*

[1] Санджария — джамия в град Санджар в Месопотамия. Градът е основан от селджукския шах Санджар през XII век. ↑

Някакъв човек с противен глас четял високо Корана. Един чистосърдечен мъж минал покрай него благочестиво и го попитал учтиво:

— Колко получаваш на месец?

— Нищо не получавам — отговорил онзи.

— Тогава защо се измъчваш така? — продължил събеседникът му.

— Аз чета заради бога! — отвърнал той.

— За бога, повече не чети! — промълвил другият.

*Щом ще четеш Корана с глас неверен,
исляма ще покриеш с цвят най-черен!*

ПЕТА ГЛАВА

ЗА ЛЮБОВТА И МЛАДОСТТА

1

Попитали Хасан Майманди:

— Султан Махмуд имал толкова красиви роби и всеки от тях може да бъде признат за чудо на света. По каква причина той не е така благосклонен и не изпитва такава любов към никого от тях, както към Аяз^[1], който не се отличава с особена красота?

— Онова, което владее сърцето всекичасно — отговорил Хасан, — и за очите е прекрасно.

*Тоз, който приближен е на султана,
е прав и разни глупости да натвори.*

*А онзи, от когото се отвърне падишахът,
и за роднините си той е чужд дори.*

* * *

*Ако човек погледне със очи враждебни
Юсуф в лицето — той ще му се стори нетърпим.*

*Но дявол да погледне, радостен и влюбен,
ще го приеме в миг за херувим.*

[1] Аяз — любим роб на султан Махмуд Газневи. ↑

Казват, че един господар имал рядко красив роб и винаги отправял към него поглед, изпълнен с любов. Веднъж властелинът казал на един от своите приятели:

— Ех, добре щеше да бъде, ако този роб, който е толкова красив и строен, не си отпускате езика и си живеете спокоен!...

— О, братко — отвърнал другият, — ако е разбрал чувствата ти, не чакай повече от него покорност, тъй като, щом между хората се породят любов или злоба, изчезват господарят и робът!

*Ако започне шахът с роба
да се държи като с другар,*

*не ще е чудно, ако робът
на шаха стане господар.*

* * *

*И щом е роб — вода да носи,
да прави тухли от калта.
Ако случайно го разглезиш,
ще ти докара той беда.*

3

Видях веднъж един благочестив мъж, който беше завладян от любов към една особа. Той нямаше сили да търпи, но нямаше и възможност да разкрие чувствата си. Колкото и упреци да чуваше, колкото и мъки да понасяше, не се отказваше от безумната си страст, в чиято власт се намираше, и често декламираше:

*Полата ти аз няма да изпусна,
дори със остър меч да ме удариш ти.*

*От твоя дом когато ме изгониш,
той пак отново, ще ме приюти!*

Веднъж започнах да го упреквам и му казах:

— Какво стана с необикновения ти разум и покой, та не можа да устоиш пред похотливата плът, приятелю мой?

Той потъна за известно време в размисъл и промълви:

*Когато дойде цар-любов,
сърцето разума не слуша.*

*И ще ли е беднякът чист,
ако живее в кал до гуша.*

Някой загубил власт над сърцето си. Завладяла го такава страст, че бил готов да пожертвува живота си за нея; и предмет на неговата мечта били опасните и пагубни места, а не вкусните сладости, създадени, за да попаднат в устата, и не птицата, която е лесно да уловиш с капан.

*Щом хубавица се обърне
от твойто злато настрана,
то шепа прах и туй имане
ще са за теб с една цена.*

Започнали веднъж да го уговарят:

— Пази се от тази несбъдната мечта, тъй като много са изгорели от същата страст до основи и се намират в плен на нейните окови!

Заплакал той и казал:

*Я по-добре не говорете,
аз цял горя от пламък нов.*

*Боецът от чужд меч загива,
а влюбеният — от любов.*

Същността на любовта не позволява да се откажеш от чувствата си заради безопасността на душата.

*Ако за себе си се само грижиш,
за лъжевлюбен ще се мислиш, щеш не щеш.*

Дори и любовта да не откриеш,

във търсенето ѝ си длъжен да умреш.

** * **

*Помолен, ако разреши —
ръката му ще взема драг,
ала не ми ли позволи —
аз ще умра пред неговия праг.*

Приятелите, които се интересували от съдбата му и съчувствували на неговата участ, не преставали да го съветват, дори го оковали във вериги, но всичко било безполезно.

*Пелин ми лекарят предписва, о, нерадост,
когато мойта алчна плът желае сладост!*

** * **

*Ти слушал ли си как един красавец
пред юношата влюбен споделил:*

*„Додето в огън ти изгаряш страстно,
какво, че в твоите очи съм мил?“*

Казват, че разказали за това на царския син, който бил предмет на неговите чувства:

— Един младеж изпитва голяма любов към теб; той е благороден и красноречив, любезен и учтив и хората слушат от него изящни шеги. Изглежда, че в сърцето му вълнението е взело власт и той е завладян от страст.

Царският син разбрал, че младежът е влюбен в него и че той, принцът, е вдигнал праха на злополучието му. Принцът препуснал с

коня си към него. Влюбеният, като видял, че онзи приближава, заплакал и казал тогава:

*Тоз, който ме погуби,
нак при мен се връща
и своята жертва
състрадателно прегръща!*

Колкото и ласкаво да се отнесъл с него принцът, колкото и да го питал: „Откъде си, как се казваш и с какво се занимаваш?“ — онзи не отговарял, тъй като така бил потопен в морето на любовта, че не можел да си поеме дъх в гърдта.

*Макар че знаеш наизуст
и седемте раздела на Корана,
как „а“ и „б“ ще различиш,
щом в твоята гръд пулсира рана!*

Принцът възкликнал:

— Защо не говориш нищо, та нали и аз съм от кръга на дервишите, дори съм техен верен роб!

Тогава онзи младеж, ободрен от състраданието на любимия, вдигнал глава от водовъртежа на любовните вълни и промълвил:

*И странно, ти пред мен стоиш,
а моето сърце тупти
и още думи имам аз,
когато сам говориш ти!*

Щом казал това, той издал безумен вик и на бога душата си предал за миг.

*Какво, ако човек умре
на своята любов пред прага!
Ще бъде чудно, ако жив
от смърт успял е да избяга?*

Един ученик бил необикновено красив и пленително красноречив. Учителят, по силата на присъщата за човешкия род чувственост, не останал равнодушен към красивата му външност. Към този ученик той не прилагал изискванията и наказанията, които вършел спрямо другите деца, и когато го намерел сам, той му казвал:

*Така по твоя ангелоподобен образ съм увлечен,
че мисълта за мен е без крила.*

*От съзерцание към теб очите си
не мога да отвърна,
дори да видя, че към тях лети стрела.*

Веднъж момчето рекло:

— Отделяй за душевното ми съвършенство същото внимание, което отделяш за моето учение. Ако забележиш в поведението ми някакъв недостатък, който за самия мен може да изглежда достоен, посочи ми го, за да се поправя!

— О, сине — промълвил учителят, — помоли за това друг, тъй като очите ми се взират в теб с любов и небето ми е свидетел, че не виждам в теб нищо друго освен добродетел.

*В очите на врага — дано да ги извадят! —
достойнствата му са пороци, но ако ти*

*едно достойнство имаш и седемдесет пороци,
в душата на приятеля ти само то ще заблести.*

Помня, че една нощ при мен дойде скъп приятел. Аз така рипнах от мястото си, че без да искам, угасих с ръкава си свещта:

*Така се случи, че в тъмата
ме озари лице красиво
и се учудих на съдбата
за туй знамение щастливо.*

Той седна и започна да ме кори:

— Искам да знам, защо, като ме видя, веднага угаси свещта?

— За това има две причини — отвърнах аз, — първо, на мен ми се стори, че е изгряло слънцето, и, второ, в главата ми дойде следният стих:

*Ако злодей закрие твойта свещ злорадо,
стани и пред народа да дочака той смъртта!*

*А дойде ли при теб любимата с усмивка,
хвани я за ръка и угаси свещта.*

Някой казал на приятеля си, когото дълго не бил виждал:

— Къде беше, така ми се искаше да те видя!

— По-добре да тъгуваш по приятеля си, отколкото да скучаеш от неговото присъствие! — отговорил той.

*Късно ти пристигна, мила,
разпростря над мен крила,*

*и затуй не ще аз пусна
скоро твоята пола.*

*Ако моята любима
виждам само в рядък час,*

*дойде ли — то няма скоро
да ѝ се нарадвам аз.*

Ако любимата дойде при теб с приятелки, знай, че се готви да те измъчва, тъй като срещата ви ще бъде придружена от ревност и завист.

*Когато с дружките си ти почукаш на вратата,
макар че идваш с мир, донасяш и кавгата.*

* * *

*Когато милата със друг говори,
сърцето ми потайно я кори.*

Усмихвайки се, той каза:

*О, Саади, свещта съм аз, която свети.
Какво, че перерудата ще изгори?*

Помня, че в миналото с моя приятел живеехме в съгласие като две ядки в една черупка. Внезапно се наложи да се разделим. След известно време той се върна и започна да ме укорява.

— През това време ти не изпроводи при мен нито един пратеник!

— Щях да завиждам — отвърнах аз — при мисълта, че погледът на приятеля е озарен от светлината на твоята красота, когато аз съм лишен от нея!

*Приятелю мой стар, да се разкайвам не прави,
макар че няма и под меч да се разкая!*

*Ревнувам аз, когато някой се загледа в теб,
и знам, че няма да ти се нагледа той докрая!*

Видях един учен, който беше запленил от една особа; но тайната му не остана зад завесата. Той изтрая много обиди и ги понесе твърдо. Веднъж му казах приятелски:

— Аз знам, че в привързаността си към тази особа няма нищо осъдително и любовта ти не вреди на никого. Но въпреки всичко това не е достойно за учен с такова високо звание и копнежи да се излага на лъжливи подозрения и да търпи обиди от невежи.

— О, приятелю — отвърна той, — не се дръж с ръката на своите упреци за полата на моята зла съдба. Аз често размислям върху тези добри съвети, които ми даваш, но за мен е по-лесно да понеса обидите, отколкото раздялата с нея. Мъдреците казват: „По-лесно е да вкочаниш сърцето си през зимата, отколкото да откъснеш погледа си от лицето на любимата!“

*Сам ли си, без своята любима —
и скръбта ти трябва край да има!*

*Бях ѝ казал да ме пощади,
после исках тя да ми прости.*

*докато престанах да се моля,
покорен от неизбежна воля.*

*Призован или прогонен — аз
само чакам нежния ѝ глас.*

В разцвета на младостта си, както се случва обикновено на тези години и както сам знаеш, с един красавец тайно общувах аз. Той имаше прекрасен глас, а неговото лице — светлина — беше като пълна луна.

*Мъхът по бузите му — сякаш
от извор жив бе пил вода.*

*А който сладостта обича,
да види сладката уста.*

Случайно забелязах една негова постъпка, която ме попари убого и към която се отнесох особено строго. Смъкнах аз завесата на своето покровителство, събрах скъпоценностите си от полето на любовта и му казах:

*Иди си и прави това,
което в миг ти хрумне,
щом огънят е догорял,
не може пак да лумне.*

Чух, че, като си отиваше, той каза:

*Щом прилепът със слънцето не може да живее,
то от това едва ли то ще потъмнее.*

Като продума това, той си отиде и раздялата с него ме опечали.

*Замина си, на любовта цената
не знаех аз преди бедата.*

*Ела, убий ме, пред нозете ти да онемея
е по-приятно, отколкото без тебе да живея.*

Но благодарение на божията милост той се върна след известно време и аз помислих, че мъката ми ще се облекчи. Ала гласът му, подобен на гласа на Давид, беше променен, красотата му, подобна на красотата на Йосиф, беше повехнала, ябълката под брадата му беше покрита с мъх, подобен на мъха на дюла; беше изчезнало оживлението от пазара на неговата красота. Той очакваше да го прегърна в обятията си, но аз се отстраних и промълвих:

*Когато беше с чуден мъх,
отблъсна влюбения в теб далече.*

*Сега за прошка молиш ти,
със четина върху страните вече.*

* * *

*О, пролет, ти до вчера бе прекрасна;
махни котела, огънят угасна.*

*И докога ще ходиш важен ти,
не виждаш ли, че младостта лети?*

*Върви към този, който те бленува,
бъди любезен с онзи, що купува.*

* * *

Приятна е зелената трева —
щом казваш значи си разбрал това.

Лицето нежно с девствен мъх покрито —
за влюбените не остава скрито.

Но в твоята градина само щир
зася — и вече нямаш мир.

* * *

Ще се смириш ли ти, или
косите си ще скубеш —
на красотата дните чудни
подобно дим ще отлетят.
Душата си да бях държал
в ръка, тъй както ти — брадата,
не ще я пусна до деня
на оня Страшен съд.

* * *

Попитах го: „Какво се случи
със твоето лице красиво,
какви са тия черни бръчки
по края дивен на луната?“
Отвърна той: „Не знам къде е
лицето ми или навярно
покри се в черно, в знак на траур
по времето на красотата!“

Попитали един бедуин:

— Какво ще кажеш за юношите?

Той отвърнал:

— Ла хайра фахим мадама, ахдухун латифан ятахашану ва иза хашуна яталятифу — или: дотогава, докогато те са миловидни и красиви — са груби и гневливи, но когато загрубеят и погрознеят — стават учтиви и лъстиви.

*Додето е красиво, нежно,
момчето е с обноски груби.*

*Но порасте ли му брадата
противно — търси да се влюби.*

Попитали един учен:

— Ако някой може да седи с лунолика красавица в уединение, когато вратите са затворени, съперниците спят, страстта бушува и желанието побеждава; с една дума, както казват арабите: „Фурмата е узряла, а пазачът спи“ — възможно ли е той да се въздържи и да се спаси от нея?

— Дори да се въздържи с безкрайно търпение — отвърнал ученият, — от злите езици няма спасение!

*Да свършиш своите дела
не е тъй сложно,
но чуждите езици да завържеш
е невъзможно.*

Заклучили в една клетка папагал и гарван. Папагалът се измъчвал: неприятно му било да гледа гарвана и казал:

— Твоята отвратителна външност и омразният ти вид, противните ти навици и... всичко в теб ме отвращава! О, гарване, вестителю на раздялата, о, ако между мен и теб разстоянието беше такова, каквото е между изтока и запада!

*Събуди ли се някой и те види,
денят му ще е черен като креп.*

*Съсед подобен само заслужаващ,
но где ще се намери като теб?*

Най-удивителното от всичко било това, че гарванът също много тъгувал и се измъчвал от съседството с папагала. Бъбрейки: „Спаси ме, господи!“ — той се оплаквал от превратността на съдбата и потривайки от отчаяние криле, говорел:

— Ех, че тежка съдба! Каква зла орис и променливо време настана! На моя сан подобава не това, а да се разхождам важно по градинската ограда с някоя врана!

*За праведния мъж е ад затвора,
ако попадне в него на безпътни хора.*

Какъв грях съм извършил, че съдбата ме наказва с оковите на бедствието в обществото на този самодоволен глупак и негоден дърдорко?

Не ще пристъпи никой до стената,

ако те види в миг изобразен.

*Дори за дом да притежава рая,
към ада ще е всеки устремен.*

Тази притча ти разказах, за да знаеш: отвращението на невежия към мъдреца е сто пъти по-голямо, отколкото ненавистта на мъдреца към глупеца.

*Във Балх^[1] един безпътен хубавец
така смутил смирения дервиш:*

*„Скучаеш ли? Недей да бъдеш кисел —
и ти, за нас, безпътните, горчиш!“*

** * **

*Около теб са рози и лалета,
а ти сред нас си като дънер сух,*

*противен вятър, студ, магаре диво
и лед — за пролетните звуци глух.*

[1] Балх — един от големите градове на областта Хорасан. Разрушен през XIII век от монголските нашественици, той не успява да върне своето културно величие и сега е малък град в северната част на Афганистан. ↑

Имах приятел, с когото странствувахме дълго време, деляхме хляба и солта и дружбата ни стана безпределна. Но веднъж заради една нищожна изгода той си позволи да ме обиди и сложи край на приятелството ни. Но въпреки това сърдечната привързаност продължи и от двете страни. Разбрах веднъж, че когато прочели на едно събиране два бейта от моите стихове:

*Ще дойде моята любима,
със прелестната си усмивка
сол нетърпима ще посипе
във моята сърдечна рана.*

*О, ако мога аз тогава
къдриците ѝ да поема —
подобно от ръкав вълшебен,
от беден най-богат ще стана. —*

няколко от приятелите ми потвърдили изяществото на тези стихове (навярно от великодушие!) и ме благословили. Заедно с тях превъзнасял стиховете и моят стар приятел, който изразил съжаление по старата ни дружба, разкайвайки се за своята постъпка. Щом разбрах, че и той иска да се помирим, аз му изпратих следните бейти и ние се помирихме:

*Сближи ни верността в съюз незрим,
но ти го наруши невъзмутим.*

*Отречен от света, към тебе се привързах,
повярвал, че си огън, а не дим.*

*Но ако искаш да се помирим — върни се, —
за мен ще бъдеш още по-любим.*

Един човек имал млада и красива жена, но тя умряла, а грохналата тъща останала в дома на нещастния вдовец, за да пази зестрата. Ужасно много го измъчвали разговорите ѝ, но той не намирал начин да се избави от нея. Веднъж дошли да го навестят няколко приятели. Един от тях попитал:

— Как понасяш раздялата с любимата жена?

— Да не виждам жена си в нашата къща — възкликнал той — е толкова тежко, колкото да виждам своята тъща!

*Увехна розата, но раснат шиповете покрай нея.
Отнесоха съкровището, но остана змея.*

*Ела, убий ме, пред нозете ти да онемея
е по-приятно, отколкото без тебе да живея.*

*Да, вражо копие да те лиши от зрак,
отколкото край себе си да гледаш злобен враг.*

*Със хиляди приятели да се простиш накрая,
но враг един да не пристъпи в твойта стая.*

Помня как в дните на моята младост вървах по улицата с преизпълнено от самотност сърце и видях едно прекрасно лице. Това беше през месец юли, когато горещината пресушаваше устата и ме караше самума^[1] да губя ума и дума. Не можех да понеса слънчевия зной и потърсих защита под сянката на някаква стена, надявайки се някой да угаси юлската ми жажда със студена вода.

Изведнъж в тъмната сянка на дома засия зора — появи се красавица за миг, чиято прелест не е в състояние да опише и най-красноречивият език. Тя изгря като утро в градината — свежа и млада — или като жива вода в ада. В ръката си държеше чаша с леденостудена вода, подсладена със захар и вино. Не знам дали към питието имаше розова вода, или в него бяха попаднали няколко капки от розата на нейното лице. С една дума, аз взех това подсладено питие от нея, изпих го и като че ли започнах отново да живея!

*Така съм жаден, че не ще се утоля — не крия,
дори и цялото море до дъно да изпия.*

*Блажен е този, който още в утринния миг
се наслаждава на такъв прекрасен лик.*

*Пияният за кратко е пиян и изтрезнява,
а влюбеният — до смъртта си чак пиян остава.*

[1] Самум — горещ вятър в Сахара, който духа от юг на север и носи облаци от пясък. ↑

Веднъж Мохамад Хоразмшах^[1], бог да го благослови, заради някаква изгода сключил мир с хатайците. Скоро след това аз влязох в съборната джамия в Кашгар. Там видях едно момче, което беше необикновено обаятелно и безкрайно привлекателно: О, за такива като него казват:

*Какъв учител те научи
да мамиш с изумруден чар,
със думи ласкави и хитри,
капризни — този буден дар!
Такъв човек със толкоз много
безценни бисери в душата
не знам — навярно той е имал,
о, ангел чуден за другар.*

То държеше в ръката си „Въведение в синтаксиса“ на Замахшари^[2] и четеше „Зейд ударил Амр“^[3] — действието на глагола преминава на Амр.

— О, сине! — казах аз. — Хоразм и Хата се помириха, а между Зейд и Амр враждата все още продължава!

То се засмя и попита откъде съм роден.

— От ширазката земя! — отвърнах аз.

— Какво знаеш за стиховете на Саади? — попита ме то.

Отвърнах:

*Аз срещнах граматик, той като Зейд и Амр
към мене се нахвърли разгневено.*

*Навел глава, халатът му се влачеше в прахта —
такъв как може да е с чувство извисено?*

То потъна за известно време в размисъл и след това промълви:
— В този край са известни голяма част от стиховете му на персийски език: ако ми прочетеш нещо от тях, ще ми бъде по-леко да ги разбера, тъй като „говори с хората в съответствие с техния разум!“. Аз отговорих:

*В граматиката щом потъна като в бездна,
търпението от душата ми изчезва.*

*За нас вълшебник стана ти голям,
за теб ний мислим, ти — за Зейд и Амр.*

На сутринта, когато реших да си тръгна, някой му каза, че един-кой си е Саади. То дотича при мен, прояви нежност и изрази съжаление:

— Защо толкова време не каза, че това си ти, щях да се подготвя да почета пристигането ти така, както подобава да бъде почетен велик мъж?

— В твоє присъствие — отвърнах аз — не мога да промълвя дори дума за това, че съм аз!

— Да беше отдъхнал за известно време в този край, та да получим някаква полза, като ти служим! — възкликна то.

Аз казах:

— Не мога да изпълня желанието ти по силата на следния разказ:

*Един мъдрец открих веднъж
дълбоко в планината;
сред райските поляни той
се радваше на пещерата.*

*„Защо не идеш във града —
за миг попитах аз, —
не ще усетиш нужда там
от нищо нито час?“*

*„С красавици е пълен той —
дочух това да казва, —
където има много кал,
и слонът не изгазва!“*

Казах това, целунахме се един друг по челата и лицето и се простихме:

*Защо приятеля си да целувам,
щом подир миг ще се сбогувам?*

*Виж ябълката наранена —
оттук е жълта, а оттам — червена.*

* * *

*Без теб от мъка не намеря ли смъртта,
мисли — не съм бил верен в любовта!*

[1] Мохамад Хоразмшах — шах на Хоразм, съвременник на Чингис хан, впоследствие (1220) разгромен от него. Умира от глад на един от островите на Каспийско море. ↑

[2] Замахшари — знаменит филолог (1075 — 1144), автор на многочислени трудове по арабски език. ↑

[3] Зейд и Амр — едни от най-разпространените арабски имена, които често се използват като примери при граматически упражнения. Същите са от трудовете на Замахшари. ↑

Един дервиш се присъедини към кервана, с който се отправихме към Хеджаз. Някакъв арабски емир му подари сто динара, за да ги принесе в жертва.

Изведнъж хафаджийски разбойници върху кервана налетяха и съвсем ни обреха. Търговците започнаха земята да рият и безполезно да вият.

*Плачи и вий към свода многократно —
разбойникът не ще ти върне златото обратно.*

Само онзи благочестив дервиш стоеше така спокойно, като че нищо не беше се случило. Аз му казах:

— Мигар разбойниците не ти взеха онези динари?

— Да, взеха ги — отвърна той, — но аз не бях толкова привързан към тях, та загубата им да съкруши сърцето ми.

*Не се привързвай ти, ще се излъжеш:
по-трудно е след туй да се отвържеш.*

Аз казах:

— Подобно на тези думи е онова, което някога изпитах сам. На младини дружих с един младеж и бях до такава степен привързан към него, че красотата му беше като кибла^[1] в моите очи, а срещите с него бяха цел и извор на живота ми.

*Той можеше да се сравни
със ангели небесни
и нямаше на тоя свят
човек с чертите му чудесни.*

*Кълна се в любовта, след него
не можех да дружа със друг,
и връзки никакви за мен
не бяха вече интересни.*

Изведнъж кракът на неговия живот потъна в тинята на небитието и роднините му, изпълнени с мъка, вдигнаха дим от въздишки. Много дни седях край гроба му и ето какво говорех за раздялата с него:

*О, ако можеше в деня,
смъртта когато те отнесе,
в ръката си със остър меч
да порази и мен съдбата,
аз нямаше да виждам днес
света, осиротял без тебе,
и нямаше със твоя прах
да си посипя аз главата.*

* * *

*Потъна тих под рози и жасмини
тоз, който нямаше покой и сън,*

*лицето роза прецъфтя и вече
над гроба му тъмнее трън.*

Като се разделих с него, реших за цял живот да сгъна килима на страстта и да не се сприятелявам с никого.

*Прибоят би изглеждал чуден,
ако вълните не бучаха,
приятно е да късаш рози —
да бяха само без бодли.*

*Като паун аз вчера стъпвах
в градината за среща мила,
а днеска като змей се вия —
без теб сърцето ме боли.*

[1] Кибла — страна, посока в гр. Мека, храм, към който мюсюлманите обръщат лице по време на молитва. В поезията Кибла е синоним на всичко почитано; на нещо, пред което се прекланят. ↑

Разказали на някакъв арабски цар историята на Маджнун^[1], който бил обхванат от любов към Лейли^[2], за това, до какво безумие бил доведен, за това, как той, въпреки своите изключителни качества и красноречие, бродел из пустинята, безсилен да държи повода на волята си.

Царят заповядал да го доведат при него тогава и започнал да го порицава:

— Какъв порок забеляза в достойнството на човешката душа, та си възприел нрава на животните и си изоставил общуването с хората?

Маджнун казал:

*Приятелите ме упрекват
за любовта ми към Лейли,
но само ако я погледнат,
ще бъда оправдан, нали?*

*От тези, що ме укоряват,
щом зърнат своята усмивка,
едва ли някой ще запази
душата си от зла въздишка!*

*Пред твоя нежен поглед, мила,
със развълнувано сърце,
наместо портокал уханен —
ще срежат своите ръце.*

Щом царят чул, че Маджнун казва: „Вижте сами онова, заради което ме упреквате!“ — решил да разбере съответствува ли на съдържанието ликът, с който Маджнун бил облякъл своето твърдение, и поискал да види красотата на Лейли; да разбере с какво толкова го привличат чертите на онази, която предизвиква такъв смут? Царят

заповядал да я намерят. Обиколили всички арабски племена, намерили я и я довели в двореца. Царят я погледнал и видял мургава и слаба девойка. Тя му се сторила незначителна, защото и най-последната жена от неговия харем я превъзхождала по красота и пищност. Проницателният Маджнун се досетил за онова, което мисли царят, и възкликнал:

— В красотата на Лейли трябва да се вгледаш с очите на Маджнун и да имаш неговото сърце, за да можеш да разбереш тайната на блаженството, което излъчва нейното лице!

*Дори и степната гугутка
да беше чула повестта ѝ,
от мъка би глава навела,
би заридала с мен в полето.*

*На този, който не е влюбен,
приятели, така кажете:
„Не знаеш ти какво бушува
на влюбения във сърцето.“*

* * *

*Какво разбира от сърдечна рана
спокойният, от любовта лишен?
Не ще открия болката си аз на други
освен на този, който страда като мен.*

*То все едно е да разкажеш на човек
какво е туй пчелата,
ако поне веднъж не е изпитал той
отровното ѝ жилище и бедата.*

*Додето като нас не се огледаш
във този съдбоносен водовърт,
ще ти се струва всичко само басня*

и няма да изплуваш ти отвъд.

*И не сравнявай болката ми със сърце,
такова чудо не видяло.
Един в ръката си държи солта,
при мен е — върху нараненото ми тяло.*

[1] Маджнун — герой на много източни поетични произведения: арабски юноша, побъркал се от любов към Лейли. ↑

[2] Лейли — героиня от арабски легенди, девойка, в която бил лудо влюбен Маджнун. ↑

Разказват, че хамаданският съдия бил очарован от сина на един ковач и подковата на сърцето му била нажежена от огъня на страстта. Той дълго се измъчвал да го търси и преследва, примамвайки го, и тичал след него, като му говорел за своето състояние:

*Пред моя поглед се изправи строен кипарис
и моето сърце в нозете си захвърли с порив чист.
Зеленият му поглед на капан прилича,
а щом от него се боиш — иди под друга вие.*

Чух, че този младеж срещнал веднъж съдията на пътя; той бил вече осведомен за неговите страдания и неописуемо оскърбен. Младежът без стеснение започнал да ругае и обижда съдията, грабнал дори камък, за да го удари. Не останала обидна дума, която да не изговори към него.

Съдията казал на един почтен богослов, който вървял заедно с него:

*Виж този юноша красив
как мръщи вежди!
И сладостните гънки будят
сладостни надежди.*

В арабските страни казват: „Ударите от любимата — това са сушени фурми!“

*По зъбите да ме удариш с твоята ръка
е по-приятно,
отколкото с ръката си да ям*

от хляба многократно.

Още повече, че от неговия гняв се носи ароматът на милостта.

*Да, гроздето зелено киселее,
но потърпи — след време ще узрее!*

Като казал това, той се върнал и седнал в своето съдийско кресло. Няколко много уважавани и прочути хора, които служели в подвластното му управление, целунали в знак на уважение праха пред нозете му и промълвили:

— С твое позволение ще ти кажем нещо, което се отнася до теб, макар приличието да не позволява това и мъдреците да казват:

*И не за всяко дело разсъждавай строг,
великите да съдиш за пороци — е порок:*

Но тъй като благоденията от твоя милост постоянно съпътствуват живота на слугите ти, то ако не ти съобщим онова, което смятаме за добро, ще извършим престъпление. И така, добрият път е тоя, да не се предаваш на страстта към този младеж и да сгънеш килима на влечението си; та нали съдийската длъжност е висок пост и ти не бива да го петниш с неприлични постъпки! Ти виждаш пред себе си приятели и не презирай техните думи.

*Ако си сам достатъчно безчестен,
не би се чудил ти на чуждите злини!*

*И петдесетгодишен да си, с честно име,
за миг един подлецът ще го опетни.*

Съдията от сърце харесал съвета на приятелите си и като похвалил събратята си за благородните им разсъждения, промълвил:

— Наставленията на скъпите ми приятели, които се стремят към добър изход на моите дела, са съвършено справедливи и аз не мога да им възразя. Обаче:

*Хули го, колкото си щеш —
от негъра не ще измиеш чернотата.*

*Не мога миг да те забравя аз,
извива се — със смазана глава — змията.*

Щом казал това, той изпратил свои хора да се осведомят за състоянието на младежа и пожертвувал несметни богатства, за да го склони към забранената връзка. Нали казват: „Който има злато на везните си, той има сила в ръцете си“ и „Който нЯма власт над динарите — в целия свят няма да се намери и един, който да му се подчини!“

*Щом види златото, глава ще наведе
в миг всеки с жар,
дори да е — с кобилица желязна —
той кантар.*

С една дума, на него му се отдало да се уедини през една тиха нощ с младежа. Но управителят на града разбрал, че съдията е прекарал нощта пиан и с младежа в обятията си и че от наслаждение не спи, а си тананика:

*Понякога петелът рано пее,
но ти люби, че кратко се живее.*

Гръдта целувай, бяла като кост

от слон, и милвай кѣдри — абанос.

*Внимавай, нека друг да дреме —
да не отлитне даром твойто време!*

*Додето не си чул молитва вѣн
и от литаври не е литнал звѣн —*

*ти не изпускай своята газела
за глупавата песен на петела.*

В такова състояние се намирал съдията, когато влязъл един слуга и му казал:

— Какво правиш? Ставай и бягай с всички сили — завистниците са те оклеветили, а може би са казали и истината. Докато огънят на бедствието е малък, може би ще успеем да го потушим с водата на разумната мярка, тъй като, дано не се случи това, ако той се разгори, ще обхване целия свят!

Съдията го погледнал с усмивка и промълвил:

*Впил нокти в жертвата — лъвът
от кучи лай бои ли се, кажете?*

*Допри лице до милото лице
и да си хапе своят враг ръцете.*

Същата нощ обадили на царя:

— В държавата ти се извършва гнусно престъпление. Какво ще заповядаш да направим?

— Аз го познавам като един от доблестните мъже — казал царят, — той е рядкост за времето ни и за нашия век. Може би това е клевета, измислена от враговете му. Не мога да повярвам, докато не видя с очите си, тъй като мъдреците казват:

*Ако за меча ти се хванеш разгневен —
ръката си ще хапнеш след това смутен!*

Чух, че на сутринта царят се приближил с няколко от подчинените си до възглавето на съдията. Гледа той: свещта гори, а любовникът спи; виното разлято, а чашата разбита. Съдията лежи неподвижен в пиянски сън и не знае, че царят стои пред него. Царят започнал тихичко да го буди:

— Събуди се, слънцето вече изгря!

Накрая съдията се досетил каква е работата и попитал:

— От коя страна изгря?

— От изток! — отвърнал царят.

— Слава богу — възкликнал съдията, — значи все още вратата е отворена, по силата на следните думи от преданието: „За роба божи вратата за покаяние е отворена, докато слънцето не изгрее от запад.“ Моля аллах за прошка и се разкайвам пред теб!

*Доведоха ме две неща до този грях безумен:
съдбата зла и туй, че аз съм... малоумен.*

*Накажеш ли ме — заслужавам всичко,
простиш ли ми — ще бъдеш по-разумен.*

Царят възкликнал:

— Безполезно е да се разкайваш сега, когато си убеден в неизбежната си гибел. Казано е: „Вярата им беше безполезна, след като изпитаха нашето наказание!“

*За кражбата да се разкайваш —
каква е ползата, когато
е късно вече и не можеш
да снемеш клупа на възето.*

Ръцете си скръсти, щом няма

как ябълките да достигнеш:

*за ниския са всички клони
високо горе до небето.*

Няма да ти се отдаде да се спасиш, след като престъплението ти е разкрито.

Щом царят казал това, палачите се нахвърлили върху съдията. Той възкликнал:

— Остана ми още една дума за милостта на султана!

— Каква? — попитал царят.

Съдията казал:

*Макар че махна ти към мен
с ръка на истинска погнуса,
не се надявай, че ще пусна
ръката си от твоя пеш.*

*Да няма по света безкраен
спасение за моя грях,
в сърцето ми пламти надежда —
крило над мен ще разпростреш.*

Царят промълвил:

— Ти изрази изящно тази тънка мисъл, но е несъвместимо с разума и ще противоречи на закона, ако днешното ти остроумие и красноречие те спасят от моята наказваща десница. Мисля, че ще е по-добре да те хвърля от кулата, та другите да вземат пример от това и да се научат на ум и разум!

— О, повелителю на света — казал съдията, — аз съм закърмен с благодеянията на твоя дом и тъй като този грях съм извършил не само аз, ти по-добре хвърли друг, та аз да се поуча от него.

Царят се разсмял и милостиво му простил грешната постъпка, а на онези, които желаели гибелта му, съдията казал:

*И вие сте потънали
в пороци най-дълбоки,
затуй към чуждите пороци
не бъдете тъй жестоки!*

*Сега ще ви разкажа за момчето,
със целомъдрен трепет във сърцето*

*към свой връстник... И как в едно море
попадали внезапно — ще се мре!*

*Моряк за помощ приближил веднага,
ръка подал на тоя юначага,*

*а той извикал сред вълните блед:
„Спаси приятеля ми по-напред!“*

*След туй потънал в дните бързолетни,
но ясно чули думите му сетни:*

*„Не слушай приказки за любовта
от този, който не помага при беда!“*

*Така на влюбените идва края.
Повярвай на възлюбената омая,*

*която Саади узна от млад
като арабския език в Багдад.*

*Обичаш ли — допри гърди в гърдите
и за света си затвори очите.*

*История на любовта — ако не бе умрял —
Маджнун от тази книга би създал.*

ШЕСТА ГЛАВА

ЗА СТАРОСТТА И НЕМОЩТА

1

Разговарях веднъж с няколко учени в съборната джамия на Дамаск. В това време влезе някакъв младеж и попита:

— Има ли сред вас някой, който да знае персийски?

Показаха мен. Аз го попитах:

— Какво се е случило?

— Един сто и петдесет годишен старец е пред последно издихание и говори нещо на персийски език. Ако ти проявиш милост и го посетиш, ще бъдеш възнаграден — може би като се прощава, той казва на кого какво завещава!

Когато се приближих до възглавето му, старецът говореше следното:

*Аз исках да подишам с радост два-три мига.
Уви, дъхът ми спря пред някаква стена.*

*Приседнали край пъстрата покривка на живота,
след първия ни сладък залък —
„Стига!“ — прозвъня.*

Смисълът на тези думи преведох по арабски на сирийците, а те се учудиха на неговото дълголетие и на това, че той още не желае да се раздели с този свят.

— Как се чувствуваш в това състояние? — попитах аз.

— Какво да кажа? — промълви той. —

*Не си ли чувал как пици, когато
извадят зъб на някакъв човек?*

*А представи си, ако пък с душата
ще трябва той да се прости навек!*

— Изхвърли от мисълта си образа на смъртта — успокоявах го аз — и не давай власт на страха, тъй като гръцките философи казват: „Колкото и голямо да е самочувствието, не бива да се надяваме на безсмъртие, но и най-страшната болест все още не означава смърт!“ Ако заповядаш, аз ще повикам лекар, за да те лекува.

Уви, той отвори очи, усмихна се и промълви:

*Добрият лекар се стреми напразно
умирация болен да спаси.*

*Стопанинът тъй старата си къща
все още мисли как да разкраси.*

*Тъй някоя жена до смъртното възглаве
натрива със сантал мъжа си пак.*

*Изгубил ли си вече свойто здраве,
във гроба си с единия си крак!*

Един старец разказвал:

— Ожених се за една девойка, украсих стаята с рози и всеки час през деня и през нощта се уединявах с жена си. Привързах се към нея от сърце и не свалях очите си от нейното лице. Дълги нощи не спях, а ѝ разказвах забавни истории и весели случки с надежда, че тя ще свикне с мен и ще престане да ме отбягва. Веднъж ѝ продумах:

— Навярно добрата съдба е била твоя приятелка и очите на щастието ти са били будни, щом като си попаднала на опитен, образован и скромен старец: старец, който познава света, понася горещината и студа, който е изпитал и добро, и зло, знае цената на дружбата, изпълнява условията на любовта, който е добър и умен, общителен и сладкодумен.

*Обиждай ме, ала за твоето сърце
готов съм да те нося на ръце.*

*А щом подобно папагал, ти търсиш сладостта,
душата ми да е за тебе захарта!*

Ти не попадна в ръцете на самодоволен младеж, глупав и лекомислен безделник, който всяка минута изпитва нова страст и всяка секунда променя своето мнение, всяка нощ спи в ново легло и всеки ден си намира нова любовница.

*От млад човек не чакай вярност,
макар че е красив и лунолик.*

*Нали така и влюбеният славеи
за нова роза пее всеки миг,*

за разлика от старците, които живеят разумно и благовъзпитано,
а не по повелята на младежката глупост.

*Търси ти хора по-добри от теб, по-благородни,
бъди по-малко с тез, които са на теб подобни!*

Наприказвах ѝ толкова много неща от този род — продължил
старецът, — та ми се стори, че сърцето ѝ е попаднало в мрежите ми и
че е станала моя плячка. Но изведнъж из сърцето ѝ, изпълнено с мъка,
се изтръгна тежка въздишка и тя промълви:

— Всички тези думи, които каза, според мен не тежат повече на
кантара на моя ум от онази дума, която чух веднъж от своята бавачка:
„За младата жена е по-добре да легне с хълбок, от стрела прободен,
отколкото със мъж негоден!“

*Когато види тя съпруга си спаружен,
с изпръхнала уста, за нищо вече нежелан,*

*ще каже: „За какво ли ми е нужен,
навярно да си го държа за талисман!“*

* * *

*Ако жената бъде недоволна,
не струва нищо и лула тютюн.*

*Щом старецът не може да се вдигне,
нима му трябва някакъв бастун?*

С една дума, съюзът между нас се оказа невъзможен и завърши с
раздяла. Когато измина съответният срок, омъжиха я за един младеж
— избухлив и зловреден, своенравен и беден. Тя понасяше обиди и
побоища, лишения и глад и все пак беше признателна на бога за

милостта: „Благодаря ти, господи, че се избавих от тежките мъки и намерих вечно блаженство!“

*Макар че си жесток, несправедлив,
понасям всичко аз, защото си красив.*

* * *

*Да изгоря, но само с тебе, в ада,
отколкото до бъда в рая с друг.*

*Пред уroda със аромат на роза,
красавец предпочитам с дъх на лук.*

Гостувах на един старец в Диарбекир. Той имаше огромно богатство и красив син. Една вечер ми разказа:

— Дълго време нямах деца — това е единственият ми син, светлина за моите очи. В тукашната долина има едно дърво — извор на святост. Хората отиват при него и се молят, за да се изпълнят молбите им. Много нощи молах бога от подножието на дървото и ето че той ми подари това момче!

Тогава чух как момчето казва на своите приятели:

— О, ако знаех къде се намира това дърво, бих се молил за смъртта на баща ми!

Стопанинът се радваше, че синът му е умен юнак, а синът се подиграваше над това, че баща му е стар глупак.

*Години минаха край тебе,
но гроба на баща си ти не посети.*

*Какво добро за него си направил,
та същото от своя син да чакаш ти?*

Веднъж, увлечен от своята младост, с всички сили тичах цял ден, но надвечер паднах изтощен в подножието на някакъв стръмен хълм. Един грохнал старец, който се тътреше след кервана, ме подхвана и възкликна:

— Защо лежиш? Тук не е място за това!

— Как да тръгна — оплаках се аз, — когато краката ми не ме държат!

— Мигар не си чул — отвърна той — какво говорят мъдрите хора: „Да вървиш бавно и да почиваш е по-добре, отколкото да тичаш и да паднеш!“

*Щом искаш да пристигнеш ти — не бързай,
учи се на търпение и мощ,*

*че конят в тръс два прехода минава,
а пък камилата пътува ден и нощ.*

Познавах един младеж, пъргав и остроумен, весел и сладкодугмен. В сърцето му нямаше никакви грижи и от смях не затваряше устата си. В течение на известно време не ни се случи да се срещнем. А след това, когато го видях, той беше вече женен, имаше много деца, коренът на веселия му нрав беше подсечен, а розата на неговата страст беше увехнала. Аз го попитах:

— Как живееш?

Той ми отговори:

*Ако жената бъде недоволна,
не струва нищо и лула тютюн.*

— Откакто взех да създавам деца, престанах да се вдетинявам!

*Как да лудувам, щом самият побелях
и се превърна младостта във прах!*

* * *

*Щом остарееш, забрави за свойто детство,
на младите игрите остави в наследство.*

* * *

*Детински радости не ще намериш в стария човек,
поречията на реките чезнат пресушени.*

Не се люлеят класовете в жътвения ден,

тъй както някога, когато са били зелени.

** * **

*Отмина времето на младостта,
уви, тя сякаш бе едничка глътка!*

*Аз, който имах силата на лъв,
сега ям сирене като ловджийка хрътка.*

** * **

*Старица си къносваше косата
и аз ѝ казах: „Бабо, туй е скръб —*

*ти можеш да се боядисваш често,
но можеш ли изправи своя гръб!“*

Веднъж от младежка глупост започнах да крещя на родната си майка. Тя седна обидена в един ъгъл, разплака се и промълви така:
— Нима забрави детството си, та ме нагрубяваш сега?

*Как хубаво отвърнала една старица
на своя син, който взел да ѝ се кара:*

*„Да помнеш ли своето детинство
и времето, което в скута ми прекара —*

*не би ме тъй през този ден обиждал —
когато ти си като лъв, а аз съм стара.“*

Разболял се синът на един богат скъперник. Добри хора му казали:

— За да го излекуваш, ние те съветваме да прочетеш Корана или да принесеш в жертва една овца:

Замислил се богаташът, а след това казал:

— По-добре да прочета Великия свитък, тъй като стадото е далече!

Чул го един благочестив мъж и възкликнал:

— Той предпочита да чете Корана, защото е на крайчеца на езика му, а златото — в сърцевината на душата!

*Как тежко е за тях пред бога
да наведат молитвено глава*

*и още повече, ако е нужно,
да се помогне при това!*

*За някакъв си динар ще затънат
като магаре в кал и прах,*

*но щом безплатно ще се молят —
сто пъти ще промълвят: „Аллах!“*

Попитали някакъв старец:

— Защо не се ожениш?

— Няма да намеря блаженство с бабичка! — отговорил той.

Казали му:

— Ти се ожени за млада, нали си богат!

— Щом като на мен, стария човек, не се харесват бабите —
отвърнал той, — как може млада девойка да обикне старец?

*Решил седемдесетгодишен старец да се жени,
но не намерил благосклонен поглед за това.*

*Не злато, мощ е нужна, че жената предпочита
могъщ и строен кипарис, а не — изсъхнала трева.*

*Бях слушал аз, че някакъв си старец белобрад
на старини намислил да се жени и чудат,*

*той се сгодил с една красавица на име Бисер
и я укрил от чужди погледи като ахат.*

*Била чудесна сватбата, ала на стареца бастуна
огънал се на две на път за брачния креват.*

*Опънал той лъка, но не улучил — от стомана
игла е нужна да промуши плътен плат.*

*И той започнал пред приятели да се оплаква,
че тя го е ограбила и — ще умре от глад.*

*Възникнали кавги и разпри между тях тогава
и всички се научили в града за този ад.*

*Дошло до съд. Но Саади пресрещнал там старика
и тъй му казал: „За какво е тя виновна, брат!*

*Как може бисер чуден да пробиеш във средата
с трепереща ръка, упътена към онзи свят?“*

СЕДМА ГЛАВА

ЗА ВЛИЯНИЕТО НА ВЪЗПИТАНИЕТО

1

Някакъв везир имал син тъпак. Везирът го изпратил при един учен с молба:

— Възпитайте го, може би ще поумнее!

Ученият дълго време възпитавал сина на везира, но безрезултатно. Изпратил той при бащата на момчето човек, който да каже: „Той не поумнява, а мене оглупява“.

*Ако момчето е въздържано и умно,
да го възпитаеш никак не е трудно.*

*Но по чугуна има ли ръжда —
и да я триеш — пак личи следа.*

*И седем пъти да окъпят куче,
то няма от прахта да се отучи.*

*Христовият осел, към Мека път поел,
завърне ли се — пак ще е осел.*

Някакъв мъдрец поучавал синовете си:

Скъпи мои, научете някакъв занаят, тъй като богатствата и светските блага не заслужават доверие: в този свят лесно могат да изчезнат и златото, и среброто: или крадец ще ги открадне, или самият собственик малко по малко ще ги изхарчи; а занаятът — това е жив извор и вечно богатство. Ако човек, който владее някакъв занаят, бъде лишен от власт, не е беда, тъй като изкуството в душата му е богатство. Където и да отиде, навсякъде ще срещне уважение и ще седне на почетно място, а човек, който не владее никакъв занаят, винаги мизерува и гладува.

*Щом си притежавал власт —
трудно ще се подчиняваш,
или — бил ли си любим —
как обиден ще оставаш!*

* * *

*Веднъж във Сирия настъпил смут,
захвърлил всеки своя стар хамут:*

*момчетата от село, с радост плаха,
везири станали на падишаха,*

*а слабоумните везирски синове
овесили на село носове.*

* * *

*Наследството щом чакаш на баща си,
учи се ти от него вдъхновен,
че може някога да се получи
да пропилееш всичко и за ден.*

Някакъв учен общувал с един царски син. Той го биел безжалостно и неимоверно много го измъчвал. Веднъж, като нямало повече сили да търпи, момчето отишло да се оплаче на баща си и свалило дрехите от израненото си тяло. Свило се сърцето на бащата, извикал той учителя и казал:

— Насилията и побоищата, с които възпитавах моя син, ти не допускаш по отношение на децата на нито един от поданиците ми. Коя е причината за това?

— Причината е в това — възкликнал учителят, — че всички хора са длъжни да говорят умно и да извършват достойни постъпки, а царете — особено много, тъй като всичко, което вършат и говорят, се вижда и чува, а думите и постъпките на обикновените хора нямат никакво значение.

*Сто пъти да постъпи глупаво дервишът,
не ще се забележи ни веднъж,*

*Едничка глупост да извърши падишахът,
ще се разчуе тя нашир и дълж.*

Ето защо учителят на царския син сметнал за нужно при възпитанието на царските синове — да ги възпита бог на добри нрави — да се старае повече, отколкото при възпитанието на обикновените хора.

*Всеки, невъзпитан в своето детство,
щом порасне — стигат го беди.*

*Пръчката сурова, както искаш се извива,
суха ли е — в огъня ще я изправиш ти.*

Харесали на царя добрите съвети и разсъжденията на учения. Надарил го със скъпи дрехи, обсипал го с дарове и го издигнал в по-висок сан.

В Магреб срещнах един учител. Той беше човек с начумерено лице и зъл език, безсърдечен и нечовечен, алчен и невъздържан, от вида му мюсюлманите губеха настроението си; сърцата на хората се изпълваха с мрак и мъка, когато четеше Корана. В жестоките му ръце като в плен страдаха няколко чистосърдечни момчета и непорочни момичета. Те не се осмеляваха да се засмеят и не се решаваха да говорят, тъй като ту на едно удряше шамар по сребърната бузка, ту друго пляскаше с тръстика по кристалното краче. С една дума, чух, че разбрали подлата му душа, набили го и го прогонили, а училището предали на един добър човек. Новият учител бил добродушен и благочестив, благороден и отзивчив. Не отправял упреци, освен ако било необходимо, и от езика му не се отронвала нито една обидна забележка. У децата изчезнал страхът от строгостта на първия учител и като забелязали ангелския нрав на втория учител, започнали да лудуват. Разчитайки на неговата доброта и снизходителност, те забравили учението, по-голяма част от времето си прекарвали в игри и чупели един другиму неизписаните плочи в главите си.

*Ако наставникът или учителят
допусне незаслужена закрила,
ще проиграт всичко неговите ученици
на прескочици.*

След две седмици посетих отново тази джамия и видях, че са прогонили и втория учител и отново са повикали и поставили на предишното място първия учител. Искрено се огорчих и възкликнах:

— О, господи, защо отново направиха този дявол учител на ангели?

Чу думите ми един остроумен старец. Засмя се и каза:

*Изпратил падишахът своя син да учи
и на гърдите му завързал сребърна дъска.*

*Там пишело със златни букви,
че учителската строгост
е по-добра от ласката на бащина ръка.*

Синът на един праведен човек наследил голямо богатство след смъртта на чичо си. Отдал се той на разврат и пражосничество. С една дума, не останал тежък грях, който да не извършил, и ангелско питие, което да не опитал. Веднъж започнах да го поучавам за негово добро:

— О, сине, доходът — това е течаща вода, а животът — воденичен камък; големи разходи може да си позволи само този, който има постоянни доходи.

*Без доходи — пести, парите дръж!
Моряшка песен аз дочух веднъж:
„И Тигър ще пресъхне догодина,
ако не падне в планината дъжд!“*

Вразуми се, остави развлеченията, защото, когато се свърши богатството ти, ще започнеш да търпиш лишения и ще се разкайваш.

Но младежът, погълнат от наслажденията, музиката и гуляите, не обърна внимание на тези съвети и ето как възрази на думите ми:

— Да смущаваш днешния си покой със страха от бъдещите бедствия, противоречи на мъдреците!

*Ти, който с всичко си доволен,
защо от чиста радост си лишен?
Приятелю, иди и весели се,
днес не тъжи за утрешния ден.*

Особено сега, когато седя на престола на мъдростта в съюз с великодушието, и мълвата за моите благодеяния се носи сред народа от уста на уста.

*Тоз, който с мъдрост, с доброта се слави —
окови от парите да не прави.
За тебе, щом с добро говорят вред,
дома си отвори за радост и забави.*

Видях, че той не разбра съветите ми и моето горещо дихание няма да разтопи неговото студено желязо. Аз престанах да го уговарям и да общувам с него и се доверих на думите на мъдреците, които казват: „Кажи онова, което си длъжен да кажеш, а ако не те послушат — ти не си виновен!“

*Не се скъпи на думи и съвети,
ако не слушат двама, слуша трети.*

*Ще видиш скоро някакъв глупак
как във окови ще попадне пак*

*и ще завие тъжно: „Аз, подлеца,
защо не чух съвета на мъдреца!“*

След известно време го видях в онова бедствено положение, което очаквах. Пришиваше до кърпката кърпка и събираше зальци хляб. Сви се сърцето ми, като го срещнах в това жалко състояние, но реших, че е неблагоприятно да чопля раната на бедния човек и да я посипвам със сол. Затова казах на себе си:

*Безпътният не вижда бедността,
когато се напие през нощта.
През пролетта дървото щедро разцъфтява,
а зиме по неволя то е без листа.*

Някакъв цар дал сина си на един учен и му казал:

— Имай го за свой син, не жали сили и го възпитавай както един от своите синове!

Ученият се поклонил и подчинил. Той се занимавал няколко години прилежно с царския син, но от него нищо не излязло, а синовете на учения достигнали съвършенство в учението и красноречието. Царят повикал учения в двореца и с укор му казал:

— Ти измени на нашата уговорка и не изпълни даденото обещание.

— Нека не остане скрито за вниманието на повелителя на земята — отвърнал онзи, — че възпитанието на всички деца е еднакво, но природата им е различна!

*Макар че златото, а и среброто
от камък се добива,
не всеки камък крие злато и сребро за армаган.*

*Над цялата земя Сохейл^[1] звезда сияе,
но някъде суши тя кожи,
а другаде пък — сахтиян.*

[1] Сохейл — звездата Канопа или Канопус, главната звезда в съзвездието „Кораб на Аргон“. Тази звезда се появява в определено време на годината в южните части на небето. Най-добре се вижда в Йемен. ↑

Чух, че някакъв старец говорел на своя ученик.

— О, сине, ако душите на Адамовите синове бяха привързани към онзи, който изпраща насъщния хляб, тъй както са привързани към хляба, биха станали по-благородни и от ангели!

*Творецът с поглед благ те озари,
когато още бе в зародиш скрит.*

*Душа ти даде той, разсъдък, нрави,
съзнание и реч — да те прослави.*

*Дари те с десет пръсти и със чар — лице,
на раменете ти постави две ръце.*

*А ти си мислиш днес, негодник жалък,
че може да забрави твоя залък.*

Чух как един бедуин говореше на сина си:

— Я буная иннака мас'улун йаум-ул-киямати ма за иктасабата ла йакулу би ма интасабта или: О, сине! В деня на Възкресението ще те попитат: „Какви добри дела извърши на земята?“ — а няма да те питат: „Кои са твоите родители?“

*О, шала, за когото всички питат,
не за коприната му в Каабе налитат:
за два-три дена беше в Мохамед
и затова така го днес почитат.*

В съчиненията на мъдреците се казва: „Скорпионът се ражда по необикновен начин, не така, както другите животни, понеже той изяжда вътрешностите на майка си, разкъсва утробата ѝ и излиза в пустинята; и тези кожички, които виждаме в дупките на скорпионите, са следи от това“. Разказах веднъж това в присъствие на един свят човек. Той каза:

— Сърцето ми е уверено в правдивостта на тези думи, другояче не може и да бъде. Естествено, когато децата пораснат, тях ги обичат и почитат в зависимост от това, как са се отнасяли в детството с майка си!

*Бащата казал на сина си:
„Послушай, сине мой щастлив,
тоз, който своите родители не уважава,
ще страда, докато е жив!“*

ПРИТЧА

Попитали скорпиона:

— Защо не се показваш през зимата?

Той отговорил:

— Уважава ли ме някой през лятото, та да се показвам и през зимата?

Жената на един дервиш била бременна и настъпило време да ражда. Дотогава дервишът нямал деца.

— Ако славният и велик бог ми подари син — казал той, — ще оставя за себе си само дрехата, която нося, а всичко останало от имуществото си ще раздам на бедните!

И действително се родил син. Дервишът разстлал покривка за бедняците съгласно обещанието.

След много години аз се върнах от пътешествие в Сирия, отидох при един свой приятел и започнах да разпитвам за делата на дервиша. Казаха ми, че се намира в градския затвор. Попитах за причината на този позор.

Отговориха ми:

— Синът му се напил веднъж, скарал се, някого убил и се укрil. И заради него на врата на баща му поставили вериги, а на нозете му — тежки окови!

Забележката ми беше строга:

— Тази беда той сам си измоли от бога!

*Ако жената бременна, о, благоразумни мъжо,
роди змия, наместо да роди дете,*

*по мнението на мъдреците — по-добре е,
отколкото глупак край нея да расте.*

Когато бях дете, попитах един възрастен човек, кога настъпва пълнолетие. Той каза:

— В книгите е написано, че то има три признака: първо, навършването на петнадесет години, второ, появата на страстни мечти през нощта и, трето, окосмяването под мишниците. Но в действителност то има само един признак: това е да полагаш повече грижи в служенето на славния и велик бог, отколкото за плътски наслаждения: онзи, който не притежава това качество, мъдреците не го смятат за пълнолетен!

*Четиридесет дни в утробата и вече
долавят се човешките черти.*

*Четиридесетгодишният, щом няма разум,
човек не го наричай ти.*

* * *

*Не по усмивката загадъчна и мека —
по щедростта познава се човека.*

*Не си храбрец ти само с храбър вид:
душата — не лицето — е за щит.*

*И ако нямаш доблест — за мнозина
ще бъдеш само някаква картина.*

*Блага да завоюваш — не е цел.
Плени, щом можеш, нечие сърце.*

Веднъж между няколко пешаци хаджии започнал спор. В това пътешествие аз също вървах пешком. Ние се скарахме сериозно, хванахме се за косите, издрахме си лицата и се ругаехме всякак. Но ето че аз чух как един — от седящите в покритата носилка — казва на своя спътник:

— Удивително! Когато пешката от слонова кост измине пътя до края на шахматното поле, става царица, сиреч — става по-добра, отколкото е била, а пешите поклонници, които отиват в Мека, преминаха пустинята и станаха по-лоши!

*Кажи ти на светеца, който хората обижда
и кара ги да ходят голи, боси:*

*Не ти, камилата хаджия е, защото
тя, бедната, пасе бодили и товара носи.*

Един индус изучавал начина за приготвяне на бенгалски огън.
Някакъв мъдрец му казал:

— Щом домът ти е от тръстика, тази игра не е за теб!

*Не си ли сигурен в словата,
замълчи спокойно;
не говори, щом знаеш, че
ще ти отвърнат недостойно.*

Някакъв селянин го заболели очите. Отишъл той при ветеринарния лекар и му казал:

— Излекувай ме!

Ветеринарният лекар намазал очите му с лекарство, с което мажел очите на четирикраките, и онзи ослепял. Селянинът отишъл с тъжба при съдията; съдията казал:

— Ветеринарният лекар не заслужава никакво наказание, тъй като ако този селянин не беше магаре, нямаше да отиде при него!

Смисълът на тези думи е следният: нека онзи, който възлага големи надежди на неук човек, знае, че не само ще се разкайва, но и разумните хора ще го смятат за лекомислен.

*Делата си не ще възложи на глупака
умният човек,
че той ще му ги свърши
някъде до половина.*

*Макар плетачът на рогозки
да се смята за тъкач,
до стана няма да го пуснат
да тъче коприна.*

Умрял синът на един от великите имами. Попитали го:

— Какво да напишем върху надгробната плоча?

— Величието и славата на Свещената книга — отговорил той — са много високи, за да може нейните стихове да се пишат на такива места, където с течение на времето ще бъдат изтрити и хората ще ходят по тях, и кучетата ще ги мърсят. Ако е необходимо да се напише нещо, достатъчни са следните стихове:

*Уви, когато пролетна тревница
растеше, из градината вървах!*

*Ела сега, приятелю, да видиш
как тя расте над моя прах.*

Един благочестив мъж минал покрай един от владетелите на светските блага и видял, че онзи е завързал здраво ръцете и нозете на един роб и го изтезава. Тогава той казал:

— О, сине мой, всевластният и всевелик бог е направил пленник на твоята власт подобно на теб същество и те е издигнал над него. Бъди благодарен за божията благодат и не върши насилие над робите. Не бива в дните на възкресението робът да се окаже по-добър от теб, а ти да бъдеш изобличен.

*Не се гневи над този мъж немил,
поне веднъж да бе го съжалил.*

*Десет дирхема само струва роба.
Но ти не си го сътворил.*

* * *

*И докога ще бъдеш ти жесток?
Нали отгоре всичко вижда бог!
Владетел на Арслани^[1] и Агуши^[2],
да плащаш приближава твоят срок.*

Преданието за господаря на света — бог да го благослови! — гласи, че той е изрекъл: „Най-голямата мъка в деня на възкресението ще бъде тази, че праведният роб ще бъде изпратен в рая, а безнравственият господар — в ада!“

*Към роба, свел глава под твойта власт,
не се нахвърляй с безграничен бяс —*

*че може да е той свободен, ти — с окови,
след оня Страшен съд в последния ви час.*

[1] Арслан — широко разпространено тюркско име. ↑

[2] Агуш — типично име на тюркски роб, собственост на мюсюлманин. ↑

Вървахме веднъж от Балх за Бамиан^[1]. Пътят беше доста опасен, тъй като из тези места имаше много разбойници. С нас за защита, вървеше един младеж. Държеше смело сабята и щита, беше точен стрелец, опитен воин и толкова силен, че десет могъщи мъже не биха могли да отнемат лъка му и нито един пехливанин на земята не би го тръшнал на двете му плешки. Но както знаеш, той беше изнежен, не познаваше света, не беше пътешествувал, до слуха му не беше стигал гръм от бойни барабани и не беше виждал мълнии от мечовете на конници.

*Не е бил пленник той при враговете зли.
Не е заливан от дъжда на чуждите стрели.*

Случи се така, че ние с този младеж вървахме заедно пред всички. Той поваляше с мощната си длан всяка глинена стена, която се изпречваше на пътя ни, изтръгваше с една ръка могъщи дървета и самодоволно говореше:

*Къде е слонът —
жив герой да види тук,
или лъвът — да разбере
що значи храбрият юмрук!*

Вървахме така, когато изведнъж иззад камъните се показаха главите на двама индуси. Те не ни изпускаха из очи и бяха готови да ни убият. Единият държеше в ръката си тояга, а под мишниците на другия имаше прашка. Аз казах на младежа:

— Какво чакаш?

*Стегни се, събери кураж, човече —
виж, твоят враг е близко вече!*

Видях, че лъкът и стрелата паднаха от ръцете на младежа, а
тялото му затрепера.

*Не всеки, който ще улучи косъм със стрелата
или пък ще пробие щит,
когато го нападнат и започне боя —
ще устои като гранит.*

Не ни остана друг изход — дадохме им вещите си, оръжието и
дрехите и така спасихме живота си.

*За важни работи се довери на мъж, ала такъв,
що може с ласото си да запримчи лъв.*

*Макар че юношата бе цял слон — висок на бой,
не се реши от страх с врага да влезе в бой.*

*Не се страхува само онзи, що в боя смело се е бил,
тъй както и закона знае тоз, който го е сътворил.*

[1] Бамиан — древен град по пътя от Балх за Индия. ↑

Видях как синът на някакъв богаташ седеше край гроба на баща си и спореше със сина на един бедняк:

— Гробницата на моя баща е каменна, със златен надпис,

*Не се скъпи на думи и съвети,
ако не слушат двама, слуша трети.*

с мраморна плоча, и е облицована с небесносини плочки. Нима прилича на гроба на твоя баща? Там са сложени две тухли и върху тях са посипали две шепи пръст!

Синът на бедняка изслушал тези думи и казал:

— Докато баща ти се помръдне под тези тежки камъни, моят баща ще бъде вече в рая!

*По-леко, щом е лек товара,
върви оселът със самара.*

* * *

*Щом бедният човек
се е измъчвал в бедността,
по-леко ще пристъпи
към вратата на смъртта.*

*Но който е живял в блаженство,
в радост блудна,
за него несъмнено
смъртта ще е по-трудна.*

*И по-добре да беше пленник,
ала свободен някой ден,
отколкото да си емир,
когото ще откарат в плен.*

Попитах един мъдрец за значението на следното изречение: „Най-злият ти враг е твоята страст, която е загнездена между ребрата ти!“

— Това значи — каза той, — че всеки враг ще ти стане приятел, когато му направиш добро, а страстта ще ти се съпротивлява толкова повече, колкото повече я задоволяваш.

*Човек по-малко ли яде —
на ангел свят ще заприлича,
но храни ли се като звяр —
ще стане с каменни черти.*

*Ако помогнеш на човек —
ще го спечелиш за приятел,
превиеш ли се пред страстта —
ще ѝ слугуваш ти!*

Спорът на Саади с лъжедервишите по повод на богатствата и беднотията.

Видях в един град човек с външност на дервиш, но без техните привички. Той седеше, разтворил тефтера за оплакване, и хулеше богаташите, опръсквайки ги с кал. Накрая каза, че ръцете на бедняците са завързани за могъщество, а нозете на богаташите са пречупени за добри дела.

*Великодушните са без дирхеми,
а богаташите пък са серсеми.*

Засегнаха ме тези думи, нали и аз съм закърмен с великодушието на велможите. Казах:

— О, приятелю, богатите са източник, който дава живот на бедните, съкровище на отшелниците, убежище на скитниците и приют на пътешествениците. Те понасят големи грижи заради покоя на другите и протягат ръка към яденето само тогава, когато се нахранят слугите и помощниците им. Тяхната щедрост предоставя излишъците на вдовиците и старците, близките и съседите.

*Богатият е щедър,
благ на милостиня,
зекат — фитрат^[1], щом трябва —
ще те нагости.*

*И можеш ли могъщ
да станеш като него,
когато знаеш само
да се молиш ти.*

Ако щедростта има могъщество и ако молитвата има сила, то те са по-достъпни за богатите, тъй като за имуществото им няма залез, дрехата им е чиста, честта им, неопетнена и сърцето спокойно. Силата на благочестието се крие в изисканото ястие, а силата на вярата — в изящната дреха. Ясно е каква сила може да излезе от празен стомах и каква добродетел от празни ръце; какви пътувания могат да предприемат нозете на жадния и каква добрина могат да сторят ръцете на гладния?

*Не спи — разстроен — този, който
от средства е лишен за утрешния ден.*

*През лятото зърната мравката събира,
да е спокойна, щом задуха вятърът студен.*

Вътрешният покой е несъвместим с нищетата, а душевната съсредоточеност е чужда за бедните. Богатият отправя вечерна молитва към бога, а бедният седи с мисъл за вечерята. Никой не може да сравни последното с първото!

*Богатият предава своето сърце
на божията воля,
а бедният човек сърцето си —
на своята неволя.*

И така техните молитви са по-угодни на бога, тъй като са съсредоточени и спокойни, а не са отправени с разстроени души и възмутено сърце. Осигурени със средства за живот, богатите непрестанно се молят. Арабите казват: „Да ме пази бог от тягостната нищета и съседство с омразен човек“, а преданието гласи: „Бедността е позор за човека и в двата свята!“

— А ти нали не си чул — възкликна онзи — пророкът, мир на праха му, да е казал: „Бедността е моята гордост!“

— Замълчи — възразих аз, — думите, изречени от господаря на света, бог да го благослови, се отнасят за бедните бойци на полето на смирението, полагащи себе си под стрелите на провидението, а не за онези, които се обличат в дрехата на праведници, за да търгуват с получената милостиня.

*Човеко шумен, ала празен като барабан,
какво ще правиш ти без припаси във боя?*

*По-скоро скрий, ако си мъж, lika на алчността,
не се пъчи със тази благоверност своя.*

Невежият бедняк няма да се успокои, докато бедността не го доведе до кощунство, тъй като „бедността води до неверие“. Ако нямаш никакви блага, ти не можеш да облечеш голия, не можеш да спасиш изпадналия в беда. Нима нашият брат може да се издигне до

величието на богатите, мигар ръката на този, който дава, може да се сравни с ръката на просяка? Нима не знаеш как всевластният и всевелик бог във всички ясни стихове на Корана предвещава благоденствие на обитателите на рая: „На тях им е осигурен насъщният хляб“. Знай, че човек, който е обременен от грижи за съществуването си, е лишен от щастието на нравствената чистота, а царството на душевния покой е запечатано за него с пръстена на насъщния хляб.

*Когато жадният сънува,
за извор всичко му се струва.*

Щом казах тези думи, поводите на търпението се изплъзнаха от ръцете на дервиша и като извади меча на своя език, той препусна коня на красноречието по полето на дерзанието и щом го пришпори срещу мен, възкликна:

— Ти така превъзнесе техните добродетели и наговори толкова празни думи, че въображението ми може да си ги представи като някаква спасителна билка или ключ за съкровищницата с насъщния хляб.

А в същност те са шепа високомерни и надменни, самодоволни и злобни, алчни за имот и за светски блага, жадуващи за високо положение и богатства хора. Те не говорят нищо друго освен глупости, а на бедните гледат само с презрение. За тях учените са бедни негодници, а бедняците — безмозъчни лентяи. Възгордени от богатството, което имат, и главозамаяни от високите достойнства, които си приписват, те се поставят по-високо от всички, считайки себе си за по-добри от всички: и наум не им идва да склонят глава пред някого. Не знаят те думите на мъдреците, които казват: „Които по смирение са по-ниско от другите, а по богатство по-високо, те са външно богати, но вътрешно бедни“.

*И щом глупакът се похвали
с пари пред някакъв умник,*

*ти приеми го за магаре,
дори да се окаже бик!*

— Не си позволявай да ги ругаеш — казах аз, — понеже те са великодушни!

— Грещиш — викна той, — те са роби на дирхемите. Каква е ползата от тях, ако минават над земята като априлски облаци, които не изпращат дъжд, или ако приличат на слънчев диск, който не свети за никого? Те седят върху коня на могъществото, но не го помръдват от мястото му. И крачка няма да направят заради бога, и нито дирхем няма да дадат без упреци и услуга. Събират богатството с мъчителен труд, пазят го жадно и с голяма мъка го оставят след себе си. Както казват мъдреците: „Среброто на скъперника едва тогава излезе от земята, когато той влезе в нея“.

*За да спечели грош и два —
един ще носи тежко бреме,*

*а друг ще дойде и без труд
спечеленото ще отнеме.*

— Ти смяташ — казах аз, — че стопаните на богатата са скъперници, съдейки само по своята сиромашия, тъй като за онзи, който не е скъперник, и великодушният, и скъперникът са еднакви. Да, пробният камък знае какво е злато и беднякът знае кой е скъперник!

— Аз говоря така — възкликна той, — защото те поставят слуги до вратата си и държат здрави грубияни да не допускат при тях почтени хора, да блъскат чистите праведници в гърдите и да казват: „Тук няма никой!“ Да, те казват истината:

*За този, който е без ум
и все към глупостта се връща,*

добре е казал някакъв слуга:

„Не, няма никой в тази къща“.

Аз казах:

— Това е така, защото са доведени до отчаяние от досадни просяци и всякакви просители. Не бива да смяташ, че очите на сиромаша могат да се наситят дори ако пясъкът в пустинята се превърне в бисери.

*Не могат жадните очи
да се наситят на богатата,
тъй както кладенецът сух —
да се напълни от росата.*

Където и да срещнеш човек, който е изпитал и претърпял много мъки, веднага ще забележиш, че от алчност той се хвърля към опасни дела, които водят след себе си много беди. Бедните не се пазят от последствията, нямат страх от божие наказание и не правят разлика между позволеното и непозволеното.

*Щом кучето ударят с камък по главата,
то се надява, че е кокал, и скимти безспир.*

*А двама носят ли ковчег на раменете,
помисля гладният, че готвят пир.*

А на властта на богатите господ гледа с благосклонен поглед и с помощта на позволеното ги предпазва от непозволеното. Дори с нищо да не съм подкрепил думите си и да не съм привел важни доказателства, аз те моля да кажеш истината: виждал ли си някога проповедник, с ръце завързани на гърба, нещастник да седи в затвор, да са отнели целомъдрието на някоя непорочна девойка или да са отсекли на някого китката на ръката по други причини освен поради бедност? Много често смели мъже, гонени от нужда, биват залавяни

при опит за взлом и им изпотрошват нозете. Да, и това е ясно: когато бедният човек няма възможност да задоволи напълно неукрепналата страст, която иска да бъде удовлетворена, тя го тласка към престъплението, тъй като утробата и похотта са близнаци, те са родени заедно: докато се държи едната, и другата е на крака. Чух, че заловили един бедняк, който изнасилвал едно момче. Освен позора, който паднал върху него, заплашвала го и опасността да бъде пребит с камъни. Той се примолил: „О, мюсюлмани, нямам средства да се оженя, а и сили нямам да търпя. Какво да правя, та нали в исляма няма монашество!“

А към причините за душевния покой и вътрешната съсредоточеност, които достигат богатите, принадлежи и тази, че те всяка нощ притискат до гърдите си красавица, която всеки ден възобновява младостта им, утринната зора прекланя глава пред красотата на този кумир, а краката на стройния кипарис затъват от завист в земята.

*Ноктите им се забиват
на любимата в плътта
и затуй навярно светят
чак до сутринта.*

Не е възможно, съприкосновявайки се с такава красота, да познават греха или да ги изкушават гнусни дела.

*Ако по райска пери нямаш мир,
едва ли ще погледнеш тюркския кумир.*

* * *

*Намира ли се някой сред фурми безброй,
от грозде кисело не се нуждае той.*

Затова като правило бедняците цапат с престъпление полата на добродетелта и гладните крадат хляб.

*Щом гладен пес месо надуши,
не мисли той, глава навел,
дали е от камила то,
или е от осел.*

Колко непорочни хора попадат поради бедност в извора на разврата и отдават доброто си име на безмълвния вятър.

*Не можеш да се въздържиш, когато
те е обзел глада,
и нищетата грабва походите
от ръцете на честта.*

Ти казваш, че богатият си затваря вратата пред бедния. Но повярвай на това: ако Хатем Тайски, който живее в пустинята, беше жител на града, просяците щяха да го измъчат със своето натрапване и щяха да разкъсат дрехите му!

— Не! — възкликна той. — Аз съжалявам богатите.

— Не, ти завиждаш на богатствата им! — отговорих аз.

И ние дълго спорихме така и се препирахме. Аз се стараех да отблъсна всяка пешка, която той придвижваше, и на всеки шах, който обявяваше, аз се закривах с царицата. Така той проигра всички скъпоценни монети от кесията на разума и изразходи всичките стрели от колчана на доказателствата.

*Ако е той красноречив,
но кух, не го посрещай с щит в ръката.*

*С ум, с вяра ще го победиш,
градът е празен, стражата е пред вратата.*

В края на краищата неговите доказателства се изчерпаха и аз го обори́х. Тогава той протегна враждебно ръка и започна да ругае, тъй като нравът на невежите е такъв: когато противникът ги побеждава с доказателства, те раздрънкват веригата на враждата. Когато Азар^[2], ваятелят на идоли, не можал да победи сина си с доказателства, започнал злобно да му крещи и заявил: „Ако не престанеш, ще те пребия с камъни!“ Той ме наруга, аз му отговорих дръзко, той ми разкъса яката, аз го хванах за брадата.

*И вчепкахме се с него здраво,
наоколо — и смях, и шум.*

*Кой можеше тогаз да каже
кой е безумен и кой с ум.*

С една дума, за да разрешим този спор, ние отидохме при съдията, разчитайки на неговата справедлива присъда; ние помолихме съдията на мюсюлманите да произнесе справедлива присъда и да определи разликата между богатите и бедните. Щом разбра за нашия спор, съдията ни изслуша и склони главата си в размисъл. След като помисли известно време, той вдигна глава и каза:

— О, ти, който превъзнасяш богатите и си позволяваш да хулиш бедните, знай, че където е розата, там са и бодлите, където е виното — там са пияните, където има съкровище — там има и змей; където има царствен бисер — има и акула людоед; след блаженството от земния живот следва пробуждане от жилото на смъртта; райските наслаждения са оградени със стените на мъченията.

*Какво да прави този, който
за скъп човек търпи обиди?
Скръбта — до радостта, пари — до змея,
до розите бодли ще види.*

Нима не си виждал в градината и мускусна върба, и сухо дърво?
Също така и сред богатите има и благочестиви, и неверници, а между
бедните има и въздържани, и невъздържани.

*Да станат капките роса
на бисери наместо прах,
би се изпълнил в миг пазара
подобно раковина с тях.*

Близки на славния и велик бог са богатите, които живеят като
сиромаси, и сиромасите, които са с богати и високи помисли. Най-
добър от богатите е онзи, който се грижи за бедните, а най-добър от
бедните е този, който, без да обръща внимание на богатите, се уповава
на аллаха и аллах му стига!

След това съдията обърна укорителен поглед към дервиша и
промълви:

— О, ти, който каза: „Богатите са погълнати от престъпни деяния
и опиянени от пороци!“ Сред тях действително има хора с такива
качества, които ти посочи; хора без високи помисли, с незаконно
присвоен имот; те крадат и укриват, не се хранят, а и на другите не
дават. Ако например няма дъждове или ако отново настъпи всемирният
потоп, те няма да се погрижат за страдащите бедняци, разчитайки на
своето богатство, и без страх от бога ще кажат:

*Е, и какво, че някой от лишения
и скръб е хвърлил топа!
Нали със всичко си задоволен —
не се страхува патицата от потоп.*

* * *

*Жените, тръгнали на път върху камили,
не забелязват тези, що вървят из пясъка без сили.*

* * *

*Подлецът отърве ли от потопа
своя стар халат,
ще промълви безгрижен:
„Да загине тоя свят!“*

Да, има такива хора, за които току-що казах, но има и други, които разстилат покривката на своите блага и разтърсват щедро ръка, стремят се към добро име и божие благоволение. Тези хора владеят и този, и бъдещия живот, тъй като са слуги на негово величество, справедливия цар на света, поднебесния господар, покровителствуван и пазен от бога, държащ юздите на управлението на народите, защитник на границите на исляма, наместник на Сюлеймановото царство, най-справедливия господар Мозафар ед-Дин ва-д-Дуня атабек Абу Бакр Саад ибн Занги (да удължи аллах дните му и да закриля знамената му!)

*За своя син не прави туй бащата,
с което твоята ръка света обогати!*

*Господня милост беше от небето,
когато падишах ни стана ти.*

Когато съдията доведе мисълта си до това място и пришпори пътя на красноречието извън пределите на нашите разбирания, ние се помирехме по силата на неговото решение и си простихме обидите. След караницата застанахме на пътя на взаимната любезност и в желанието да се помирим, се целунахме по челото и лицето като хора, със следните думи, сложили край на спора:

*Бедняко, не роптай срещу
превратностите на съдбата.*

*Ще бъдеш дълго ти нещастен,
ако така дочакаш своята смърт.*

*Ти, богаташо, който със ръка и със сърце
си овладял богатата,
живей, добрувай, за да придобиеш
и този, и света отвъд!*

[1] Фитрат — разговяване, край на постите, подаяние за бедните след пости. ↑

[2] Азар — деветият месец на иранския слънчев календар, третият есенен месец. Същото име носи и ангел, покровител на огъня. Азар, баща на пророка Авраам (Ибрахим), бил скулптор и извайвал прекрасни идоли от мрамор. Според преданието Азар бил приближен на легендарния тиранин Немрод, който хвърлил в огнената пещ пророка Авраам. ↑

ОСМА ГЛАВА

ЗА ПРАВИЛАТА НА ОБЩУВАНЕТО

Земните блага са дадени, за да осигуряват спокоен живот, а животът не е даден за натрупване на блага. Попитали умния човек: „Кой е щастлив и кой е нещастен?“ Той казал: „Щастлив е онзи, който е сял и ял, а нещастен, който — оставил всичко — е умрял!“

*Не се моли за този, който
едно добро не е създал.
Той цял живот блага събира,
но ни с едно не е живял.*

* * *

Мойсей, вечна му памет, съветвал Гарун^[1]: „Бъди добър към другите, както бог е добър към теб!“ Не го послушал горделивият Гарун и ти си чул за неговата смърт:

*Тоз, който не твори добро
със своето злато и сребро,
със златото и със среброто
сам своята глава купува.*

*Щом искаш да се радваш ти
на този и на онзи свят,
ти все едно прави добро.
тъй както бог за теб добрува.*

Арабите казват: „Върши добрини, но не натяквай за тях и ползата от това ще се върне при теб!“ Или: „Дарявай, но не търси признателност, тъй като изгодата от това сама ще дойде при теб“.

*На щедростта дървото,
дето израсте,
до небесата се издига там
върхът му животворен.*

*Щом се надяваш ти
да вкусиш зрели плодове,
със думи за отплата не пили
ти неговия корен.*

* * *

*Благодари на бог за туй, което имаш,
макар че нищо от ръцете му не си поел.*

*Не чакай почести, че служиш на султана,
благодари му, че на служба те е взел.*

* * *

Двама напразно са се трудили и безполезно са се старали: онзи, който е спестявал, без да се е възползувал от натрупаното, и този, който е научил нещо, а след това не е направил нищо.

*Каквито и науки да изучиш —
на дело не приложиш ли ги — си неук.*

*Самарът му да натежи от книги —
оселът ще е същият кютюк.*

*Как може глупавата му глава да се досети
с дърва ли, с книги ли се движи там и тук.*

Науката съществува, за да подкрепя вярата, а не за придобиване на земни блага.

*Без знания, въздържаност и без мечти
е все едно, че жънеш и изгаряш всичко ти.*

Невъздържаният учен е слепец, който държи факел.

*Ако живота свой си пропилял,
парите си на вятъра си дал.*

Държавата придобива красота благодарение на учените, а вярата достига съвършенство благодарение на въздържаните хора. Царете се нуждаят от обществото на мъдреците повече, отколкото мъдреците — от близостта на царете.

*Един съвет послушай, падишахо,
от него няма по-добър в света:*

*Дай власт на умни хора само,
макар че не за умни е властта.*

* * *

Три неща са краткотрайни: богатство без търговия, наука без спорове и държава без политика.

* * *

Добрината към лошите е жестокост към добрите; да прощаваш на потисниците, значи да потискаш бедните.

*Щом станеш ласкав и грижовен към подлеца,
на глупостите му ще носиш ти венеца.*

Не трябва да се вярва в дружбата с царя и в приятния глас на детето, първата свършва заради едно подозрение, а вторият се изменя за една нощ.

*Не давай своето сърце
на този, който хиляди владее,*

*че само щом го отдадеш —
ще питаш след това къде е.*

Не изказвай всяка тайна пред приятеля си, понеже след време той може да ти стане враг. Не причинявай на врага си всяко зло, което можеш да му причиниш, тъй като може да се случи така, че след време да ти стане приятел. Тайната, която искаше да запазиш от всички, не я разкривай пред никого, дори пред най-верния си приятел, тъй като този приятел може да има свои верни приятели — и така да се образува цяла верига.

*Ти по-добре мълчи, отколкото да молиш:
„Това, което чу, край нас да си умре!“*

*Водата прегради до извора, бедняко,
че стане ли река, не може да се спре.*

* * *

*Щом искаш нещо да остане тайно,
не го повтаряй там и тук безкрайно.*

Целта на слабия враг, който проявява покорство и изразява приятелско разположение, се състои само в това, да стане силен. Тогава щом като казват: „Не трябва да се вярва в приятелството на приятелите“, то как може да се разчита на ласкателството на враговете?

* * *

Който смята слабия враг за нищожен, прилича на онзи, който с пренебрежение оставя малкото въгленче да гори.

*Доде е малък, огъня гаси,
че може — пламнал — да изпепели земята.*

*Не чакай твоя враг да стреля пръв,
щом в твоята ръка трепти стрелата.*

* * *

Когато разговаряш с нечии врагове, говори така, че да не се срамуваш от тях, ако един ден те станат приятели.

*Жив огън е борбата между двама врагове,
клеветникът с дърва край огъня снове.*

Когато между двамата затихне спора,

ще бъде тъжен той — защо така бе, хора!

*И затова подобен огън не пали, че току-виж,
сам в неговия ад ще изгориш.*

** * **

*Внимателно, ако споделяш нещо,
защото дебнат подлите души.*

*По-тихо говори покрай стената,
че може тя да е с уши.*

** * **

Който живее в мир с враговете, обижда приятелите си.

*И по-далече от приятелския праг
на този, който е приятел с твоя враг.*

Ако се колебаеш да произнесеш някоя присъда, избери онова решение, което ще причини по-малко зло.

*С добрите хора сам бъди добър,
в кавга не влизай зарад чужд хатър.*

Ако работата може да се уреди със злато, не трябва да рискуваш живота си. Арабите казват: „Мечът трябва да бъде последната хитрост“.

*Щом няма полза от хитра реч,
тогава можеш да размахваш меч.*

* * *

Не щади слабия враг, защото, ако стане силен, няма да те пощади!

*Врагът безпомощен ли пада —
не дрънкай, че си всемогъщ.
Във всяка кост се крие мозък,
във всяка риза — мъж.*

* * *

Онзи, който унищожи злодея, ще спаси хората от злодействата му, а самия него от божие наказание.

*Съчувствието е похвално нещо,
но не лекувай своя враг с балсам.*

*Да бъдеш милосърден към злодея,
е зло към синовете на Адам.*

* * *

Да приемаш съвети от врагове, е грешка, но трябва да ги изслушваш, за да постъпваш обратно. Това е най-правилният начин на действие.

*Пази се от съвета на врага, че може
от каене по коленете си да удряш със ръце.*

*Щом прав като стрела, той път ти е показал,
свърни наляво, там е твойта цел.*

** * **

Прекаленият гняв предизвиква страх, а неуместната ласка лишава от уважение. Не бъди толкова груб, че да дотягаш на всички, но не проявявай и излишна смиреност, за да не те оскърбяват.

*И строг, и кротък вредом да си сам:
с нож се лекува, но след туй — с балсам.*

*Благоразумният човек не се поддава
на крайността, която унижава.*

*Над хората не вдига своя бой,
но не търпи да е обиждан той.*

** * **

*Един овчар продумал пред баща си:
„Мъдрецо, дай ми някакъв съвет!“*

*И чул: „Щом видиш вълк — да нямаш милост
и всичко в стадото ще е наред“.*

Двамина са враговете на държавата и вярата: жестокият цар и невежиот отшелник.

*Да управлява този цар,
на който бог е господар.*

** * **

Царят не трябва да проявява прекомерен гняв към враговете си, за да не загуби доверието на приятелите си, тъй като пламъкът на гнева обхваща първо този, който се гневи, а дали след това неговият език ще достигне до врага, или няма да достигне, не е известно.

*Адамов сине, произлязъл от прахта,
не ти прилича никак гордостта.*

*Ти толкоз си жесток и безпощаден,
че не от прах — от огън си създаден.*

*Един отшелник срещнах в моя друм
и казах: „На невежия дай ум!“*

*„Смири се като прах — подзе бедняка —
или, що знаеш, дай на прахоляка!“*

** * **

Злонравият човек е пленник на силния враг, той няма да избегне неговото наказание, където и да отиде.

*Злонравият да се спаси
от злото — чист и прав,
в беда ще бъде пак
от своя собствен нрав.*

* * *

Бъди спокоен, докато си уверен, че сред вражеската войска цари безредие; но когато неприятелят се обедини, пази се от разбъркване в своите редици.

*Щом видиш, че сами се бият враговете,
да са приятни с твоите другари часовете.
Но ако те се съберат в юмрук,
към крепостта да те не спрат и боговете.*

* * *

Когато врагът изчерпа всички хитрости, той прибегва до дружбата и тогава с помощта на тази дружба може да ти причини такива беди, каквито не би съумял да ти стори никой враг.

* * *

Постарай се да смажеш главата на змията с ръката на врага. Който и да победи — ще бъде извършено едно добро дело: ако победи врагът — змията ще бъде убита, а ако победи тя — ще се избавиш от врага.

*Бъди внимателен и смел,
с враг слаб щом влезеш в бой.
Дори и лъвската глава,
отчаян, ще размаже той.*

* * *

Премълчи, ако знаеш, че твоята вест ще огорчи някое сърце, нека друг я предаде.

*О, славей, с вести хубави за пролетта ме огласи,
а щом са лоши те — за себе си ги запази.*

* * *

Не съобщавай на царя за предателство, ако не си сигурен, че ще го приеме с одобрение — в противен случай сам ще ускориш гибелта си.

*Тогава само стреляй
с оръжието на речта,
когато знаеш — ще попаднат
думите в целта.*

* * *

Който поучава твърдоглавец, сам има нужда от наставления.

* * *

Не се поддавай на лъжата на врага и не купувай високопарни думи от заклет мазник: първият е поставил мрежата на коварството, а другият е разстлал покривката на користолюбието. Само на глупака харесват похвалите. Така закланата овца, надута за дране, изглежда тлъста.

От този, който търси някаква изгода,

*не слушай ти похвалите му — водопад,
че не изпълниш ли молба от него,
пороците ти двеста пъти ще пресметне с яд.*

** * **

Докато някой не посочи недостатъците на говорещия, речта му няма да стане гладка.

*Не смятай, че си сладкодумен,
ако те хвали някой слабоумен.*

** * **

Всеки човек смята собствения си ум за съвършен, а детето си — за най-красиво.

*Юдей и мюсюлманин спор повели,
от който вие бихте се разсмели.*

*Извикал мюсюлманинът: „Щом ти си фукара,
като юдей то нека да умра!“*

*„Кълна се в Петокнижието — възразил юдея, —
не съм ли прав — да бъда като теб — злодея!“*

*И ако разумът изчезне от света,
не ще повярва никой в глупостта!*

** * **

Десет души могат да се хранят на една маса, а две кучета не могат да се спогодят край една мърша. Алчният не може да се засити и с целия свят, а онзи, който не е възискателен, се засища само с един хляб. Мъдреците казват: „Да бъдеш въздържан е по-добре, отколкото да си богат“.

*Една коричка хляб —
и сити са устата.
За алчните очи са малко
на цялата земя богатата.*

* * *

*И щом баща ми легна тих и блед,
от него чух последния съвет:*

*„Страстта е огън за душата млада,
пази се сам от пламъка на ада.*

*От тази мъка кой ще те спаси —
с водата на смиреност го гаси!“*

* * *

Който в дни на могъщество не върши добри дела, в беда ще търпи лишения.

*Подлецът е нещастник най-голям,
в дни на беда той страда сам.*

* * *

Всичко, което се върши набързо, живее кратко.

*От порцелан цял месец правят чаша
в една далечна източна страна.*

*За ден в Мардаш^[2] извайват по стотина,
но имат ли те някаква цена!*

* * *

*Излюпи ли се, птичето се храни,
безпомощно е малкото дете.*

*Ненужни на човека са крилете,
по ум човекът трябва да расте.*

* * *

*Навред стъклото можеш да направиш.
Какво се иска — огън и калъп.
Със много труд рубинът се добива
и затова е скъп.*

Делата трябва да се вършат с търпение, а който бърза — ще
изпита съжаление.

*Аз знам от опит в не една пустиня,
че който ходи бавно, стига пръв.*

*Без дъх препусналият кон остава,
а керванджията пак крачи като лъв.*

За невежия няма нищо по-добро от мълчанието. Ако той разбере този добър съвет, от невежеството му няма да има и следа.

*Щом нямаш ум, ти по-добре езика
зад зъбите си дръж.*

*По тежината празен орех се познава,
а по езика — глупавият мъж.*

* * *

*Магаре учел да приказва някакъв глупак
и много труд положил от зори до мрак.*

*Мъдрецът казал: „За какво се трудиш ти, човече?
За подбив и за смях си станал вече.*

*Животното не ще продума — то личи, —
ти по-добре от него на мълчание се научи!“*

* * *

*Тоз, що говори, а не мисли,
по пътя на лъжата е поел.*

*Или приказвай като хората със разум,
или мълчи като осел.*

* * *

Когато някой спори с по-умен човек, от желание да разкрие колко е умен и възвисен, ще му покаже само, че от разум съвсем е лишен.

*По-стар от теб
когато заговори живо,
и повече ти знаеш —
слушай търпеливо.*

* * *

Който общува със злодеи — добро няма да види.

*Щом ангел с дявол приятелство завърже,
коварството той ще изучи бърже.*

*Ти от злодея не очаквай кяр,
тъй както няма нийде вълк — кожар.*

*Не забелязвай в никого ти тайните пороци,
че после ще търпиш най-зли уроци.*

Който е учил, но с науката не живее, прилича на този, който оре,
но не сее.

* * *

В тялото, лишено от сърце, няма място за мисъл дълбока;
черупка без ядка — не е стока.

* * *

Не всеки, който в спора с ловкост е известен — в спогодбата е
честен.

*Красавица извива стан,
но вдигнеш ли яшмака —
че бабичка е туй, —
уплахата те чака.*

* * *

Ако всички нощи бяха „нощи на могъществото“, то нощта на могъществото нямаше да има никаква цена.

*Да беше всеки камък
бадахшански лал^[3],
цена една и съща
би им дал.*

* * *

Не всеки, който е красив и величав, притежава и добър нрав.
Важни са делата, а не видът.

*По външни признаци ще разбереш човека и за ден,
в пустинята ще срещнеш бедуини.*

*Ала бъди внимателен за същността,
остава скрита подлата душа години.*

Който с великите се сражава, сам себе си побеждава.

*В очите си изглеждаш ти велик —
наистина за кривогледия е всичко двойно;*

*но скоро своя череп ще строшиш,
ако с овен излезеш на полето бойно.*

** * **

Разумните хора не излизат срещу лъв с голи ръце и празни звуци
и не отблъскват меч с юмруци.

*Не бой се от лъва свиреп,
със него силата си не мери.
Пред острите му нокти своята ръка
под мишницата прибери.*

** * **

Ако слабият се опита със силния силата си да мери, собствената
си гибел ще намери.

*Къде у слабия човек такава сила,
да влезе във борба с герой?*

*С човек, известен със ръка желязна,
от глупост само може той да влезе в бой.*

** * **

Онзи, който съвети не слуша, от упреци ще му дойде до гуша.

Щом за съветите са глухи твоите уши,

когато те упрекуват — слушай и мълчи.

* * *

Бездарните хора не могат да гледат талантливите, така както пазарският пес — ловджийското куче; той лае, но не смее да се приближи до ловджийското куче; така и подлеците, които не притежават никакви добродетели, ненавиждат доблестните.

*Завистникът затуй си служи с клеветата,
понеже се бои очи в очи — да назове нещата.*

* * *

Ако стомахът нямаше такава сила, в мрежата на ловеца нито една птица не би се уловила; а и самият ловец не би поставял капани.

* * *

Мъдрецът яде малко, богомолецът — докато се насити, отшелникът — толкова, че да се държи на нозете си, младият човек — докато не приберат яденето, старецът — докато го избие пот, а скитникът аскет — докато в стомаха му не остане никакво място, а на покривката — нито троха.

*Две нощи лакомникът се върти нерад:
едната от преяждане, а втората — от глад.*

* * *

Глупаво е да се съветваш с жени и грешно — да проявяваш милост към злодеите.

*Щом тигъра ласкаеш като бог —
то значи — към овцете си жесток.*

* * *

Ако не убиеш врага, който стои пред теб, на себе си ставаш враг.

*Държиш ли камък, а наблизо е змията —
глупак си, щом не ѝ строшиш главата.*

* * *

Някои мислят обратното и казват: „По-добре да не се избързва със смъртта на пленниците, тъй като тогава остава възможност за избор; може да ги убиеш, а може и да ги помилваш, а ако убиеш пленник, без да помислиш — може изведнъж да се случи, че си погубил едно добро дело, което е невъзможно да възстановиш“.

*Да убиеш някого
не е тъй сложно,
да го възкресиш
е невъзможно.*

*В търпеливостта
е силата могъща,
изпусната стрела
не се завръща.*

* * *

Мъдрец, който дружи с невежа, не бива да се надява на уважение. И не е чудно, ако невежиът с помощта на своята дързост победи мъдреца в словесния двубой. Та нали камъкът може да строши бисера.

*Нищо чудно, ако спре да пее
славят, със гарван щом живее.*

* * *

*Човекът честен със търпение се слави,
какво, че го обижда някакъв глупак.*

*Щом камък прост разбие златна чаша,
цената му е същата, а златото е злато пак.*

* * *

Не е чудно, че мъдрецът губи дар слово сред невежи; нали барабанът заглушава звука на арфата и миризмата на разваленото сирене убива благоуханието на амбрата.

*Видях един глупак да се гордее,
че е обидил някакъв мъдрец,*

*не знаеше, че с гръм и барабанът
ще заглуши хиджазския певец.*

* * *

Бисерът става скъпоценен дори ако падне на земята, а прахта е презряна дори ако се извиси до небесата.

* * *

Способността е нищо без възпитание, а възпитанието е безполезно без способност. Пепелта е от висок произход, тъй като огънят е най-голямата стихия. Но никаква дарба не притежава тя и затова е равна на прахта.

*Понеже Ханаан е край пустинен,
не са за него и словата на пророка дар.*

*Слави се доблестта, ако я имаш, не с рода си —
след шиповете розата е, Ибрахим е след Азар.*

* * *

Истински мускус е този, който благоухае, а не онзи, който е прехвален от своя търговец. Мъдрецът е като сергия: той мълчаливо показва своите достойнства, а невежият прилича на походен барабан, гърми, макар и празен.

*За учен мъж, попаднал при невежи,
такава поговорка идва на ума:*

*„Прилича той на хубавица посред слепи
и на Корана на неверници в дома“.*

* * *

*Приятелят, спечелен със години,
за миг не трябва да обидиш ти самин.*

*След време камъкът рубин ще стане —
да не разбиеш с камък крехкия рубин!*

* * *

Разум, подчинен на страстта, е в плен, тъй както слабоволен мъж
в ръцете на свадлива жена.

*Стои затворена на радостта вратата
в дома, от който се дочуват виковете на жената.*

* * *

Разум без сила е хитрост и коварство, а сила без разум е
варварство и безумие.

*Разсъдък, мъдрост, разум са необходими,
а след това и сан висок,
че всяка власт в ръцете на глупака
е меч към бог.*

* * *

Великодушният мъж, който сам яде, но дава и на другите, е по-
добър от богомолеца, който притежава блага, но само ги трупа. Който

се отказва от страстта, за да угоди на хората, изпада в греховна страст за това, че се е отрекъл от позволената страст.

*Отшелник, със сърце — не за небето зажадняло,
е злочест, какво ще види в тъмно огледало?*

* * *

Малко по малко става много, капка по капка — вир; онези, които нямат сила в ръцете си, събират дребни камъни, та в подходящ момент да разбият черепа на тирана.

*Капка по капка — става цял поток,
след туй — море под свода синеок.*

* * *

*От малкото расте големината,
хамбарът се напълва от зърната.*

* * *

Ученият не бива да отминава спокойно лекомислието на невежия, тъй като това е вредно и за двамата: първият няма да бъде уважаван от страни, а във втория невежеството още повече ще се вкорени.

*Ако с глупака заговориш с тон умерен,
ще го направиш по-надут и по-високомерен.*

* * *

Осъдителен е грехът срещу божите завети, от когото и да е извършен, а още по-лошо е, ако произлиза от учени, тъй като науката е оръжие против сатаната, а когато човек въоръжен попадне в плен, позорът е по-голям.

*Беднякът простоват, на нищо ненаучен,
е по-добър от невъздържания учен.*

*Той, спял, не вижда явната измама,
а другият, със две очи, попада в яма.*

* * *

Човешката душа е във властта на един миг, а нашият живот е битие между две небитиета. Затова онзи, който продава вярата си за светски блага, е магаре. Какво могат да купят братята, които продадоха Йосиф? „О, синове Адамови, нима не ви заповядвах да не служите на сатаната!“

*С приятел скъп се раздели
от вражите лъжи:*

*я виж, с кого се скара ти
и със кого сдружи!*

* * *

Сатаната не се показва пред благочестиви хора, както царя пред разорени търговци.

*Не си мисли, че си длъжник
на този, който не се моли,
дори да вие в бедността
от мъки и неволи,
че този, който своя дълг
пред бог не изпълнява,
не ще помисли нито миг
какво със тебе става.*

* * *

Хората не си спомнят името на онзи, чийто хляб не са яли докато е бил жив.

* * *

Само бедната вдовица може да разбере вкуса на гроздето, а стопанинът на лозето няма и да го усети.

* * *

Йосиф Праведния — мир на праха му! — по време на сушата в Египет не е ял до насита, за да не забрави хорската беда...

*Живееш ли спокойно и богато,
на гладния теглото ти е непознато.*

* * *

О, ти, възседнал коня вихрогон, я погледни

как бедното магаре носи мъката дервишка!

*Ако с глупака заговориш с тон умерен,
ще го направиш по-надут и по-високомерен.*

*Не искай огън от дома на бедния съсед,
не дим се вие там — това е от сърцето му
въздишка.*

В гладна и сушава година не измъчвай бедняка с излишна дума,
ако не можеш да сложиш на раната му мехлем или да оставиш пред
него някаква сума.

*Магаре видиш ли,
затънало с товара в кал,
със съжаление мини
покрай съдбата му бедняшка.*

*Но спреш ли се
и го запиташ за бедата там,
да го изтеглиш се хвани
за калната опашка.*

* * *

Две неща са несъвместими с разума: да ядеш повече, отколкото
бог ти е дал, и да умреш по-рано от определения срок.

*Плачи, въздишай и кълни смутено —
не ще възпреш това, което ти е предрешено.*

*Лети безгрижен ангел по света,
какво, че в някой дом ще догори свещта.*

* * *

О, ти, който търсиш насъщния хляб, остани на мястото си и ще получиш своя дял; а ти, когото търси смъртта, няма да спасиш душата си.

*Старай се — или не — за своя хляб насъщен,
ще го получиш пак от божията власт.*

*На тигър и на лъв в устата да се хвърлиш,
ще те разкъсат само в смъртния ти час.*

* * *

Ръката няма да докосне онова, което не и се полага, а което ѝ се полага, ще го вземе, където и да се намира.

*За Ескяндер дали си слушал,
как в царството на мрака бил?
Но от водата на живота
там друг отпил.*

* * *

Рибар, лишен от сполука, няма да улови риба дори в Тигър, а рибата, докато не ѝ удари часът, и на суша няма да умре.

*Беднякът гладен по света се скита,
хляб търси той, смъртта за него пита.*

* * *

Грешният богаташ е позлатена буца кал, а праведният бедняк — красавица, покрита с прах. Първият е като фараонова брада, украсена със скъпоценни камъни, а вторият наподобява закърпеното Мойсеево расо.

* * *

На добрите хора е съдено бедите им да се превърнат в щастие, а щастието на глупавите потъва на морското дъно.

*На този, с власт и със пари,
към бедните с душа неумолима,*

*кажи, че ни богатства, нито власт
на оня свят ще има.*

* * *

Завистникът е лишен от божите блага и враждува с невинните хора.

*Видях веднъж един глупак
как хулеше мъж знатен завистливо,*

*„Виновни ли са — казах, — че си зле,
от теб живеещите по-щастливо?“*

* * *

*Не му мисли доброто, щом завижда,
и без това е в плен на глупостта.*

*Защо ти трябва с него да враждуваш? —
По-страшен враг той има — завистта.*

* * *

Ученикът, който не проявява старание, е като влюбен без пари;
поклонник или хаджия, който не знае пътя, е като сокол без криле;
ученият, който не се труди, е като дърво без плодове; а аскет без знания
е като къща без врати.

* * *

Коранът е изпратен отгоре, за да придобият хората добри нрави с
труд и лишения, а не безсмислено да четат описаните знамения.

* * *

Благочестивият невежа е като пешеходец, който върви, а
ленивият учен е конник, заспал на пътя.

* * *

Грешникът, който издига ръце за покаяние, е по-добър от
възгорделия се богомолец.

*По-добър е кроткият и състрадателен водител
от суровия законовед блюстител.*

* * *

Попитали един човек: „На какво прилича учен, който не се труди?“ Той отвърнал: „На пчела, която не дава мед!“

*Кажи ти на осата думи зли:
„Щом мед не даваш — не жили!“*

* * *

Мъж, който не притежава великодушие, е като жена, а алчният богомолец — като разбойник.

*О, ти, облякъл бели дрехи,
за хората добър да бъдеш,
макар че мислите ти черни
приличат на вулкан димящ —*

*към чуждо благо не протягай
ръце, че никак не е важно
дали са къси, или дълги
ръкавите на твоя плащ.*

* * *

На двамина сърцата никога няма да се разделят с мъката и нозете им няма да се освободят от глината на съжалението: търговец, чийто кораб е потънал, и наследник на човек, който се е свързал с бедни скитници.

Да те убие на дервиша е простено,

не го ли обдариш ти от сърце смирено.

*Недей със „синьоризите“ да мериш ръст
или на своя дом сложи с ръка син кръст.*

*Недей дружи на слоновете със пазача,
или прави свой дом за тях и за гледача.*

* * *

Халатът, подарен от царя, е ценен, но собствената дреха, макар и извехтяла, е още по-ценна; яденето на велможата е вкусно, но къшеят хляб от собствената торба е още по-вкусен.

*С оцет и лук,
ала със собствени ръце добити,
е по-добре, отколкото
да правиш помен с чужди пити.*

* * *

Не е съвместимо с разумния начин на действие и с мнението на мъдреците да се приемат наслуки лекарства и да се тръгва по непознат път без керван.

* * *

Попитали имама, наставника Мохамад Газали^[4] — бог да го прости: „По какъв начин постигна такова съвършенство в науката?“ Той отговори: „Аз не се срамувах да питам за онова, което не знаех!“

*Тогава само можеш да очакваш здраве,
пред лекаря когато си откриеш болестта.*

*За всичко питай и срамът от твоите въпроси
ще ти покаже пътя към върха на мъдростта.*

** * **

Не бързай да разпитваш за нещо, което така или иначе ще ти стане известно, тъй като това ще намали уважението към теб.

*Щом Логман забелязал
във ръката на Дауд
как тежкото желязо
се превива лесно,*

*не го запитал там:
„Това как правиш ти?“ —
той знаел, че и без въпроси
за него туй ще е известно.*

** * **

Едно от необходимите правила на съжителството е сам да си построиш дом или ако живееш в чужд, да свикнеш със собственика.

*Приказвай с хората, ала за туй, което
ги радва или пък дълбоко ги боли.*

*Мъж умен ако със Маджнун се срещне,
да не приказва друго освен за Лейли.*

* * *

Всеки, който общува с глупаци, дори ако техните нрави не са му оказали никакво въздействие, ще бъде подозиран в глупави постъпки; ако отиде в някоя развалина, за да се моли, ще кажат, че е отишъл да пие вино.

*И неведнъж успях да забележа:
с невежа ли дружиш, ще си невежа.*

*Поисках от мъдрец съвет най-драг,
той рече: „По-далече от глупак!*

*Ще оглупееш, ако си мъдрец,
осел ще станеш, ако си глупец.“*

* * *

Както е известно, търпението на камилата е толкова голямо, че дори и дете може да я улови за поводата и да я води сто фарсанга^[5] в пълно подчинение. Но ако срещнат опасна пропаст, в която могат да загинат, а детето, без да знае това, поиска да отиде натам, камилата ще измъкне поводата от ръката му и ще престане да го следва; ако е необходима твърдост, търпението е осъдително: не случайно казват, че с кротост няма да превърнеш врага в приятел, а само ще го накараш да буйствува повече.

*Бъди прашинка под нозете
на този, който е добър и ласкав;
но ако с тебе той се скара,
прах в очите му хвърли.*

Не говори великодушно

*и много кротко с грубияна,
а от желязото ръждата
с пила най-мека не пили.*

* * *

Който се намесва в разговора на другите, за да покаже висотата на своите знания, разкрива дълбочината на своето невежество.

*Мъдрецът няма дума да продума,
додето не му зададат въпрос.*

*Непитаният истина да каже,
ще вземат отговора му за прост.*

* * *

Под дрехата на тялото ми имаше рана и моят шейх Абу-л Фарадж ибн Джузи — бог да го прости! — всеки ден се осведомяваше: „Е, как е раната ти?“ — и нито веднъж не ме попита: „Къде се намира?“ Но аз разбрах, че той нарочно избягва това, тъй като не е прилично да се назовават всички части на тялото. Не случайно мъдреците казват: „Който не мери думите си, трябва да понася обидата от отговора“.

*Додето не се увериш,
че истина ще е речта —
да е затворена устата
за разговор и благослови,*

*че по-добре ще е за чест
и правда да те оковат,
отколкото за срам — лъжата*

да те избави от окови.

* * *

Лъжата е подобна на удар, който оставя следа: дори раната да е заздравяла, белегът ще остане; след като братята на Йосиф — мир на праха му! — били наречени лъжци, престанали да им вярват дори когато говорили истината. И тогава господ им казал: „Може би вашите страсти ви тласкат към лъжата, но по-добре ще е да се въздържате“.

*Тоз, който само истина говори,
ще му простят, дори и да сгреши.*

*А който със лъжи се е прославил,
и истините му ще вземат за лъжи.*

* * *

Най-висшето създание по външен вид е човекът, а най-низшето — кучето, но по единодушното мнение на мъдреците благодарното куче е по-добро от неблагодарния човек.

*Сто пъти да замеряш с камъни ти псето,
то няма да забрави хляба твой.*

*Но цял живот подлеца да ласкаеш,
за дреболия ще се скара той.*

* * *

Който угажда на страстите си, не притежава достойнства; а човек, лишен от доблест, не е достоен да управлява хората.

*Ти вола не жали,
когато е охранен —
ленива става,
насити ли се, всяка твар.*

*Щом искаш да ядеш
и да си силен,
мигар, подобно на осел,
ще понесеш ти чуждия товар!*

* * *

В евангелието е казано: „О, сине Адамов, ако ти дам богатство, ти ще ме забравиш заради светските блага, а ако те направя беден, ще станеш тъжен. Но как ще разбереш сладостта на молитвите, отправени към мен, и кога ще побързаш да ми се поклониш?“

*В дни на радост и успехи
ти вървиш високомерен,
а беда ли те настигне —
сядаш в размисъл дълбок.*

*Щом така стоят нещата
на успеха и тъгата,
аз не знам кога зает си,
не със себе си, а с бог?*

* * *

Неизбежната воля на всевишния сваля един от царския престол,
а друг — без да го пита — запазва в корема на кита.

*Тоз, който непрестанно ти се моли,
е с душа честита,
дори като библейския Йоан
да е попаднал в кита.*

Ако бог извади меча на гнева, и пророкът, и робът ще сведат
глава, но ако повдигне клепача на милостта, ще направи равни злите и
добрите.

*Ако в часа на истината той се разгневи,
ще е без милост даже към пророка.*

*Но дръпне ли завесата от своя образ драг,
към грешника не ще намери думичка жестока.*

* * *

Който на този свят не върви по праведния път, ще трябва да
търпи мъки на онзи свят: „Ние ще ги заставим да изпитат на този свят
леките наказания, а тежките мъчения ще останат за онзи свят!“

*Добри са силните изпървом,
а след това — сурови.
Щом думите им не разбираш,
налагат ти окови.*

* * *

Щастливите вземат пример от делата и труда на своите предшественици, преди собствените им постъпки да станат пример за техните потомци. И крадецът не може да удържи ръцете си от кражба, докато не му ги отрежат.

*Не каца птицата до зърното, когато
в капана друга птица като лист трепти.*

*Бедата чужда си вземи за пример,
на хората за пример да си ти.*

* * *

Как може да се вслуша в наставленията онзи, чието ухо е глухо за желанията? Как да не му върви на онзи, който е теглен насила от ласото на щастието?

*О, тази тъмна нощ за близките на бога
е светла, като ясен ден гори.*

*Но щастието със ръка не се постига,
той, всеопрощаващият, ще го подари.*

* * *

*От кого да се оплачем?
Нямаме друг властелин.
И ръка по-силна няма
другаде под свода син.*

*Хората, след теб поели,
знаят праведния път,
другите, що ти остави,*

ги очаква само смърт.

* * *

Бедняк, пред който свети щастливо бъдеще, е по-добре от падишах, връхлетян от мрачни дни.

*Скръбта горчива,
след която ще се веселиш,
е по-добра от радостта,
подир която ще тъжиш.*

* * *

От небето към земята се спуска благодат, а от земята към небето се издига прах: всеки съд изсипва онова, което съдържа.

*И моят нрав да ти се струва недостоеен
юздите дръж на твоя нрав спокоен.*

* * *

Славният и велик бог вижда всичко, но го премълчава, съседът нищо не вижда ясно, но крещи гръмогласно:

*Не дай си бог, човек да види
или научи всичко той,
на ближните от клеветите
не ще намери миг покой.*

* * *

*Ще имаш злато, в рудника ли риеш,
и от скъперника — когато го убиеш.*

*Не дават нищо подлеците от душа,
премисляш: „Тука мога да сгреша!“*

*Понякога ще видиш — във всемира
за тоя, дето духа, се умира.*

* * *

Който не прощава на подчинените си, ще търпи насилие на по-големите от него.

*Не всеки, който е със силна длан,
сломените ръце на слабия ще види.*

*Не наскърбявай слабите сърца,
по-силен може тебе да обиди.*

* * *

Благоразумният човек отвръща своя поглед, ако види, възниква спор; а където намери спокойствие, той хвърля котва, тъй като при първия случай — далече е безопасността, а във втория — близко е радостта.

* * *

На комарджията му трябват три шестици, а му се падат три единици.

*Игрища — не, а пасища ми покажете,
но жалко — със юзди стоят конете.*

* * *

По време на тайна молитва един дервиш говорел: „Господи, бъди милостив към лошите, а към добрите си проявил милост, като си ги направил добри!“

* * *

Първият човек, който започнал да носи на дрехата си знака на царското достойнство и пръстен на пръста си, бил Джамшид^[6]. Попитали го: „Защо си поставил всичките украшения на лявата си ръка, та нали дясната я превъзхожда?“ Той казал: „Дясната ръка е достатъчно украсена с това, че е дясна!“

*Да избродират — заповядал Ферейдун —
на шатрата му със коприни най-красиви:*

*„Бъди добър към злите, о, разумен мъж,
добрите са и без това щастливи!“*

* * *

Попитали един мъдрец:
— Дясната ръка притежава толкова достойнства, защо носят пръстена на лявата ръка?

— Нима не знаете — отговорил той, — че достойните хора винаги са лишени от щастие?

*Тоз, който радостта и хляба сътворил е тука,
на хората дарява и достойнство, и сполука.*

* * *

Само онзи, който не се страхува за главата си и не чака злато от царя, може да си позволи да поучава господаря.

*Човекът вярващ да върви по път от злато,
индийски меч да види в час жесток,
от никого не се бои, на никого не се надява.
Основата е в същност туй — на вратата във бог.*

* * *

Царят съществува, за да защитава хората от потисниците, градоначалникът — за да укротява разбойниците, а съдията — за да прекратява споровете между мошениците; никога двама спорещи, покорни на бога, няма да отидат при съдията.

*Щом знаеш точно, че си длъжен
и трябва да се издължиш,
с добро се разплати, че може
да те настигне и бедата.*

*Тоз, който просто доброволно
дълга си не е изплатил,
насила всичко ще му вземат,*

а още — данък за войската.

** * **

Всички хора ги хваща скомина от кисело, а съдията — от сладко.

*Пет краставици — като подкуп —
щом съдията изяде,
десет бостана незаконно
ще ти даде.*

** * **

Какво ѝ остава на блудницата, когато остарее, и на градоначалника, когато го уволнят? Тя се разкайва за разврата, а той — за насилията в делата.

*Момче в килията — това е
боец на бога в път голям,
а старецът дори не може
вратата да отвори сам.*

** * **

*Момчето трябва да потиска
желанието и страстта,
а старецът едва понася
на жадни мисли сладостта.*

* * *

Попитали някакъв мъдрец:

— Славният и велик бог е сътворил множество прекрасни плодни дървета, но защо нито едно дърво плодно не наричат благородно освен кипариса, който е безплоден? Няма ли да кажеш каква мъдрост се крие в това?

— Всяко дърво — отвърнал той — се раззелениява при определени условия и в дадено време, а при други условия и в друго време то изсъхва. А кипарисът никога не повяхва, той винаги е свеж в простора, а това е признакът на благородните хора!

*Към тленното не се привързвай,
макар в Багдад да свети Тигър,
и след халифите, под тази
мастиленонебесна вис.*

*Не можеш ли да бъдеш щедър
подобно палмата узряла,
то нека да си под небето
свободен, весел кипарис.*

Двама души, умирайки, изпускат скръбна въздишка: този, който е имал и не е харчил, и онзи, който е притежавал знания, но не е направил нищо.

*Само щом съзрете учен, но свидлив,
още в тоя миг ще го презрете вие.*

*С двеста грехове да бъде щедрият човек,
щедростта му пак ще ги прикрие.*

* * *

Завършена е книгата „Градина на розите“ и бог ми помогна за това! Благодарение на създателя — да бъде славно името му!, — не съм заимствувал, както обикновено правят писателите, нищо от стиховете на своите предшественици за украсяване на този сборник.

*И по-добре да понесеш от крѣпките утѣха,
отколкото да вземеш ти под наем чужда дрѣха.*

Повечето от думите на Саади предизвикват весело настроение у всички и добродушен смях: затова недалновидните хора разпускат своите зли езици и твърдят, че не е работа на благоразумните хора да уморяват безполезно мозъка и главата си, защото, четейки тази книга, е все едно да гълтат напразно дима от светилника. Но нека не остане скрито за светлите погледи на мъжете с чисти сърца, към които се отнасят тези думи, че на нишката от изящни слова е нанизан бисерът на спасителните напътствия, а горчивото лекарство на правдивите наставления е подправено с меда на шеговитите забележки, та това лекарство, горчиво по природа, все пак да бъде ощастливено от благосклонния прием на читателите.

*Събрахме ние наставления уместни
и много дни отлитнаха безвестни.*

*А не допаднат ли на нечий уши —
изпълнихме дълга си, туй ще ни теши.*

* * *

*Читателю, моли за прошка бога,
създавах дълго туй, което мога.*

*Полезното от него само сподели,
а след това за писаря се помоли.*

[1] Гарун — библейският Корей, легендарен богаташ, който бил проклет от Мойсей заради своето скъперничество и погълнат от земята заедно с богатствата си. В Библията размерът на богатствата не е посочен — преданието за тяхната приказна големина е внесено от мюсюлманската традиция. ↑

[2] Мардащ — градче в Африка. ↑

[3] Бадахшански лал — в средните векове обширна област, която заема югоизточен Памир (съвременен Таджикистан) и планинските райони на Северен Афганистан. Според преданията в този край са се добивали рубини (лал — рубин), които поетите от персийската група използват често като сравнение в поезията. ↑

[4] Мохамад Газали — знаменит суфийски шейх, автор на много богословски трудове, умира през 1111 година. Учи и преподава в Багдад, пътешествува, води борба против материалистическите възгледи на Авицена. ↑

[5] Фарсанг — фарсах, мярка за път в Иран, точната дължина на която не е установена; разстояние, което може да се измине за около час. ↑

[6] Джамшид — легендарен шах на древен Иран, син на Тахмурес. През мюсюлманското средновековие образът на Джамшид и в литературата, и в народните предания все повече се преплита с кораническия образ на мъдрия цар Сюлейман (Соломон). Според легендата Джамшид притежава вълшебна чаша, в която се оглежда целият свят. ↑

БЕЛЕЖКИ

Бану-Хулал — едно от арабските племена и неговият стан.

Джалал — Джалал ед-Дин Малекшах (1070–1092), селджукски султан. Календарът, съставен от известни учени под ръководството на знаменития поет Омар Хайям, в Есфаханската обсерватория бил наречен на името на султана.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.